

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра української мови

О. Г. Межов

УКРАЇНСЬКА МОВА.
ПРАКТИКУМ ІЗ ПРАВОПИСУ ТА ГРАМАТИКИ

навчальний посібник

Луцьк
Вежа-Друк
2020

УДК 811.161.2'35'36(075.8)

М 43

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету філології та журналістики
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 4 від 16 грудня 2019 р.)*

Рецензенти:

Навальна М. І., доктор філологічних наук, професор кафедри документознавства Переяслав-Хмельницького педагогічного університету імені Григорія Сковороди;

Громик Ю. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

М 43 **Межов О. Г.** Українська мова. Практикум із правопису та граматики: навчальний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 116 с.

Навчальний посібник містить питання для самоперевірки, список рекомендованої літератури, термінологічний словник, які сприятимуть осмисленню теоретичних аспектів курсу. Система вправ до кожної теми дасть змогу студентам закріпити програмовий матеріал, допоможе їм виробити й удосконалити вміння та навички, необхідні для фахової підготовки. Наведені вправи мають різноманітний характер: спостереження над мовними фактами, їх аналіз, порівняння, граматичний розбір, творчі завдання, робота з текстами, їх редагування, переклад тощо. Видання слугуватиме у проведенні практичних занять, організації самостійної та індивідуальної роботи студентів, які вивчають практичний курс української мови.

Навчальний посібник призначений для підготовки бакалаврів спеціальностей 035 *Філологія* освітньої програми *Мова та література (польська)*. Переклад та 014 *Середня освіта* освітньої програми *Польська мова*.

УДК 811.161.2'35'36(075.8)

© Межов О. Г., 2020

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник “Українська мова. Практикум із правопису та граматики” укладено відповідно до програм нормативних навчальних дисциплін “Практикум з українського правопису”, “Морфеміка, словотвір, морфологія української мови”, “Синтаксис української мови”, “Практичний курс української мови” для підготовки бакалаврів спеціальностей 035 Філологія освітньої програми *Мова та література (польська)*. Переклад та 014 Середня освіта освітньої програми *Польська мова*. Усебічне вивчення цих курсів сприятиме закріпленню в студентів знань з орфографії, пунктуації, морфеміки, словотвору, морфології та синтаксису української мови, а також глибшому засвоєнню лексико-граматичних та правописних норм сучасної української літературної мови з метою їх належного застосування в різних сферах комунікації. Крім того, знання із української мови допоможуть студентам-полоністам краще опанувати відповідні розділи інших фахових дисциплін.

Мета навчальних дисциплін мовознавчого циклу – дати студентам не лише ґрунтовні теоретичні знання про системно-структурну організацію лінгвістичних одиниць і категорій, правила слововживання, словотворення, формотворення, словозміни, лексичної і синтаксичної сполучуваності, орфографії та пунктуації, а й навчити майбутніх фахівців доцільно використовувати їх у стильових різновидах мовлення, зокрема у професійній діяльності. Завдання цих курсів – поглибити знання майбутніх філологів і педагогів про будову різнорівневих мовних одиниць, закономірності їхнього творення й функціонування в системі мовлення; виробити вміння комплексного лінгвістичного аналізу слів, словосполучень, речень та текстів; закріпити правописні та розвивати пошуково-дослідницькі навички; підвищувати рівень культури усного і писемного зв’язного мовлення з урахуванням професійного спрямування. У систему лінгвістичної підготовки студентів входять практичні заняття та самостійне опрацювання тем.

Основними завданнями пропонованого навчального посібника, який доповнює основні підручники із сучасної української мови для закладів вищої освіти, є закріплення теоретичних відомостей про граматичні одиниці, вироблення в студентів самостійних навичок їх морфемного, словотвірного, морфологічного, синтаксичного й комплексного аналізу, застосування у практичній мовленнєвій

діяльності орфографічних, пунктуаційних і граматичних норм, формування культуромовної особистості фахівця.

Систематизований матеріал охоплює теми трьох змістових модулів, відповідно до яких навчальний посібник складається з таких розділів: “Українська орфографія та пунктуація, “Морфеміка, словотвір, морфологія української мови”, “Синтаксис української мови”, а також містить схеми і зразки морфемного, словотвірного, морфологічного і синтаксичного розборів, термінологічний словник, список рекомендованої літератури до курсу.

Питання для самостійної роботи до кожної теми сприятимуть осмисленню багатьох аспектів курсу, а система вправ дасть змогу студентам закріпити найважливіші теоретичні питання відповідного змістового модуля, допоможе їм виробити й удосконалити вміння й навички, необхідні для фахової підготовки. Наведені вправи мають різноманітний характер: спостереження над мовними фактами, їхній аналіз, порівняння, граматичний розбір, творчі завдання, робота з текстами, їх редагування тощо. Фактичний матеріал дібрано зі словників, різностильових текстів, що мають пізнавальне, естетичне й виховне значення.

Навчальний посібник “Українська мова. Практикум із правопису та граматики” слугуватиме в організації практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи бакалаврів спеціальностей 035 Філологія освітньої програми *Мова та література (польська)*. Переклад та 014 Середня освіта освітньої програми *Польська мова*, а також інших спеціальностей, освітньою програмою підготовки яких передбачено вивчення практичного курсу української мови.

Змістовий модуль I. Українська орфографія та пунктуація

Тема 1. Правила написання апострофа та м'якого знака

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте такі питання:

1. Правила написання апострофа в українських словах.
2. Правила написання м'якого знака в українських словах.
2. Буквосполучення *йо, ьо*.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. У поданих словах на місці крапок, де це необхідно, поставте апостроф.

Стеф..юк, різдв..яний, бур..як, підв..язати, пір..я, верб..я, розм..який, матір..ю, зв..язок, дит..ясла, пів..яблука, подвір..я, м..ясо, Лук..ян, мавп..ячий, напів..ясний, напівм..який, без..якірний, підв..ялений, між..ярусний, духм..яний, моркв..яний, обв..язаний, Мін..юст, арф..яр, підв..яремний, різьб..яр, з..юрмитися, пред..явник, зв..язківець, перед..ювілейний.

2. У поданих словах на місці крапок, де потрібно, поставте м'який знак.

Мід.., прип'ят..ський, п'ят..десят, донец..кий, ал..янс, у землян..ці, у жмен..ці, урал..ці, односел..чани, нян..чити, дз..об, дон..чин, на вишен..ці, севастопол..ці, брен...кати, голубон...ці, пан...щина, павіл...йон, дитин...ці, п'ят...десят, нян...ка, змен...шувати, ін...ший, міл...йонер, громадян...ський, тас...ма, ател...є., мен...шість, мад...яр, бояз...кий, Натал...ці, Грін...ченко.

3. У першу колонку запишіть слова, у яких потрібно вставити буквосполучення *йо*, а в другу – буквосполучення *ьо*.

Міл...н, ...ржистий, л...дяник, л...нар, в...кати, сер...зний, с...годні, с...мий, ма...р, ма...ріти, бул...н, Вороб...в, ма...ран, ...сип, л...дяний, чи...го, ...рж, ...ганнесбург, павіль...н, баталь...н, кур...зний, нул...вий, ді...вий, блідолиц...го, довгові...го, обідн...ї, безкра...му.

4. Від поданих географічних назв утворіть прикметники, додаючи суфікс -ськ-ий. Підкресліть орфограми.

Прип'ять, Тула, Ніжин, Ятрань, Оскол, Забайкалля, Урал, Німан, Казань, Чорнобиль, Поділля, Ірпінь, Сокаль, Мелітополь, Суходоли, Роздол, Відень, Корсунь Хорол, Ізмаїл, Коростень, Путивль, Умань, Штунь, Малин.

Тема 2. Правопис слів іншомовного походження

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте такі питання:

1. Правила написання апострофа та м'якого знака в іншомовних словах.
2. Правила написання літер и, і, ї в іншомовних словах.
3. Подвоєння приголосних в іншомовних словах.

Виконайте практичні завдання.

1. Перепишіть слова. Поставте, де потрібно, апостроф або м'який знак. Виправте помилки.

Р..юкзак, б..юро, прем..єр, комп..ютер, інтерв..ю, б..юджет, ател..є, міл..ярд, п..єдестал, прем..єра, міл...йонер, ін..екція, б..ювар, грав..юра, бар..єр, кон..юнктура, м..юзикл, б..юст, п..юре, б..юджет, ф..юзеляж, манік..юр, цв..ях, к..ювет, п..юпітр, ад..ютант, інтер..єр, барел..єф,

2. Поставте на місці крапок, де потрібно, апостроф чи знак м'якшення у власних назвах.

Кордил..єри, Н..ютон, Гот..є, Нел..сон, Лавуаз..є, Гот..є, Пхен..ян, Ц..юрих, Жус..є, Рафаел.., В..єтнам, Рив..єра, Рейк..явік, Севіл..я, Рен..є, Барб..є. Іх..ямас, Н..ю-Мексико, П..яченца, Монтеск..є, Руж..є, М..юллер, Мол..єр, Кюв..є, В..єнт'ян,

3. Позначте, де потрібно, подвоєння приголосних в іншомовних словах. Виправте помилки.

Жанна, бароко, джаз, ірреальний, інтермецо, фортіссімо, шофер, контрреволюція, мадонна, сума, грип, тона, шассі, ірраціональний, Джонні, імміграція, лібрето, бравісімо, фінни, марокканець, сюрреалізм, іновація, гунни.

4. Відредагуйте іншомовні власні назви, застосовуючи правила написання літер *и, і, ї* в іншомовних словах.

Корсіка, Адріатика, Вашингтон, Сан-Франціско, Лейпціг, Чікаго, Чілі, Крит, Мавританія, Вірджинія, Цюріх, Сірія, Сіцилія, Скандінавія, Аддіс-Абеба, Австрія, Тібет, Замбезі, Торричеллі, Грінвіч, Россіні, Бразилія.

Тема 3. Зміни приголосних при їхньому збігу. Милозвучність мовлення. Правопис префіксів

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Чергування приголосних при словозміні та словотворенні.
2. Чергування приголосних перед суфіксами *-ськ(ий), -ств(о)*.
3. Спрощення в групах приголосних.
4. Подовження та подвоєння приголосних.
5. Милозвучність мовлення (евфонія). Фонетичні засоби евфонії.
6. Правопис префіксів *при-, пре-, прі-*.
7. Правопис префіксів, що закінчуються на приголосний (*з-, с-, роз-, без-, через-* і под.).

Виконайте практичні завдання до теми.

1. У префіксах поданих слів вставте пропущені літери *е, и* або *і*.

Пр...мочити, пр...комічний, пр...скочити, пр...річковий,
пр...морозити, пр...великий, пр...звище, пр...рва, пр...сний,
пр...високий, пр...світлий, пр...освященство, пр...боркання,
пр...вабливий, пр...бідний.

2. Поставте на місці крапок, де потрібно, подвійні приголосні.

Від..ати, роз..броїти, солов'їн..ий, годин..ик, туман..ість, незлічен..ий, ска'зан..ий, Іл..я, в..ічливий, конфет..і, зав..ишки, закон..о, невблага'...ий, нездола'...ий, неказа'...ий, нескінче'...ий, неоціне'...ий, незлі'че...ий, неоці'не...ий, неподо'ла...ий, неса'за...ий, нескі'нче...ий, засі'я...ий, наси'па...ий, перевіре...ий, дослідже...ий, розв'яза...ий.

3. Підкресліть слова, у яких неправильно позначено чергування приголосних перед суфіксами -ськ(ий), -ств(о). Виправте помилки.

Ткацтво, запоріжський, парижський, парубоцький, товаришський, птахство, поліський, пражський, молодецький, багацтво, людцтво, братцтво, заводський, кременчужський, криворіжський.

4. Виберіть з дужок відповідні прийменники для досягнення милозвучності мовлення.

У нього (в, у) очах засвітилась відрада (Панас Мирний).

Одягнена (в, у) хвоєю, шумить дрімуча тайга.

(В, у) присмерку літають ластівки так низько.

Пішла (в, у) садок вишневий (Т. Шевченко).

Плугатарі (із,з) плугами йдуть (Т. Шевченко).

Гнат запряг коні і так їх гнав, що вони (із, з)

шкури вилазили (М. Стельмах).

(Із,з) стріх вода капає (Народна творчість).

(Із, з) її приїздом якось повеселіла хата (Леся Українка).

Я (із,з) тих країв, де над Дніпром цвітуть, шумлять гаї (М. Нагнибіда).

Тема 4. Правопис складних іменників та прикметників

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Написання складних іменників разом.
2. Дефіс у складних іменниках.
3. Написання складних прикметників разом. Випадки окремого написання.
4. Дефіс у складних прикметниках.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Запишіть подані складні іменники разом або через дефіс.

Фабрика/пральня, Усть/Каменогорськ, усть/каменогорці, пів/-вірш, зерно/елеватор, торф/сирець, торфо/видобування, фазо/-індикатор, міні/спідниця, Івано/Франківськ, право/порушення, токар/універсал, товаро/обіг, грам/молекула, силосо/різка.

2. виправте, де потрібно, помилки у поданих складних іменниках.

Красуня-дівчина, полукіпок, пів-години, лікар-еколог, контр-адмірал, ексчемпiон, чар-зілля, прем'єр-міністр, штабс-капітан, Сапун-гора, трава-звіробій, жук-короїд, дівчина-українка, теле-апаратура, кіловат-година.

3. Запишіть подані складні прикметники разом або через дефіс.

Військово/спортивний, військово/полонений, плоско/опуклий, плоско/шліфувальний, матеріально/виробничий, матеріально/зацікавлений, маршрутно/контрольний, лужно/кислотний, лимонно/жовтий, лимонно/кислий, книжково/журнальний, клавішно/струнний, віце/президентський.

4. Розкриваючи дужки, запишіть правильно подані складні прикметники.

Східно (європейський), легко (атлетичний), зовнішньо (торгівельний), виправно (трудоий), загально (державний), військово (топографічний), воєнно (стратегічний), військово (зобов'язаний), матеріально (технічний), матово (білий), мраво (бережний), тепло (видільний), західно (волинський), пресово (сушильний), селекційно (дослідний), промислово (фінансовий), промислово (розвинений).

Тема 5. Написання складних і складених власних назв

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Загальні првила написання великої літери.

2. Велика літера у власних назвах, що складаються з кількох слів.
3. Написання складних і складених власних назв разом, окремо, через дефіс.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Виберіть велику чи малу літеру у підкреслених словах поданих словосполучень.

День Н/незалежності України. Софійський С/собор. Майдан Н/незалежності. Українська Ш/шевченкіана. П/північна Буковина. Європейське Е/економічне Співтовариство. Всесвітня Рада М/миру. П/покровська церква. Восьме Б/березня. Д/дніпровські хвили. О/організація Об'єднаних Націй. Країни З/заходу. А/академія мистецтв. Орден С/слави. А/андріївська церква. Чумацький Ш/шлях (галактика). Про К/комету Галлея. Далекий С/схід.

2. Відредагуйте словосполучення, у яких є орфографічні помилки.

Американська федерація праці, Конституційний суд України, Міжнародна Асоціація українців, Генеральний Секретар ООН, Заслужений діяч мистецтв, Міністерство Освіти і Науки України, Національна Гвардія, Кабінет міністрів України, Цивільний Повітряний флот України, Співдружність незалежних держав, князівство Монако, Рада безпеки, Гельсінська Спілка, королівство Бельгія, Святий дух.

3. Запишіть, розкриваючи дужки, правильно з великої або малої літери складені власні назви.

- (Г,г)енеральні (Ш,ш)тати (К,к)оролівства Нідерландів.
- (Г,г)олова (К,к)онституційного (С,с)уду України.
- (С,с)півдружність (Н,н)езалежних (Д,д)ержав .
- (М,м)іністерство (О,о)світи і (Н,н)ауки України.
- (Г,г)енеральний (П,п)рокурор України.
- (Р,р)ада (Б,б)езпеки (О,о)рганізації (О,о)б'єднаних (Н,н)ацій.
- (З,з)бройні (С,с)или України.
- (К,к)абінет (М,м)іністрів України.
- (У,у)країнська (Р,р)еспубліканська (П,п)артія.
- (Є,є)вропейське (Е,е)кономічне (С,с)півтовариство.
- (В,в)сесвітня (Ф,ф)едерація (Н,н)аукових (П,п)рацівни-ків.

(Д,д)ержавний (М,м)итний (К,к)омітет України.
(Є,є)вропейська (А,а)соціація (В,в)ільної (Т,т)оргівлі.
(Г,г)енеральний (С,с)екретар (О,о)рганізації (О,о)б'єд-наних
(Н,н)ацій.

4. Розкриваючи дужки, запишіть подані географічні назви разом, окремо або через дефіс.

Старо (косянтинів), Мирогоща (друга), Михайло (коцюбинське), Кам'яно (гірка), Новоград (волинський), Великий (устюг), Стара (гута), Рава (руська), Нові (шепеличі), Ново (сибірськ), Білгород (дністровський), Верхній (тагіл), Воля (ковельська), Семи (палатинськ), Великі (дмитровичі), Чисто (водне), Івано (франківськ), Печи (хвости), Сомкова (долина), Зелена (гура), Сухо (луччя), Санто (домінго), Могилів (подільський), Кисло (водськ), Біла (церква), Берізки (бершадські), Стара (гута), Сорока (дуби), Семи (палатинськ), Олійникова (слобода), Верхньо (уральськ), П'яти (гори).

Тема 6. Передача російських власних назв українською мовою

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Передача російської літери *и* у власних назвах.
2. Передача російських літер *е* та *ё* у власних назвах.
3. Апостроф та м'який знак при передачі російських власних назв українською мовою.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Вставте у російських прізвищах на місці крапок літеру *е* або *є*.

Лазар..в. Голуб..в. Тиміряз..в. Л..сков. В..нгеров. В..селовський.
Оз..ров. Б..лий. Аракч..єв, В..тров. Н..мчинов. С..рпілін. Хл..стаков.
Ко-т..льников. Гн..дич. Д..м'янов. Зябр..в. Дем..нтьєв. Л..сников.
Б..лянінов. Р..зников. См..танін. Татищ..в. Губар..в. П..рв..нцев.
Федос..єв. Цв..тков.

2. Вставте у російських прізвищах на місці крапок літеру *и* або *і*.

Нелюб..н. Сальн..ков. Кул..ков. Раз..н. Кун..цин. Єлют..н.
Б..рюков. Серп..л..н. Рєзн..ков. Алекс..н. Крут..ков. Пал..цин.
Кул..ков. Держав..н. Фед..н. Гол..к. С..чов. К..р..лов. Козьм..нський.
Баг..ров. Ц..млянський. Пушч..н. Тюлен..н. Жил..н. Цец..лін.
Н..колаєв. Звяг..нцев. Гол..цин. Кул..ков. Шапошн..ков. Лев..тан.
Лар..н. Куз..нський. Цеп..лін. К..сельов. Лєсн..ков. Белян..нов.
Сметан..н. Нов..ков.

3. Виправте, де потрібно, орфографічні помилки у наведених словах.

Писарєв, Веденєєв, Плещєєв, Аракчєєв, Белов, Мацєєв,
Лєрмонтов, Белінський, Голємбйовський, Чічіков, Ціцерон, Державін,
Глінка, Бєстужєв, Никитін, Тимофєєв, Беліков, Висп'янський,
Вяльцева, Водопянов, Матвєєв, Веденєєв, Окайомов, Бєстужєв,
Фєдін, Бердяєв, Чінгісхан.

4. У котрих рядках нема помилок у передачі російських власних назв українською мовою?

1. Олексієнко, Соловйов, Лєрмонтов, Шишкін, Чичиков.
2. Ціцерон, Ісаєв, Міцкевич, Афанасьєв, Григор'єв.
3. Державін, Бєстужєв, Белов, Філіппов, Тимофєєв.
4. Тургенєв, Мусоргський, Бєлий, Толстой, Лук'янов.
5. Аляб'єв, Плещєєв, Андрєєв, Новиков, Никитін.
6. Трєтяков, Трубецькой, Медведєв, Алексєєв, Рєпін.
7. Вавилов, Титов, Тимофєєв, Рибакєв, Прокоф'єв.
8. Островський, Зверєв, Яблонський, Клімчук, Захар'їн.
9. Водоп'янов, Воробйов, Гордєєв, Писарєв, Корольов.
10. Соболь, Дьяконов, Зінкевич, Пришвін, Пивоваров.
11. Маяковський, Помяловський, Юр'єв, Данилов, Лєсков.
12. Циганков, Глінка, Ігнат'єв, Грачєв, Хрущєв.

Тема 7. Правопис прислівників та часток

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Написання прислівників разом, окремо, через дефіс.

2. Написання часток з іншими словами разом, окремо, через дефіс.
3. Написання *не* з різними частинами мови.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Запишіть подані прислівники разом, окремо або через дефіс.

До/останку, на/пам'ять, по/правді, де/далі, аби/як, де/куди, поки/що, як/найдужче, що/правда, де/небудь, як/найбільше, десь/то, поза/вчора, що/сили, хоч/не/хоч, всього/на/всього, як/не/як, віч/на/віч, рік/у/рік, пліч/о/пліч, коли/не/коли, по/вашому, аби/куди, з діда/-прадіда, десь/то, просто/таки, кінець/кінцем, казна/куди, аби/куди, ні/як, що/місяця, в/гору, під/гору, на/видноті, під/вечір, без/упину, з/розгону, не/чувано, на/мить, що/дня, у/двічі, з/переляку, до/запитання, на/слово, с/під/лоба.

2. Запишіть подані частки разом, окремо або через дефіс з іншими словами.

Іди/бо. Вже/ж/би. Все/ж/таки. Говори/но. Куди/б/то. Де/ж/то. Ми/то. Та/вже/ж. Вони/от. Такий/же. Скажи/таки. Чим/би/то. Якось/-то. Тільки/но. Він/же/таки. Ні/трохи. Ні/як. Ні/один. Ні/що. Ні/який. Ні/скільки. Ні/з'ащо. Ні/де. Ні/до/чого, Ні/чий. Ні/звідки. Ні/хто. Ні/нащо. Ні/коли. Ні/з/ким.

3. Запишіть подані слова з *не* разом або окремо?

(Не)виконуючи, (не)хтуючи, (не)сказавши, (не)питаючись, (не)волячи, (не)авидячи, (не)казати, (не)терпіти, (не)покоїтись, (не)чекати, (не)хтувати, (не)вивчати, (не)волити, (не)зчутися, (не)слухати, (не)/года, (не)/зліче'нний, (не)/ук, (не)/зчутися, (не)/дуга, (не)/в/знаки, (не)вдовзі, (не)волити, (не)до/їдати. (не)мовля, (не)гайний, (не)навидіти, (не)до/казувати.

4. Випишіть речення, у яких частка *не* пишеться окремо з різними частинами мови.

Не/одежа красить людину, а добрі діла (Народна творчість).

Під лежачий камінь вода не/тече (Народна творчість).

Не/сокира теше, а чоловік (Народна творчість).

Сміливого і куля не/бере (Народна творчість).

Не/взявшись за сокиру, хати не/зробиш (Народна творчість).

Не/літа зсушили тіло, а від праці помарніло (Народна творчість).
Не/здужає Катерина, ледве, ледве дише (Т. Шевченко).
Рук не/здужаю здійняти, бо й не їла й не пила (П. Тичина).
І не/має маленьких людей – є лиш душі малі (В. Коротич).
Хто нічого не робить, той ніколи не/має часу (Народна творчість).
От вона поневіряється із своїм старим в убогій хатині, не/доїдає й не/досипає (І. Нечуй-Левицький).
А я, молоденька, вже горя зазнала, вечероньки не/доїла, нічки не/доспала (Народна творчість).
Десь, колись, в якійсь країні Проживав поет нещасний, Тільки й мав талант до віршів не/позичений, а власний (Леся Українка).
Мені поля задумливо шептали свої ніким не/співані пісні (В. Симоненко).
Синьо-рожева хмарка вгорі пливла над не/міряним степом (Ю. Яновський).
Біла і німа спить за вікном не/займана зима (М. Рильський).

Тема 8. Правопис та особливості вживання прийменників і сполучників

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Правила написання складних прийменників разом або через дефіс.
2. Розрізнення прийменників та префіксів.
3. Особливості вживання прийменників в українській мові у зіставленні з російською мовою.
4. Правопис сполучників.
5. Розрізнення сполучників та однозвучних повнозначних слів, поєднаних із прийменниками або частками.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Розкриваючи дужки, запишіть подані прийменники разом або через дефіс.

(По)над, (по)між, (по)серед, (з)поза, (з)метою, (із)за, (до)в)кола, (по)при, (з)посеред; за(ради) прибутку, із(за) кордону, по(серед) поля, з(по)між учасників, за(для) втілення задуму, по(над) хмари, з(по)за хат, по(під) вікнами, з(по)під воріт, з(над) річки, з(під) коліс, за(для) клієнта, з(по)серед акціонерів, у(наслідок) виплати боргу, на(при)кінці зборів, у(про)довж року.

2. Запишіть подані сполучники разом або окремо.

Тому/що, через/те/що, в)міру/того/як, незважаючи/на/ те/що, про/те, за/те, що/б, як/би, як/же, немов/би, ніби/то, завдяки/тому/що, наче/б/то, як/що, після/того/як, та/й, про/те, дарма/що, як/що, так/що, наче/б, мов/би, як/би, коли/б, хоча/б, ніби/то, неначе/б/то, то/ж, що/б, при/чому.

3. Випишіть речення, у яких підкреслені слова є прийменниками. З якими відмінками іменників вони вжиті?

1. Все дуже просто і ясно (Л. Костенко).

2. Осіння школа – школа просто неба (Т. Яковенко).

3. Я дивлюсь услід журавлям.

4. Верхівець здибив коня і круто завернув його, інші теж стали завертати коней, поскакали ло дружини, услід їм сипнули стріли (П. Загребельний).

5. А ми, малі, дивилися розгублено, як мимо нас, прити-шуючи крок, вона ішла між стоптаними клумбами на свій ос-танній – перший наш урок (А. Бортняк).

6. Мене неначе не пізнала, Назустріч мимо обійшла (П. Грабовський).

7. Назустріч нам по дорозі неквапливо пливе пастух... (Ю. Збанацький).

8. Нащадкам дай життя, як хочеш ти Без страху назустріч смерті йти (Д. Павличко).

9. Назустріч мені виринув із туману дядько з в'язкою кошиків за плечима... (Г. Тютюнник).

4. Випишіть речення, у яких ужиті сполучники, а не однозвучні з ними займенники та прислівники зі службовими словами.

1. Як/би мені дістати струн живих, як/би той хист мені, що/б грать на них, потужну б пісню я на струнах грала (Леся Українка).

2. Як/би не крутила хуртовина, блисне промінь – крига розтає (З. Гончарук).
3. Що/б не робив, роби тільки найкраще (І. Кульська).
4. На гору досягнути нелегко, за/те з гори зручніше боронитись (Леся Українка).
5. Я люблю тебе, друже, за/те, що не можу тебе не любити (В. Сосюра).
6. Ми вірші пишемо про/те, як стати біля душ на варті (В. Коротич).
7. Ми вірші пишемо. Про/те Ми не завжди тих віршів варті (В. Коротич).

Тема 9. Складні випадки вживання іменників

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Значення та особливості сполучуваності деяких іменників з іншими словами.
2. Труднощі у визначенні роду деяких іменників.
3. Родова диференціація іншомовних іменників.
4. Родова диференціація аббревіатур.
5. Поділ іменників на відміни та групи у межах I, II відмін.
6. Іменники, що не належать до жодної відміни.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Визначте рід кожного іменника, записуючи їх у декілька колонок. У яких іменниках не можна визначити рід?

НЛО, ВНУ, папір, ультиматум, шимпанзе, кенгуру, аташе, пасовисько, полотнище, вовчище, рагу, поні, Рось, синь, Міссісіпі, міс, тюль, путь, УНР, шампунь, журі, кенгуру, ЦУМ, АТС, рагс, пюре, парі, біль, рандеву, Баку, собака, рантьє, шимпанзе, конференсьє, манго, какао, Капрі, Тбілісі, Огайо, Перу, Кіліманджаро, вуаль, какаду, Сан-Франциско, досьє, резюме, шимпанзе, ультиматум, каре, ательє, колібрі, бароко, маестро, депо, бюро, леді, інтермецо, меню, ООН, таксі.

2. До якої відміни належить кожен іменник? Які іменники не належать до жодної відміни?

Петро, пасовисько, життя, коваль, край, розкіш, подорож, любов, весло, дощ, санчата, орля, прізвище, прохач, каменярь, писар, урожай, молодь, вірність, море, роздоріжжя, Дніпро, Немовлятко, каченя, косар, школяр, піч, толь, повість, піддашся, плем'я, базар, верф, кіновар, тінь, сад, учитель, Київ, гай, олівець, розвиток, радість, кров, тім'я, теля, цуценя. мати, гордість Львів, рій, дитячко, завдання, газетяр, біль, доцент, тюль, море, Кирило, вовчище, путь, насип, край, озеро, голосище, Коліща, плем'я, пташеня, шампунь, кір, ніч, мама, совість, жаль.

3. До якої групи (твердої, м'якої чи мішаної) належать кожен іменник? У яких іменниках не можна визначити групи?

Воротар, пивовар, капіляр, Ігор, столяр, тире, сокіл, кір, стіл, якір, друг, комар, слівце, пекар, аптекар, лихвар, єгер, стіл, вітер, дуб, Іван, ембарго, знання, кінь, звір, щур, скрипаль, газетяр, піснярь, плече, ковзаняр, скляр, стовбур, володар, Ігор, кучер, хабар, праліс, лікар, село, плече, пюре, Петро, бджоляр, обличчя, море, кіно, Марія, хата, Ганна, сирота, круча, лоша, земля, воля, суддя, плакса, крижинка, Марина, слуга, груша, абажур, інженер, бригадир, сир, мир.

4. Скориставшись довідкою, з'ясувати, яких відмінків після себе вимагають подані слова.

1. Властивий. 2. Характерний. 3. Опанувати. 4. Оволодівати. 5. Сповнений. 6. Наповнений. 7. Оснований. 8. Заснований. 9. Славитися.

Довідка: а) називного; б) родового; в) давального; г) знахідного; г) орудного; д) місцевого; е) кличного.

- 1) 1-в, 2-в, 3-г, 4-г, 5-г, 6-г, 7-д, 8-в, 9-г;
- 2) 1-в, 2-б, в, 3-г, г, 4-г, 5-б, 6-г, 7-д, 8-г, 9-г;
- 3) 1-б, 2-б, 3-г, 4-г, 5-б, 6-г, 7-г, 8-д, 9-г;
- 4) 1-в, 2-б, 3-г, 4-г, 5-б, 6-г, 7-г, 8-г, 9-г;
- 5) 1-в, 2-б, 3-г, 4-г, 5-б, 6-г, 7-д, 8-г, 9-г.

Тема 10. Правопис відмінкових форм іменників

Використовуючи рекомендовану основну літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Складні випадки відмінювання іменників I відміни. Форми кличного відмінка однини. Форми родового відмінка множини.
2. Складні випадки відмінювання іменників II відміни. Відмінювання іменників на *-р*. Закінчення *-а (-я)* або *-у (-ю)* в родовому відмінку однини. Форми кличного відмінка однини. Форми родового відмінка множини.
3. Правопис відмінкових форм іменників III і IV відмін.
4. Відмінювання множинних іменників.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Розподіліть подані іменники у дві колонки: 1) у родовому відмінку однини мають закінчення *-а/-я*; 2) у родовому відмінку однини мають закінчення *-у/-ю*.

Відмінок, рід, Дніпро, Стир, барвінок, овес, коридор, магазин, гараж, еркер, байрак, хутор, ліс, лісок, яр, ярк, мороз, Мороз, параграф, синдром, центнер, компас, дисплей, овес, експеримент, бункер, монітор, поршень, дюйм, конус, кодекс, варіант, троллейбус, Единбург, Буг, Дністер, Париж, Миргород, дивіденд, документ, параметр, футляр, щавель, портфель, трактор, конвеєр, екземпляр, бінокль.

2. У яких відмінках вжито подані паралельні форми іменників I та II відмін. Підкресліть ті, які є правильними, а ненормативні відредагуйте.

1. Сосон – сосен. 2. Воєн – війн. 3. Легень – легенів. 4. Губ – губів. 5. Ігор – ігр. 6. Мисок – мисків. 7. Доріг – дорогів. 8. Ванн – ваннів. 9. Пальм – пальмів; 10. По селу – по селі. 11. Грішми – грошима. 12. Кіньми – конями. 13. Чобітьми – чоботями. 14. Коліньми – колінами. 15. Колісьми – колесами. 16. Крильми – крилами. 17. Очима – очами. 18. Плечима – плечами. 19. Гістьми – гостями; 20. У гаї – у гаю. 21. У краї – у краю. 22. На торзі – на торгу. 23. На поверсі – на поверху. 24. На бе'резі – на березу. 25. На обличчі – на обличчєві. 26. По Дніпру – по Дніпрі. 27. По місту – по місті.

3. Запишіть подані іменники в орудному відмінку однини. Виділіть закінчення -ом або -ем (єм).

Косар, майстер, зефір, буксир, семафор, кефір, кумир, пролетар, доктор, Псалтир, пекар, еліксир, пісняр, ковзаняр, комісар, базар, бунтар, ювіляр, маляр, воротар, скляр, формуляр, козир, ветеринар, пекар, футляр, газетяр, абажур, інвентар, екземпляр, бондар, поштар, пустир, страйкар, інженер, воротар, слюсар, муляр, гендляр, скляр, бунтар, зброяр, бджоляр, лихвар, пивовар, капіляр, володар, якір, бондар, інвентар, столяр, скляр, ковзаняр, формуляр, кар'єр, аптекар, орендар, пісняр, ковзаняр, бджоляр, семафор, зброяр, пролетар, трудар, тягар, косар, Ігор, якір, інвентар, єгер.

4. З попередньої вправи випишіть іменники – назви істот. Поставте їх у кличному відмінку однини, визначаючи їхню групу. З поетичних текстів випишіть 20 речень з іменниками – назвами неістот у кличному відмінку. Виділіть закінчення. До яких відмін та груп вони належать?

Тема 11. Відмінювання українських імен та прізвищ

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Основні закономірності відмінювання українських прізвищ.
2. Відмінювання українських особових імен.
3. Творення та відмінювання імен по батькові.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Запишіть подані іменники у кличному відмінку. Виділіть закінчення.

Марія, брат Михайло, Ганна, добродійка Тетяна, Ганнуся, товариш Віталій, сторож Василенко, Василь, Анатолій, пан Ковалишин, Наталія Дмитрівна, Ілля, добродій Гнатишин, Ірина Михайлівна, Петро Васильович, Оксана, сестра Оленка, Ганна Михайлівна, Петро Іванович, Катерина Петрівна, пані Надія, Іван, Віталій, друг Олег, пані Ковалів, Богдан, пан Іванців, Ігор.

2. Запишіть подані іменники у давальному та орудному відмінках. Виділіть закінчення.

Ілля Сорока, колега Михайло, пані Катерина, добродій Пономарів, пан Стебленко, сестро Оксано, Володимир Хомич, друг Клименко, пан Іваничук, лікар Гнатенко, добродій Бобров, добродійко Скирда, добродійка Ковальчук, студент Петренко, Марусе, друг Гриць, товариш Ткачук, друже Максименко, Соломія Дмитрівна, Ілля Хомович, Довбуше, колега Лисюк.

3. Які імена по батькові утворені неправильно? Відредагуйте їх. Запишіть в орудному та кличному відмінках однини.

Васильйович, Петрович, Савич, Хомич, Олексієвич, Ігоревич, Денисович, Юрієвич, Андрієвич, Левкович, Дмитрич, Кузьміч, Миколаєвич, Григорійович, Яковлевич, Хомовна, Миколаєвна, Івановна, Іллінічна, Борисівна, Назаріївна, Олександріївна, Антоновна, Федоровна, Константинівна, Максимівна, Вітальївна, Павловна, Олегівна, Романівна.

4. Провідмініуйте прізвища, імена, імена по батькові членів Вашої родини. Виділіть відмінкові закінчення. Визначте відміну та групу, якщо це можливо, кожного іменника.

Тема 12. Правопис прикметникових суфіксів. Правопис відмінкових форм прикметників

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Правопис суфіксів *-ин, -ін та -ів (-ов-, -ев-), -їв (-єв-)* у присвійних прикметниках.
2. Правопис суфіксів *-ов-, -ев-, -єв* у відносних прикметниках.
3. Особливості відмінювання прикметників.
4. Правопис форм ступенів порівняння прикметників.
5. Значення та особливості сполучуваності деяких прикметників з іншими словами.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Підкресліть неправильно утворені присвійні та відносні прикметники, відредагуйте їх. Поєднайте прикметники з іменниками різних родів. Виділіть закінчення.

Галин, Петрин, Оксанин, Світланин, Василів, Коліний, Софіїн, Маріїн, Дмитровий, Ігорів, Ольжин, батьків, тітчин, мамин, дідова, скрипалева, Андрійова, кобзарева, бригадирова, школярева, товаришева, нульовий, грошовий, життєвий, грушевий, дійовий, алюмінійовий, овочевий, лікарова, інженерова.

2. Провідмініяйте подані прикметники. Поставте їх в однині чоловічого, жіночого та середнього роду і також провідмініяйте. Визначте, до якої групи (твердої чи м'якої) вони належать.

Газонепроникні, жаростійкі, густонаселені, ажурні, сині, торішні, круглі, вовчі, північні, весняні, зимові, лебедині, зоряні, скляні, сміливі, ясні.

3. У котрому рядку є помилки у відмінюванні прикметників? Відредагуйте їх. До якої групи вони належать? Визначте відмінок кожного прикметника.

1. Високого, синього, вечірній, материний, курячею, качиному.

2. Мудрим, білолицім, Васильовим, обідньої, безкрай, безкрайому.

3. Білолицього, білолицою, літних, нових, блакитного, довговійого.

4. Білолиций, білолицого, білолицому, білолицим, (на) білолицому.

5. Братова, братової, братовій, братову, братовою, (на) братовій.

6. Круглолиці, круглолиціх, круглолицім, круглолиціми, круглолиціх.

4. Відредагуйте неправильні форми вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників. Утворіть від кожного прикметника іншу можливу ступеньовану форму.

Найсвіжіший, найбільш тихий, найпорожніший, якнайдорожчий, найстарший, якнайкращий, більш справедливий, наймудріший, найбільш сильний, якнаймогутніший, солодший, добріший, якнайкращий, старанніший, нищий, блищий, кращий, зеленіший, найрозумніший, мудріший, вуций, молодший, щонайкращий, чорніший, найвеселіший, повніший, більш вдаліший, менш вередливий, новіший, дешевший, найбільш зручний, зручніший, найстійкіший, самий приємний, найвищий, глибший, найтонший, більш стійкий, якнайшвидший, щонайсильніший.

Тема 13. Правопис та відмінювання займенників

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Правопис відмінкових форм займенників.
2. Правила написання й особливості відмінювання складних (неозначених і заперечних) займенників.
3. Особливості вживання деяких займенників.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Визначте розряд кожного займенника. Які з поданих займенників змінюються за відмінками, числами й родами, а які тільки за відмінками?

1. Себе. 2. Мій. 3. Наш. 4. Цей. 5. Увесь. 6. Хто. 7. Котрий. 8. Ніщо. 9. Ніякий. 10. Який. 11. Якийсь. 12. Мене. 13. Хтось. 14. Казна-хто. 15. Скільки. 16. Скількись. 17. Хто. 18. Що. 19. Скільки. 20. Дещо. 21. Чийсь. 22. Який-небудь. 23. Щось. 24. Себе. 25. Цей. 26. Увесь. 27. Стільки. 28. Вся-кий. 29. Той. 30. Весь. 31. Ніякий.

2. Визначте відмінкові форми займенників, відредагуйте їх.

1. Усією, хтозна-чим, (на) чиєму, (на) чийм, їм.
2. Цих, його, (у) йому, (на) всяких, (на) їх.
3. Моїм, свого, цією, цим, її, (у) неї, неї.
4. Я, мене, мені, мене, мною, (в) мені.
5. Мій, мого, моєму, мого/мій, моїм, (у) моєму/моїм.
6. Вони, їх (них), їм, їх (них), ними, (у) них.
7. Цей, цього, цьому, цей/цього, цим, (у) цьому/цим.

8. Вона, єї, їй, єї/неї, нею, (в) ній.
9. Твій, твого, твоєму, твій/твого, твоїм, (у) твоє-му/твоїм.
10. Воно, його/нього, йому, його/нього, їм, (у) ньому/нім.
11. Ця, цеї, цій, цю, цею, (в) цій.
12. Свій, свого, своєму, свій/свого, своїм, (у) своєму/своїм.
13. Того, свого, меї, ними, до нього.
14. Моєї, моїми, цеї, чиеї, всею.
15. Всім, комусь, декого, абикому, у моїм.

3. Запишіть подані займенники відповідно до правописних норм. Вихначте їхній розряд і провідміняйте.

1. Який/небудь, аби/хто, будь/чий, казна/скільки.
2. Ні/хто, де/хто, ні/з/ким, будь/хто, чий/сь.
3. Де/що, хтозна/який, будь/який, аби/що, аби/чого.
4. Ні/чий, ні/з/ким, будь/який, котрий/сь, де/який.
5. Хто/небудь, будь/що, де/хто, хто/сь, ні/який.
6. Що/сь, де/чий, аби/який, ні/котрий, де/що.

Тема 14. Правопис та відмінювання числівників

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Відмінювання та правопис числівників.
2. Зв'язок числівників з іменниками.
3. Правопис відчислівникових складних слів.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. У котрому рядку правильно записані обидві відмінкові форми складеного числівника? виправте, де потрібно, помилки.

1. Д. в. п'ятистам сімдесяти п'яти, п'ятистам сімдесятьом п'ятьом.
2. Д. в. п'ятистам сімдесяти п'ятьом, п'ятистам семидесятьом п'ятьом.
3. Д. в. п'ятистам сімдесяти п'яти, п'ятьомстам семидесятьом п'ятьом.
4. Ор. в.: шістьма, чотирма, вісьма, вісьмома, сьома.
5. Ор. в.: одним, п'ятдесятьома, шістьма, п'ятьомастами.

6. Ор. в.: чотирма, шестидесятьма, двомастами, сімома, одинадцятьма.

7. Р. в.: сімдесяти, однієї, п'ятьох, шести, двохсот.

8. Р. в.: одного, восьмидесяти, дев'яноста, трохсот, п'яти.

9. Р.в.: вісьмох, дев'яти, п'ятисот, стох, шістдесяти.

10. Р. в.: трьох, восьмисот, дев'яноста, п'ятого, шістдесяти.

11. Ор. в.: тисячою, п'ятьомастами, вісьма, дев'ятьма, кількадесятьма.

12. М. в.: в однім, у вісьмох, у двохстах, в сороках, у п'яти.

2. Знайдіть і виправте помилки у відмінюванні поданих числівників. Визначте їх відмінок і морфологічну структуру.

1. Сім; семи, сімох; семи, сімом; сім, сімох; сьома, сімома; (на) семи, сімох.

2. Двісті; двохсот; двомстам; двісті, двохсот; двомастами; (на) двохстах.

3. П'ятдесят; п'ятидесяти, п'ятидесятьох; п'ятидесяти, п'ятидесятьом; п'ятдесят, п'ятидесятьох; п'ятидесятьма, п'ятидесятьома; (на) п'ятидесяти, п'ятидесятьох.

4.. Ста, п'ятьох, двохсот, сімдесяти, сорок.

5. П'ятистам, шістдесяти, трьом, восьми, сімом.

6. Дванадцятьма, сьома, вісь-мома, п'ятьмастами.

3. До яких розрядів належать подані числівники? Поєднайте їх з іменниками і провідмініайте, якщо це можливо.

1. Один. 2. Перший. 3. Півтора. 4. Третя. 5. Півтораста. 6. Дві треті. 7. Одна ціла і п'ять десятих. 8. Півтори. 9. Мільйон. 10. Шістсот дев'яносто сім. 11. П'ятдесят троє. 12. Обидві.

4. У котрому рядку неправильно поєднано іменники з числівниками? Відредагуйте, де це потрібно, подані словосполучення.

1. Дві ручки, три стола, четверо вікон, двоє товаришів, двоє академіків.

2. Три пані, чотири студентів, п'ятеро гусят, сім овець, п'ятеро вчительок.

3. Три друзів, двоє озер, троє дверей, троє країн, семеро чоловіків.

4. Одного дня, шестеро вікон, п'яти зошитів, сьома кни-гами, стома ручками.
5. Два болгарини, три кілометри, однієї хвилини, півтора літри.
6. Півтора гектари, трьом хлоп'ятам, одна друга яблука, три п'яті кілометра.
7. Двоє друзів, двоє професорів, два інженера, два вікна.
8. Троє лісів, четверо добродіїв, семеро учениць, п'ять оцінок.
9. Восьмеро студенток, п'ятеро дверей, два ножиць, двійко дітей.

Тема 15. Особливості вживання та правопис дієслівних форм

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Поділ дієслів на дієвідміни.
2. Визначення дієвідміни дієслова за його неозначеною формою.
3. Складні випадки українського дієвідмінювання. Правопис особових закінчень теперішнього та майбутнього часу дієслів I та II дієвідмін. Зміни приголосних при дієвідмінюванні. Дієвідмінювання дієслів *дати, їсти* та основою на *-вісти*.
4. Творення, особливості вживання та правопис дієслівних форм минулого та майбутнього часів.
5. Творення, особливості вживання та правопис дієслівних форм умовного та наказового способів.
6. Значення та особливості сполучуваності деяких дієслів з іншими словами.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Визначте дієвідміну поданих дієслів за основою інфінітива та третьою особою множини. Запишіть дієслова у дві колонки за типом дієвідмінювання.

1. Гнати. 2. Везти. 3. Молотити. 4. Хвалити. 5. Креслити. 6. Косити. 7. Писати. 8. Ревіти. 9. Прилетіти. 10. Співати. 11. Попоходити. 12. Кричати. 13. Просити. 14. Дарувати. 15. Носити. 17. Плакати. 18. Чекати. 19. Хвалити. 20. Кричати. 21. Купувати. 22. Сидіти. 23. Полоти. 24. Ходити. 25. Перейти. 26. Носити. 27. Пекти. 28. Брати. 29. Говорити. 30. Косити. 31. Мити. 32. Дати. 33. Бурмотіти. 34. Бурмотати. 35. Закисати. 36. Сіяти. 37. Свистати. 38. Колихати. 39. Булькотіти. 40. Булькотати. 41. Слатися. 42. Вистелити. 43. Набігати. 44. Загнуздати. 45. Дати. 46. Відкряти. 47. Стелитися. 48. Жахатися. 49. Набігти. 50. Стелити.

2. У котрому рядку всі дієслова написані правильно? виправте помилки. поставте дієслова у формах наказового та умовного способів.

1. Роблять, кричиш, їмо, даємо, станимо.
2. Надихайш, важать, мочиш, підсолоджуєш, ходиш.
3. Хотять, малюєш, ведеш, пишиш, озеленюєш.
4. Наїсися, повернешся, крутиться, почнеться, рвешся.
5. Мнешся, смієшся, відповісиш, дасиш, купається.
6. Вчишся, ллється, дивишся, хвилюється, б'єшся.

3. Котрі з поданих дієслів у формі 2 особи однини теперішнього часу мають закінчення *-иш (-їш)*, а котрі – закінчення *-еш (-єш)*? запишіть їх відповідно у дві колодки, виділяючи особові закінчення.

1. Рости. 2. Ростити. 3. Перчити. 4. Волочити. 5. Волокти. 6. Бурмотати. 7. Бурмотіти. 8. Колоти. 9. Реготати. 10. Реготіти. 11. Солити. 12. Плюскотати. 13. Їсти. 14. Стелити. 15. Стукати. 16. Стукотіти. 17. Хропіти. 18. Хропти. 19. Гуркотати. 20. Гуркотіти. 21. Їсти. 22. Краяти. 23. Кроїти. 24. Слати. 25. Плюскотіти. 26. Лопотати. 27. Мочити. 28. Полоти. 29. Дати. 30. Відволікати. 31. Відпрягти.

4. поставте подані дієслова в усіх особах множини теперішнього і майбутнього часів.

1. Бурмотати. 2. Бурмотіти. 3. Вертіти. 4. Скреготати. 5. Бродити.
6. Ростити. 7. Реготати. 8. Реготіти. 9. Мостити. 10. Могти. 11. Волокти. 12. Свистіти. 13. Свистати. 14. Деркотіти. 15. Дзеленькотіти.
16. Плюскотати. 17. Плюскотіти. 18. Деркотіти. 19. Могти. 20. Волокти. 21. Лопотати. 22. Полоскати. 23. Мостити. 24. В'язати. 25. Реготіти. 26. Реготати. 27. Ростити. 28. Ткати. 29. Сікти. 30. Цокотіти.
31. Цокотати. 32. Померезити. 33. Загуркотати. 34. Загуркотіти.

Тема 16. Правопис та особливості вживання дієприкметників і дієприслівників

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Творення та особливості вживання дієприкметників.
2. Переклад російських дієприкметників українською мовою.
3. Дієслівні форми на *-но*, *-то*.
4. Творення та особливості вживання дієприслівників.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Запишіть подані дієприкметники у дві колонки: 1) активного стану; 2) пасивного стану. Виділіть суфікси. Утворіть, де це можливо, дієслівні форми на *-но*, *-то*.

Пекучий, спілий, зримий, одержимий, лежачий, обважнілий, сивіючий, киплячий, дрижачий, багровіючий, записуваний, везений, кинутий, митий, збудований, опалий, киплячий, відвезений, згорнутий, побитий, перетворений, скошений, написаний, зігрітий, переконаний, лежачий, вимитий, згорілий, зляканий.

2. Встановіть, від яких дієслівних основ утворені подані дієприкметники, визначте їх вид, стан, виділіть суфікси. Утворіть, де це можливо, дієслівні форми на *-но*, *-то*.

Надісланий, побілілий, позеленілий, блукаючий, вмитий, виконаний, зомлілий, кинутий, зігрітий, спалений, переможений, завойований, набубнявілий, написаний, надісланий, вишитий, принесений, кинутий, смажений, свячений, виконаний, в'янучий, прочитаний, зів'ялий, змолотий, політий, подарований, переможений.

3. За допомогою яких суфіксів і від яких дієслівних основ можна утворити дієприслівники доконаного і недоконаного виду? Запишіть утворені дієприслівники, визначте їхній вид і перехідність, виділіть відповідні суфікси.

1. Іти. 2. Рубати. 3. Пахнути. 4. Взувати. 5. Лежати. 6. Казати. 7. Сказати. 8. Прийти. 9. Сидіти. 10. Розмовляти. 11. Поба-чити. 12. Опам'ятатись. 13. Попоспати. 14. Перейти. 15. Плюскотіти. 16. Плюскотати. 17. Свистати. 18. Свистіти. 19. Рости. 20. Ростити. 21. Волокти. 22. Волочити. 23. Кроїти. 24. Краяти. 25. Спати. 26. Летіти. 26. Колоти. 28. Полоскати. 29. Ростити. 30. Рости. 31. Волочити. 32. Волокти. 33. Бурмотіти. 34. Бурмотати. 35. Колоти. 36. Солити. 37. Стелити. 38. Стукати. 39. Стукотіти. 40. Бачити. 41. Летіти. 42. Спати.

4. Перекладіть українською мовою російські конструкції з дієприслівниками. Введіть їх у речення. Зробіть повний морфологічний і морфемний розбір кожного дієприслівника.

Решая проблемы, набирая скорость, устав от работы, невзирая на трудности, выйдя за дверь, опоздав на собрание, сидя в комнате, выучив стих, печатая деньги, просидев два часа.

Тема 17. Розділові знаки у простому реченні

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Тире між підметом і присудком.
2. Тире на місці пропущеного члена речення.
3. Розділові знаки при словах, синтаксично не пов'язаних із членами речення (вставних, вставлених компонентах і звертаннях).
4. Пунктуація у реченнях з однорідними членами та узагальнювальними словами.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. У поданих реченнях поставте, де це потрібно, тире між підметом і присудком.

Спинитися вмерти з одчаю й знемоги (М.Бажан). Кохати нові землі відкривати (І.Драч). Писати просто це найбільша майстерність і якість справжнього таланту (О.Копиленко). Варити сталь делікатна справа (Ю.Яновський). Перекладати Пушкіна потрібне щастя (Р.Лубківський). Ці квіти спогади про світлі дні (О. Олесь). Поезія це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі (Л. Костенко). Слабий та малий то найстарші в хаті (Народна творчість). Книги моя найбільша пристрасть (І. Цюпа). Для кожної людини центр землі це те місце, де вона живе (Ю. Збанацький). Добрі діти потіха, а злі гризота (Народна творчість). Люд без мови то глина безлика, Без'язика отара овець (В. Забаштанський). Ніч мов криниця без дна (М. Рильський). Пісня це ж саме здоров'я (П. Тичина). Україна це тихі води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці, медовії та молочні ріки (С. Васильченко). Мова народу кращий, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя (К. Ушинський). Світ який мереживо казкове! (В. Симоненко). Наш народ це ж океан! (П.Тичина). Твоя мова співучий струмок (П. Тичина). Поле що безкрає море (П. Мирний). Пісня і праця великі дві сили Огонь в одежі слова безсмертна, чудотворна фея (І. Франко). Він найщасливіша людина у світі. Жити Вітчизні служити. Скромність окраса простої людини. Брехати не ціпом махати. Лиш боротись значить жить. А гори круті, прямовисні.

2. Виділіть неповні речення. Поставте, де це потрібно, тире на місці пропущеного члена речення.

Чукчі полювали на моржів, песців і білих ведмедів, а він на свої улюблені казки й легенди (Н. Гордієнко-Андріанова). Летять над Ворсклою лелеки. А ген над гаєм літаки (І. Муратов). Одні залюблені в старі листи. Ті в музику. А ті в руді томища. Таке життя... (Б. Олійник). Кажуть, беруть із одного квіту бджоли свій мед, а отруту гадюки... (В. Коломієць). Річка зачинається струмком, із струмків мільйонних повінь річки (М. Томенко). Сивоок знав тепер, що червона фарба означає кохання й милосердя, небесна вірність, біла невинність, радість, зелена надію, вічність, чорна жалобу, смуток, а жовта ненависть, зраду, золота ж святість, досконалість, мудрість, повагу (П.Загребельний).

Гості першого дня — золото, другого срібло, а третього мідь, хоч додому їдь (А.Головко). Людині все людське на цій непокірній землі (М.Рильський). Слідом за поетами на пушкінську землю, віриться, прийдуть дерева з найсвятіших для нас місць. З України Шевченкова верба, і Франкові яблуні, і Довженкові тополі (Р.Лубківський). Стали будні звичними, і багато справдилось. Обростаю звичками, друзями і справами, як минуле відстанню, як земля дорогами, місто передмістями, як любов тривогами (Л.Талалай). Вимірюємо життя роками, степові простори кілометрами, поле й посаджений ліс гектарами, воду літрами, кубометрами й відрами, небо й криниці метрами. А чим вимірюється щастя? (М.Зарудний). Весна багата на квітки, а осінь на сніпки. Дерево міцне корінням, людина друзями. Сталь гартується в огні, а людина у труді. Щастя має ноги, а біда роги. Шабля ранить голову, а слово душу. Добрі діти батькам вінець, а злі діти кінець. Добрі діти доброго слова послухають, а лихі й дрючка не бояться. По якій дорозі півроку їздять на коні, а півроку без коня? Розумного на покуті саджають для честі, а дурня для сміху. Щастя розум одбирає, а нещастя повертає. Щастя скоро покидає, а надія ніколи (Народна творчість).

3. Виділіть у поданих реченнях звертання, розставте пропущені розділові знаки.

Ласко моя ласко! Соне мій прощай, І другому снися, і другому сьй (О. Олесь). Ну, давай руку брате не соромся, давай чиста душе (І. Ігнатенко). Хвилино журлива, хвилино сумная Звідкіль ти на мене взялася? Навіщо ти туго журбо навісна У серце мені уп'ялася? (Олена Пчілка). Пробач мені кохана Прикраїне І матере не проклени мене (В. Стус). О мудрагелю безголовий Ще безсердечний, додамо, Не хорони завчасно мови Народу славного мого (М. Братан). Мово моя Дзвонкова кринице на середохресній дорозі нашої долі (К. Мотрич). Рідна мово материнська Ти – душа мого народу. Будь од роду і до роду Рідна мово материнська! (Д. Кононенко). О мово рідна Витік і начало всього, що є в нас, буде і було (М. Волинець). Мово ж моя мово Мово України Ти моя казкова Пісня солов'їна (А. Загрудний).

4. У реченнях з однорідними членами і узагальнювальними словами поставте пропущені розділові знаки.

Гуркіт підвід рокіт моторів іржання коней все ставало зараз помітно лункішим, ніж вдень (О. Гончар). Він бачив їх скрізь і в прозорій як скло і як скло дзвінкій хвилі і в гарячому блискучому на сонці камені (М. Коцюбинський). Не дивно, що Леся вивчила цю волинську говірку і потім з таким успіхом вживала її у своїх творах (Олена Пчілка). Ніколи іншою мовою, як тільки своєю, листів не писала і певне не писатиму (Леся Українка). Кожен кущик горбок долина кожна стежечка все це було йому знайоме, промовляло до нього (М. Коцюбинський). Все і це повітря і покручені лози і зів'яла трава все це мимохить нагадує їй щасливі хвилини її життя (М. Коцюбинський). Тече вода в синє море та не витікає (Т. Шевченко). До нього часто приходили друзі, або просто знайомі. Все убили сплюндрували взяли зону в дроти. Оце ж тобі, Україно, за твої щедроти! (Л. Костенко). Жодні валуєви победоносцеві столипіни попови бабуріни чи жириновські не подолають нашого поривання до національного державотворення (П. Мовчан). Українець мав любити грузина таджика, калмика чукчу всю цю гігантську й барвисту імперську ковдру але не Україну (В. Забаштанський).

Тема 18. Розділові знаки при відокремлених членах речення

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Розділові знаки при відокремлених уточнюючих членах речення.
2. Розділові знаки при відокремлених додатках.
3. Розділові знаки при відокремлених обставинах.
4. Розділові знаки при відокремлених означеннях.
5. Розділові знаки при відокремлених прикладках.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Виділіть відокремлені узгоджені означення і пояснювальні слова. Поставте, де треба, пропущені розділові знаки. Які речення можна перебудувати так, щоб відокремлене означення стало невідокремленим і навпаки?

Погожий вітер іще не погасив самородків золота розкиданих над обрієм, а вже небо розливалось (М.Стельмах). І настав довгожданий ранок теплий прозорий щедро обсипаний позолотою сонця (Я.Баш). Налітав ласкавий вітрець покірний ніжний неначе подих дитини (О.Копиленко). Сизуватий колос затиснутий з двох боків списами остюків перегойдує на тонких білих ниточках жовто-зеленаві палички квіту (М.Стельмах). Жайворонки в небесній глибині дзвенять, сонце розгойдується в небі тепле й принадне (С.Скляренко). Налита сонцем і вітрами Хлюпоче веслами весна, і піднімає буйні трави Земля хмільна і запашна (М.Стельмах). Будуть славити землю цю милу в нові весни багаті, квітучі (Т.Масенко). Ми йдемо молоді прославляти в труді Батьківщину кохану, край сонячний свій (О. Ющенко). За щастя народу – ідеї свої – Батьки наші славні в кайдани закуті На каторгу йшли у сибірські краї... (І.Нехода). Я іду з народом теплим світом Радісний і вічно молодий (А.Малишко). В грозові ночі і в погожі ранки ідемо ми, і наша путь ясна, як голуба дніпрова широчінь звеселена вітрилом білосніжним (М.Рильський). Слова про перо прирівняне до багнета стали девізом доби (В.Коротич). Як пахнуть землі свіжі соковиті пронизані стрільчатим сходом трав (М.Бажан). Омиті росами квітки розтуляють повіки (В. Сосюра). Добріє світ народжений в любові (Т. Коломієць). Підхоплена хвилями шлюпка вилетіла в море (М. Трублаїні). Степ оповитий тишею дихав пахощами росяних трав (П. Панч). І знову явори в долині шелестять, росою першою повиті (М. Філянський). Непорушно стоять дерева загорнені в сутінь (М. Коцюбинський).

2. Виділіть відокремлені прикладки в поданих реченнях із пропущеними розділовими знаками. Відредагуйте пунктуацію. Доберіть з художніх текстів 10 речень з відокремленими прикладками.

Як визволителів своїх нас зустрічали на кордоні (О. Підсуха). Ліс зустрів мене як друга горлиць теплим воркуванням (М. Рильський). У горах Брянський як командир зустрівся з новими труднощами (О. Гончар). Івась як менший завжди терпів від Карпа (Панас Мирний). Не треба забувати заслуг Рильського як перекладача (Б. Олійник).

3. Виділіть відокремлені додатки в поданих реченнях із пропущеними розділовими знаками. Відредагуйте пунктуацію.

Доберіть з художніх текстів 10 речень з відокремленими додатками.

За винятком баби Оришки малий Чіпка нікого не любив (Панас Мирний). Ну й що із того, що кричали: “Гірко!”? А що було іще крім гіркоти (Л. Костенко). Дивно! Патриції замість іти на збори ведуть якісь балачки по кутках (Леся Українка). Шматочки мармуру на вулицях Помпеї колись служили замість ліхтарів (Л.Дмитерко). Замість квіток шаблі, списи виблискують в долині (П. Тичина). На світі усе знайдеш, крім рідної матері (Народна творчість).

4. Знайдіть одиничні дієприслівники, визначте їх семантику і позицію стосовно пояснюваного слова. Поясніть, у яких випадках вони відокремлюються, а в яких ні. Поставте пропущені розділові знаки.

Теплий вітер голубить, цілує багряний шовк прапора, що за ним милуючись стежать тисячі очей (А.Шиян). Гуркіт канонади ревів не перестаючи (В.Сосюра). Бійці сиділи деякий час задумавшись (О.Гончар). Сиділи обнявшись гріючи одне одного бойові друзі, що мріяли про майбутнє своєї Батьківщини (О.Бойченко). Нерчин знав, що й упавши він підведеться і вдруге не впаде (Н. Рибак). Деякі присіли на буреломі, деякі слухали стоячи (О.Гончар). Він говорив не поспішаючи з крижаним спокоєм (А.Головко). Всі вже чули, як наближаючись урочисто шумить над світом перемога, всі жили вже упиваючись надіями і зазираючи в завтра, в те велике, осяйне, казково-прекрасне, що мало ось-ось настати (О.Гончар). Далеко не кожному вдавалося вижити, та вмираючи вони перемагали (Ю.Збанацький). Через ліс, звиваючись, лягла вузька дорога (А. Шиян). Усяка пташечка радіючи співала (Л. Глібов). Хочеться щоб нищачи старе одразу люди і нове ростили (В. Лучук). Умовк кобзар сумуючи: щось руки не грають (Т. Шевченко). Забувши сміх і примовки і жарти ми слухали схилившись на парти (А. Малишко). Вона сиділа замислившись (Ю. Яновський). Деякі сіли на буреломі, деякі слухали стоячи (О. Гончар). Брянський і Черниш, схвильовані і зворушені, зскочили з сідел і вітаючись подавали ковалям руки (О. Гончар).

Тема 19. Розділові знаки у складному реченні

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Розділові знаки у складносурядному реченні.
2. Розділові знаки у складнопідрядному реченні.
3. Кома, крапка з комою у складному безсполучниковому реченні.
4. Тире у складному безсполучниковому реченні.
5. Двокрапка у складному безсполучниковому реченні.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Перепишіть речення і поставте пропущені розділові знаки. Поясніть, коли ставиться, а коли не ставиться розділовий знак, і який саме, у складносурядних реченнях, частини яких поєднані єднальними та розділовими неповторюваними сполучниками.

П'янке дихання весни і життєдайні її соки. В такі от прозорі дні ніби навстіж розкриваються людські серця і кров струменить швидше і потиски рук стають міцнішими і дружба сердечнішою, а любов – крилатішою (В. Речмедін). Від весни до весни, від травня до травня все яскравіше горить зоря визволення всього людства і все дужчають вітри нового життя (В. Речмедін). Справжні люди не вмюють – не можуть – подрібнюватися й життя їхні творять чудову цілість, послідовно прожиті від першого до останнього дня (В.Коротич). Минуть роки і нащадки наші славимуть героїзм нинішніх поколінь, їх цілеспрямованість у боротьбі (В. Речмедін). Немає сил над наші сили і хмарам сонця не затьмить (М.Нагнибіда). Небо чисте, Високе, як саме життя, І я вслухаюсь в урочисте, Прискорене серцебиття (Р.Третьяков). Друзі йдуть полками і я серед них сурмач (А.Малишко). Ні, сили на землі нема і сили на землі не буде, щоб потягти нас до ярма... (М.Рильський). Попереду героїчна праця і славні перемоги (В. Речмедін).

2. Розгляньте безсполучникові складні речення з різнотипними (неоднорідними) частинами. Визначте їхні семантичні типи, перетворивши безсполучникові конструкції на складнопідрядні. Розставте пропущені розділові знаки.

Вітер війнув листя з клена жовте полетіло (П.Тичина). Умовк козак сумуючи щось руки не грають (Т.Шевченко). Однаково чи тут, чи там (Л.Глібов). Пам'ятаю на Дніпрі од берегів так пахли трави (В.Сосюра). Я знаю труд – це бій (В.Сосюра). Очі заплющу приходить спокій (А.Малишко). Мати вмерла я ще малесенькою була (М.Вовчок). Зобов'язався словом закріпи ділом (Народна творчість). Прийде вечір всі вулиці аж гудуть піснями (С.Васильченко). Часто так буває один вину свою на другого звертає (Народна творчість). Погляне холодною водою обілле (М.Вовчок). Говорить шовком вишиває (Нар. творчість). Гей, життя, виходь на бій, пожартуєм для розваги (П.Тичина). Ходімо в другу кімнату будемо говорити. На годину спізнишся за рік не доженеш. Стоїш високо не будь гордим, стоїш низько не гнися. Розум мати біди не знати. Глибше орати більше хліба мати. Прийде осінь у засіках буде хліб золотий. Будеш слугою народу не забудуть тебе зроду (Народна творчість).

3. Визначте види інтонації в поданих безсполучникових складних реченнях (перелічувальна, зіставно-протиставна, зумовленості, пояснювальна). Перетворіть їх на сполучникові. Розставте пропущені розділові знаки.

Оглянешся на пройдені дороги струнких будов лягла мережка-тінь (Л.Дмитерко). Глянь наймолодше з наших міст в степу старому виростає (М.Рильський). Поглянь взялись за руки і йдуть до праці разом і шахти, і заводи, і села, і міста (П.Тичина). І знай зоря незгасна світова, все ширячи проміння над землею, усю мою Вітчизну повива (М. Рильський). І кожен славить труд, бо всі і кожен знає трудом своїм людина щастя підіймає, на повний зріст людину підіймає труд (І.Нехода). Сьогодні я маю право назвати себе щасливим я пізнав творчу радість (Л.Дмитерко). Ми знаєм щастя на землі і воля й мир – непереможні (П. Воронько).

4. У поданих складних реченнях відредагуйте, де це потрібно, пунктуацію.

Я читав у дитинстві і юності книжки запоем, я радів, коли знаходив якесь нове слово (О. Сухомлинський). Ледве ясне сонечко скотиться додолу, тихий вечір присмерком вкриє ліс і поле (Н. Забіла).

Довкола сніг, мороз або завірюха така, що й світа не видно, а під кущем суха руда осока, пропахчена осіннім сонцем (Г. Тютюнник). Материнське поле не оглянути, Бо воно – на цілий світ (М. Подолян). На морі ставало темно: тому що з берега насувала важка чорна хмара (О. Донченко). Коли ж Вітчизни щирий гнів Тебе послав на ворогів Здолати їх зумій! (Л. Первомайський). Якщо ви вдало виберете працю і вкладете в неї всю свою душу то щастя само вас знайде (К. Ушинський). Завжди шумить ріка – коли вона мілка (Народна творчість). Раз ми разом значить разом, всі ми сходимось в одно (П. Тичина). Як підрубаш душу: то зрубаш усе (П. Загребельний). Смерть навіть дурять як ставка іде на життя (Б. Олійник). День був душний незважаючи на те що, краплі учорашнього рясного дощу іскрились на траві (Марко Вовчок). Заграй мені, дударіку, на дуду, нехай своє горенько забуду (Народна творчість). Щоб тих щасливих днів не загубити потрібно працювати цілий рік (Д. Павличко). Чи то весни колиска запашна мене гойдала в чисті небозводи, чи, може, хто з благословенним словом до мене в душу стиха нахиливсь (М. Вінграновський). Ні, троянди не треба ламать, бо затужить природа як мати (В. Швець). Гетьманові фотель поставлено проти бандуристів, гості посідали й поставали кругом, і бандуристи вдарили в струни (Б. Лепкий). Старе поволі забувається а нового – не варто порушувати (У. Самчук). То шумів зелений лист то в вінку мінився злотом ряст весняний то золотим дощем лилися пісні (Леся Українка). Неси до людей всі думки, почуття і слова і серце твоє не згорить, не змовкне, не згасне (М. Рильський). Може квіти зйдуть і настане і для мене весела весна (Леся Українка). Нове століття вже на видноколі і час новітню створює красу (Л. Костенко). Дівчина троянди поливала і кудись котилась хмар навала і сміялась осінь за вікном (В. Сосюра). Інколи в'ється дорога понад самим Дніпром і тоді зачудоване око далеко сягає по блакитнім просторі діда Славути (М. Коцюбинський). Літа минають за літами: Та знову пам'ять поверта Оту хвилину біля мами, Яка навіки золота (Л. Талалай). А над Києвом, над Дніпром справді пливе хвилями вічність та, тільки я, не спроможна осягнути її: побачити, відчути (П. Загребельний). Може, тим без пісні я не можу Працювати, жити навіть дня, Що округ земля моя хороша а на ній – моя рідня! (М. Стельмах). Тому пекла печаль мене затято – що в почуттях моїх шукав ти свято (Г. Тарасюк). Вкраїнський хліб тому такий смачний Що він завжди замішаний на пісні (Є. Летюк). Долоні теплі доторкаються до нив, Я

там де пісня починається ходив (В. Романюк). Я поведу тебе в далекий край, туди де темні води спокійно сплять (Леся Українка). Він мав не тільки муку, але й гордість і віру що краса повинна єднатися тільки з красою (М. Стельмах). Фіалки на столі прив'яли а небо квітне у вікні (М. Рильський). Коли ми йшли удвох з тобою вузькою стежкою по полю я гладив золоте колосся... (Д. Павличко). Нехай пісні гудок мені заводить і в серце лине гомін заводський (В. Сосюра). То пронесеться над головою чайка – то промайне бистрий чибіс і грудкою впаде в сити землю (А. Шиян). Немає сумніву мені щораз нудніше у товаристві друзів-юнаків (Є. Плужник). Стояла в травах ніч – а трави пахли літом – за кленами сіріло джерело (М. Вінграновський). Зрозуміти – це ще не означає знати розуміння – це ще не знання (В. Сухомлинський). В осінній час, сім погод у нас сіє, віє, туманіє, шумить, гуде, і зверху йде (Народна творчість).

Тема 20. Розділові знаки при прямій мові та цитатах

Використовуючи рекомендовану літературу, опрацюйте теоретичні питання:

1. Розділові знаки при прямій мові.
2. Передача прямої мови непрямою.
3. Правила цитування.
4. Розділові знаки при цитатах.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Визначте пряму мову і слова автора, розставте розділові знаки в поданих конструкціях.

Нене нене промовив Кармель а сам так весь і затрусивсь і затрепехавсь, чи ж ти мені не рідная мати? (Марко Вовчок). Говорить Кармель до своєї неньки хочу я нене одружитися хочу взяти за себе наймичку Марусю (Марко Вовчок). Здрастуйте діду сказав я знявши обома руками шапку і швидко пішов далі (О. Довженко). Сашечко останься дома благає мене мати там так страшно в кущах (О. Довженко). Уста говорять він навіки згинув А серце каже ні він не покинув! (Леся Українка).

Мати почала його вговоряти й прохати не женися ти мій соколе на тій Марусі (Марко Вовчок). Мабуть не почув подумав я треба вернутись назад і сказати ще раз голосніше (О. Довженко). Діду здрастуйте сказав я йому спинившись (О. Довженко). Та це ж ті каторжні Балаші Хіба ж ви їх не знаєте кричала Мотря до людей (І. Нечуй-Левицький). Та це ж ті іродові Довбиші Хіба ж ви їх не знаєте репетувала баба Кайдашиха. Це ж вона того вовчого заводу з чортячими хвостами (І. Нечуй-Левицький). Та йди ти під три чорти не дратуй мене розгнівався дід (О. Довженко). Ох голубе Лисиця застогнала бодай би вже й не жить як отаке терпять! (Л. Глібов). Яка пак премудра не втерпіла баба Параска подивися лишень на себе (І. Нечуй-Левицький).

2. Розставте розділові знаки в реченнях з прямою мовою. Правильно проінтонуйте їх.

Подивись що твоя невісточка витворяє крикнула Кайдашиха вихопивши мале горня з кашею (І. Нечуй-Левицький). Мабуть не почув подумав я треба вернутись і сказати голосніше (О. Довженко). А тим часом іду я засмучений хлопчик до старого коваля спокутувати перший гріх (О. Довженко). Я до себе кажу і до кожного з вас говори Говорімо усі хоч ми й добре навчилися мовчати (В. Баранов). Здоров, Еоле, пане-свату! Ой, як ся маєш, як живеш? С/казала, як ввійшла у хату, Юнона чи гостей ти ждеш? (І. Котляревський). А я знаю, як тебе звати довірливо каже дівчина і двома пальцями перебирає скляне з краплинами сонця намистечко (М. Стельмах). Вона ледь торкнулася губами його щоки і, згораючи в рум'янцях, сказала, Щ/що після відпустки, в неділю, себто сьогодні, їхатиме назад (Г.Тютюнник). Водив пальцем по небі поет, шептав Д/десь далеко димарі ескадр (М. Семенко).Промовила конвалія П/прощай, гаю милий (Леся Українка). Вам здається обізвалася сусідка що тепер море, як синій птах? (М. Коцюбинський). Очі Мальви ніби злилися з материними..., вона розвела руками і заговорила, прислухаючись до власних слів Д/доля моя, мамо... Це доля моя... (Р. Іваничук).

3. У яких реченнях з пропущеними пунктуаційними знаками є непряма мова? Розставте розділові знаки. Замініть непряму мову на пряму.

Незнайомка розповіла що вона приїхала до нас у пошуках роботи (О Гончар). Але Гайновський усміхався до них привітно і питав у якому вони класі і що роблять і як кінчають рік і чи є в них трійки...(Ю. Покальчук). Мати почала його вговоряти й прохати не женися ти мій соколе на тій Марусі (Марко Вовчок). Мати через пліт запитала сина куди він зібрався (М. Стельмах). Кирило Порохня розказав мені що вже минулися ті розкоші запорозькі; німота вже там кублиться (П. Куліш).

4. Відшукайте у поданих конструкціях цитати та пряму мову. Відредагуйте пунктуацію.

1. “Під час канікул, каже хлопчик, я буду допомагати батькам: носити воду, рубати дрова...”. 2. Свідомість людей засмічується вигадками, як половою. Робиться навмисно, з наводкою дальньою і стратегічною. Стереотип – це ширма. Туман. “За туманом нічого не видно” (С. Колесник). 3. “Книги – морська глибина” таку оцінку книгам дав І. Франко. 4. Стала мати перед дітьми. Обох затулила. – Не дам! Бийте мене... Не дам, людоїди! (О. Довженко). 5. “Що ж там таке? Яка причина?” Ховрах допитує куму (Л. Глібов). 6. У необдуманому мовленні “слова – полова” як писав Іван Франко. 7. ”Нене! Нене! промовив Кармель, а сам так весь і затрусивсь, і затрепехавсь. Чи ж ти мені не рідная мати?” (Марко Вовчок).

Змістовий модуль II. Морфеміка, словотвір, морфологія української мови

Тема 21. Морфеміка української мови

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Предмет і завдання морфеміки. Зв'язок морфеміки із словотвором і морфологією. Морфемні словники.
2. Поняття морфеми. Морфема і слово. Співвідношення понять “морфема” і “морф”. Аломорфи й варіанти морфем.
3. Класифікація морфем. Корінь слова. Спільнокореневі слова.
4. Поняття афікса. Типи афіксальних морфем, їх характеристика.
5. Словотворчі і граматичні афікси.
6. Основа слова і закінчення. Типи основ.
7. Зміни в морфемній будові слова (спрощення, перерозклад, ускладнення та ін.).

Виконайте практичні завдання до теми.

1. У поданих словах виділіть кореневі морфеми. Визначте спільнокореневі (споріднені) слова у кожній групі.

1. Носик, переносник, носище, носовий, носоріг, носилки, переносити, ноша, перенісся. 2. Бас, басити, басейн, басовий, басистий. 3. Водянка, проводити, водити, завод, вода, заводити, провідник, водойма, поводитися, заводчик, водник, привід, заводський, приводити, водний, водій, водянистий, повідь, проводир, безводний, заводний, водяний, безводдя, переводити, обезводнити, обводити, обводнювати, завідувач, завод, обводнення. 4. Бал, бальний, балет, балкон. 5. Борона, оборона, боронувати, оборонець, боронувальний, боронувальник. 6. Барс, барсовий, борсук, борсучок, барський, барство, барчук. 7. Погон, погончик, погоня, погонич, поганяти, вигін.

2. Прокоментуйте чергування голосних і приголосних звуків у коренях поданих пар слів.

Ходити — ходжений, возити — вожу, їздити — їжджу, косити — кошу, вести — веду, мастити — мащу, рука — ручний, друг — друзі — дружба, носити — ноша, графити — графлю, колиска — колихати — заколисаний, ранок — вранці, віз — вози, носити — ніс, дорога — доріжка.

3. Зробіть морфемний аналіз поданих слів.

Гордий, дійсність, працівник, письменник, дитинство, відлетіти, хлюпнути, плавні, атестат, зріст, світовий, нормальний, вага, світоч, привіт, вщасливлювати, синівський, братерство, реалізм, переможець, будівництво, літератор, студентський.

4. До поданих слів доберіть спільнокореневі слова, поділіть їх на морфеми.

Голова, рука, синій, співати, читати, вік, лад, ліс, мова, вітати, бігти, берег, дорога, радіти, косити, везти.

Тема 22. Словотвір української мови

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Предмет і завдання словотвору. Словотвірні словники.
2. Словотвірна структура слова. Твірна основа і словотворчі афікси.
3. Словотвірне значення слова і словотвірний тип. Продуктивність словотвірного типу. Словотвірна пара. Словотвірне гніздо.
4. Морфологічні способи словотвору. Афіксація.
5. Осново- і словоскладання. Аббревіація.
6. Морфолого-синтаксичний спосіб словотвору. Характеристика його різновидів (субстантивація, ад'єктивація, прономіналізація, адвербіалізація, препозитивація, інтер'єктивація та ін.).
7. Лексико-синтаксичний і лексико-семантичний словотвір.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Доберіть з поданих у дужках основ твірну для кожного слова. До похідних чи непохідних вона належить? Виділіть словотворчі афікси.

Надплановий (над план, плановий), лісник (ліс, лісний), полковник (полк, полковий), підводний (під водою, водний), вірність (віра, вірний), розбіг (біг, розбігатися), перехід (хід, переходити), виписка (писати, виписати), дошкільний (до школи, шкільний), міжпланетний (між планетами, планетний), перепустка (пустити, перепустити), подарунок (дар, подарувати), підкладка (клад, підкладати), радісний (радість, радіти), смішний (сміх, сміятися), ґрунтовний (ґрунт, ґрунтувати), перегородка (город, перегородити), нарукавник (нарукавний, рукав), пореволюційний (по революції, революційний), безвідповідальний (без відповідальності, відповідальний), безладний (без ладу, ладний), безлісний (без лісу, лісний), безугавний (без угаву, угавати).

2. Розподіліть наведені слова відповідно до способів словотворення (морфологічний (суфіксальний, префіксальний, суфіксально-префіксальний, безафіксний, основоскладання, абревіація), морфолого-синтаксичний, лексико-синтаксичний, лексико-семантичний).

Сьогодні, підпілля, набережна, одинадцять, літак-винищувач, контратака, смішний, сміятися, дотепер, спочатку, вартовий, вразливий, назавжди, безпомилковий, світ, військовий, дякуючи, чебуречна, спасибі, атомохід, божевільний, військкомат, вищезгаданий, міськвиконком, Донбас, показ, прояв, викуп, вирок, доказ, звіт, опис, народногосподарський, аморальний, пароплав, пароплаводство, антинауковий, листаж, тоннаж, по-святковому, гордість, запис, бій, очільник, уповноважений, ухил, вираз, прояв, ООН, прілий, лежачий, кипучий, глибина, місяцехід, неук, сипучий, сьогоднішня, згустити, знесилити, знекровити, неробство, безжурний, прибережний, співбесідник, бездумний, надгробний, безтурботний, безпритульний, погодинний, передвиборний, міжвузівський, ввіз, вивіз, перебіг, хід, плата, почин, нахил, цвіль, зелень, наділ, наріз, розбіг, прогул, перебіг.

3. Зробіть словотвірний аналіз поданих слів. Які словотворчі афікси є продуктивними? Поділіть слова на морфеми. Порівняйте в них твірну і лексичну основи.

Початківець, перекладач, затишок, бездоганний, надзвичайно, столяр, вчорашній, недогляд, затінок, пролісок, лісник, передмова,

змова, перегук, бідний, доступний, учений, моряк, провесна, перепис, перехід, школяр, масляний, сріблястий, учитель, безмежжя.

Тема 23. Іменник як частина мови

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Іменник в системі самостійних частин мови, його значення, морфологічні ознаки та синтаксична роль.
2. Семантико-граматичні категорії іменників (власні й загальні, конкретні та абстрактні, збірні та одиничні, речовинні іменники, категорія істот і неістот).
3. Рід іменника. Іменники спільного і подвійного роду. Хитання в родах.
4. Число іменника. Іменники, що вживаються тільки в однині або тільки в множині.
5. Категорія відмінка іменника. Система відмінків української мови. Основні значення та синтаксичні функції відмінків.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Розподіліть подані іменники на дві групи – назви істот та неістот з урахуванням їхнього лексичного значення та відмінкових закінчень у формах називного, родового і знахідного відмінків однини й множини. Визначте рід іменників.

Бактерія, кінь, загін, табун, брат, город, вівця, винищувач, знайомий, молодняк, дівчина, юнак, лялька, липа, селянство, ворона, лопух, Марс, натовп, покійник, учитель, студент, студентство, народ, розвідник, змій, мікроб, дочка, двигун, Юпітер, бовдур, шпроти, краб, зірка, язик, товариш, супутник, образ, булава, оселедець, військо, буквоїд, короїд, букініст, бурильник, чисельник, дерево, пальма.

2. Випишіть з наведеного тексту в одну колонку іменники з конкретним значенням, у другу – з абстрактним. Визначте їх рід, число і відмінок.

Все для людини і завжди з людиною – цей заповіт Максим Рильський проніс крізь бурю і сніг, крізь усе своє життя як Людина з великої літери, як рицар краси і добра. Пригадую його слова: «Коли

ти маєш вчинити щось погане, сім раз подумай — і не вчини, а добро роби не думаючи!» – Хто мав щастя зустрічатися з Максимом Рильським, той знає ті прекрасні години, коли в світі якимсь чародійством більшало творчості, мрій, натхнення, любові; той знає щедрі вечори чудесних прозрінь, що збагачують серце і розум. Закоханий в людину, в працю, в творчість, народжений для прекрасного, він усюди ніс це прекрасне і чиюсь радість, і чиесь весілля зустрічав як своє. Але й чиесь лихо він теж стрічав як своє і боровся з ним, не шкодуючи свого часу і здоров'я. Слово Рильського ми давно вже звемо чародійним, бо воно справді чародійне, як оте степове джерело, що силу бере з глибини, а красу з вечірніх і ранкових зірок (М. Стельмах).

3. Визначте число поданих іменників. Які з них вживаються лише у множині? Чи властива їм категорія роду? Виділіть іменники спільного роду, мотивуючи свій вибір. Решту іменників розподіліть за родами (чоловічий, жіночий, середній), беручи до уваги семантичні, морфологічні або синтаксичні критерії.

Соболь, куниця, нечепура, староста, гусак, гуска, лебідь, столиця, недоторка, вага, каліка, топорище, вельможа, звір, двері, возище, задира, задирака, задерій, дрова, снігур, миша, хлопчисько, орангутанг, горила, змії, ворон, ворона, собака, роззява, ворота, Карпати, сани, білила, тирса, тюлень, особа, рись, півень, курка, ягня, майстер, леді, дуб, бідолаха, ножище.

Тема 24. Відмінювання іменників

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Іменники I відміни, поділ їх на групи, складні випадки відмінювання.
2. Іменники II відміни, поділ їх на групи, складні випадки відмінювання.
3. III і IV відміни іменників. Правопис відмінкових закінчень.
4. Відмінювання множинних іменників.
5. Невідмінювані іменники на тлі флективного ладу української мови, їхні граматичні ознаки (способи визначення в них роду, числа, відмінка).

Виконайте практичні завдання до теми.

1. До якої групи належать наведені іменники (твердої, м'якої, мішаної)? Провідмінійте їх та поясніть правопис відмінкових закінчень.

Назар, голкіпер, воротар, лектор, кучер, кресляр, ледар, декламатор, дзвонар, диктатор, донор, косар, коментар, шахтар, вапняр, комбайнер, екзаменатор, кочегар, крамар, експлуататор, елеватор, директор, доктор, контрудар, крохмаль, кристал, комар, футляр, столяр, чоботар, маскарад, гарнір, газомір, вівчар, професор, диктор, шофер, бондар, якір, гончар, варвар, друкар, коментатор, композитор.

2. Поставте подані іменники у родовому відмінку однини. Поясніть правопис відмінкових закінчень (-я) або -у(-ю). Поставте наголос. Чим зумовлена наявність паралельних закінчень у деяких словах?

Лісочок, гай, степ, звук, виступ, відгук, рух, вихід, вигляд, мед, дощ, дощик, медочок, голос, голосочок, Дон, Дністер, інвентар, Крим, Урал, Байкал, Буг, Стир, Луцьк, Світязь, Київ, Вітер, вихор, вітерець, вихорець, сад, садочок, ліс камінь, паркан, вокзал, інститут, бур'ян, бруд, жир, лист, листопад, монтаж, конгрес, двір, експеримент, експериментатор, журнал, кабінет, том, сантиметр, гектар, ландшафт, краєвид, стіл, завод, молодняк, жаль, знак, інтернат, інтелект, спорт, футбол, волейбол, Ельбрус, Дніпрогес, факультет, семестр, відділ, шум, рух, чагарник, вишняк, полк, загін.

3. Визначте відміну поданих іменників. Поставте їх у формі орудного відмінка однини, пояснюючи правопис відмінкових закінчень і наявність / відсутність подвоєння приголосних та апострофа. Від яких слів і за допомогою яких суфіксів можна утворити іменники IV відміни? Провідмінійте їх.

Любов, подорож, жовч, качка, ведмідь, чайка, радість, сіль, кенгуру, дівчина, собака, творчість, папороть, емаль, доповідь, честь, курка, цуцик, орел, хлопець, галузь, білка, голуб, дитина, горобець, шерсть, кров, смерть, вість, фальш, лисиця, заєць, миша, діяльність, суміш, тривалість, мати, верф, річ.

Тема 25. Прикметник

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Прикметник як частина мови, його семантичні, морфологічні й синтаксичні ознаки.
2. Лексико-граматичні розряди прикметників: якісні, відносні, присвійні. Перехід у розрядах прикметників.
3. Творення прикметників різних розрядів. Правопис суфіксів відносних та присвійних прикметників.
4. Ступені порівняння якісних прикметників.
5. Відмінювання прикметників. Тверда і м'яка групи прикметників.
6. Короткі й повні прикметники. Стягнені та нестягнені форми повних прикметників.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Визначте, до якого розряду за значенням належать подані прикметники. Поставте їх у формі однини чоловічого, жіночого і середнього роду. До твердої чи м'якої групи вони належать.

Майбутні, східні, західні, могутні, курині, рідні, безкраї, Самотні, житні, братні, безробітні, сонячні, колишні, степові, безкінечні, променясті, осінні, прийдешні, вчорашні, повнолітні, монолітні, досвітні, солов'їні, ведмежі, мужні, сині, блідолиці, погожі, ранні, пізні, озимі.

2. У похідних прикметниках виділіть суфікси. Які значення вони виражають? Випишіть форми вищого та найвищого ступенів порівняння? Як вони утворюються?

Сильний, сильніший, сильенький, найсильніший; високий, височезний, вищий, найвищий; синій, синенький, синюватий, синющий, синявий, найбільш синій; голубливий, голублячий, чудовий, чудесний, сріблистий, сріблястий, вогнистий, вогненний; білий, біліший, білуватий, білявий, найбіліший; широкий, ширший, широченний, широченький, найширший.

3. Утворіть від поданих прикметників усі можливі ступеньовані форми. Які прикметники і чому не утворюють ступенів порівняння? Провідмініайте 10 прикметників.

Тихий, вороний, сліпий, гарний, худий, великий, бордовий, твердий, світлий, щедрий, вирішальний, чорний, дорогий, повнолітній, бадьорий, злий, багатий, важкий, довголітній, стійкий, синявий, молодий, чистенький, зелений, темний, гострий, жонатий, мертвий, частий, веселий, боязкий, білобокий, високий, свіжий, шановний, плаксивий, смачний.

Тема 26. Числівник

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Числівник як частина мови, його ознаки. Класифікація числівників за значенням, граматичними ознаками і будовою.
2. Кількісні числівники. Відмінювання кількісних числівників різних розрядів (власне кількісних, неозначено-кількісних, збірних, дробових).
3. Порядкові числівники, їх значення, творення і граматичні ознаки.
4. Відмінювання порядкових числівників.
5. Особливості відмінювання складених числівників.
6. Правопис числівників, вживання їх з іменниками.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Провідмініяйте, наводячи всі паралельні відмінкові форми, числівники 967, 896, 538, 1175, 5356, 80789, 8641, 7914. Утворіть від них порядкові числівники і також провідмініяйте.

2. Усі цифри запишіть словами.

До 364 додати 87; від 2567 відняти 132; скласти 843 із 457; сума чисел дорівнює 945; визначити добуток від множення 796 на 18.

До 589 додати 64; від 5478 відняти 597; скласти 936 із 549; сума чисел дорівнює 792; визначити добуток від множення 647 на 25.

До 872 додати 69; від 1678 відняти 243; скласти 752 із 238; сума чисел дорівнює 823; визначити добуток від множення 921 на 15.

3. Доберіть 10 дробових і 10 збірних числівників, поєднуючи їх з іменниками. Провідмініяйте утворені словосполучення.

Тема 27. Займенник

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Займенник як частини мови. Співвідносність займенників з іменними частинами мови.
2. Розряди займенників за значенням, їхні граматичні ознаки.
4. Особливості відмінювання займенників різних розрядів.
5. Словотвірні ознаки займенників. Перехід займенників в інші частини мови (іменники та частки). Проніміналізація як перехід частин мови в займенник.
6. Складні випадки наголошування та правопису займенників.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Поданих реченнях знайдіть займенники, визначте їхній розряд за значенням та відмінкову форму.

Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш, з чого їх почать, бо всі слова були уже чиймись (Л. Костенко). Я знаю: десь у місті чи, може, в гаю шукаєш мене. Шукаєш оту єдину, оту свою. Шукаєш. Я вірю в це (Є. Божик). Я дерево, я сніг, я все, що я люблю. І, може, це і є моя найвища сутність (Л. Костенко). Був собі батько та мати та був у них син (П. Тичина). Була весна весела, щедра, мила, Промінням грала, сипала квітки, Вона летіла хутко, мов стокрила, За нею вслід співучії пташки! (Леся Українка). Надходить пароплав. Зигзагами хисткими Огні відбилися у чорній глибині. Я знову вгадую: приїдеш ти чи ні? – І марно людську тьму прорізую очима (М. Рильський).

2. Вкажіть семантичний розряд і синтаксичну роль займенників у наведених реченнях.

Чується... Шум океану, Луною котрого ця річка воркоче (М.Рильський). Твій біль беру на себе. Печаль твоя в мені (Л. Костенко). Аркадій добре розумів, що такі вчинки, на які сьогодні зважився Турбай, даються людині нелегко (В. Собко). Прощай, Волинь! прощай, рідний куточок! Мене від тебе доленька жене, Немов од дерева одірваний листочок... (Леся Українка). Нині знову шовкову, ніжну ласку твоїх великих рук згадав я, нене... (Д. Павличко). Але чому я думаю про Вас? (Л. Костенко).

Хтось не кінчив листа, бо раптом узявся до писання давно початої поеми драматичної з часів французької революції (Леся Українка).

3. Випишіть з поданого тексту займенники, зробіть їх морфологічний розбір.

Під темним небом затривожився, загудів ліс, закипіло листя на ньому, деревам чогось захотілося бігти, але вони не знали, куди податися їй, стогнучи, металися на всі боки. Знову мигнула блискавка раз і вдруге, ліс і зверху, і зсередини просвітився недобрим блакитним огнем, а грім, як навіжений, лупнув у кілька цівів, неначе хотів обмолотити землю. І вона під ударами грози почала злякано кренитись у безвість. Тепер і мені стало лячно (М. Стельмах).

4. У якому відмінку в займенниках III особи з'являється приставний -н- за обов'язкової наявності прийменника? У якому відмінку в займенниках III особи з'являється приставний -н-, що не залежить від наявності прийменника? Наведіть приклади.

Тема 28. Дієслово

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Семантичні, морфологічні ознаки і синтаксична роль дієслів. Дієвідмінювані і недієвідмінювані форми дієслова. Інфінітив.
2. Вид дієслова. Одновидові та двовидові дієслова.
3. Категорія перехідності / неперехідності. Стан дієслова.
4. Категорія способу. Вживання форм одного способу в значенні іншого.
5. Категорія часу дієслова, її зв'язок з категорією способу і виду.
6. Категорія особи, роду і числа дієслова, їх значення і морфологічне вираження. Безособові дієслова.
7. Поділ дієслів на дієвідміни. Правопис особових закінчень дієслів.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Випишіть одновидові та двовидові дієслова, а від інших утворіть співвідносні видові пари. За допомогою яких засобів вони утворюються?

Вибігати, знущатись, виносити, виходиш, сіяти, прийти, гарантувати, заважати, стрепенутися, конфіскувати, розлити, привести, прибивати, пролазити, розібрати, телеграфувати, належати, співчувати, вилазити, відчувати, гладити, крикнути, веліти, пританцьовувати, інтенсифікувати, розгніватись, хлинути, побоюватися, остогиднути, яровизувати, опам'ятатися, женити, одержати, остогиднути, розмовляти, жовтіти, викидати, сказати, атакувати, поважати, схаменутися.

2. Від поданих дієслів утворіть:

а) усі особові форми теперішнього часу: сидіти, щебетати, носити, воркотіти, сіяти, густити, любити, стелити, нести, слати;

б) усі особові форми майбутнього часу: зробити, перейняти, дзвеніти, передати, дивитися, підбити, прийти, натискати.

в) усі форми минулого часу й умовного способу: іти, плести, терпіти, киснути, возити, тягти, мести, сохнути, здобути, нести, текти.

г) усі форми наказового способу: різати, шити, прати, говорити, лізти, сіяти, дорожити, працювати, збирати, позначити, заходити, прочитати, в'язати, брати.

З'ясуйте особливості їх правопису, творення і наголошення.

3. Визначте дієвідміну поданих дієслів за основою інфінітива, а також записавши їх у формах 3-ї особи множини теперішнього часу чи простого майбутнього.

Кричати, пекти, текти, берегти, взяти, піймати, товкати, товкнутися, стукати, стукнутися, звати, тягти, знати, мести, бігти, сліпнути, мерзнути, кричати, блищати, гарчати, читати, працювати, зеленіти, вести, нести, плести, мовчати, будувати, горіти, очікувати, наблизитись, уболівати, вирізнятися, схопити, хапати, наближатись, воліти, радіти, чорніти, біліти, міцніти, молодіти, сивіти, гомоніти, веліти, висіти, гриміти, летіти, терпіти, боліти, рожевіти, височіти, везти, бороти, сохнути, щипати, поважати, зневажати, стояти, лежати, біліти, сивіти, біліти, ревіти, хотіти.

Тема 29. Дієприкметник і дієприслівник як форми дієслова

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Дієприкметник як змінювана форма дієслова, його граматичні ознаки.
2. Особливості творення та вживання активних і пасивних дієприкметників.
3. Перехід дієприкметників у прикметники та іменники.
4. Предикативні форми на *-но*, *-то*, їх творення і вживання.
5. Дієприслівник як незмінювана форма дієслова, його граматичні ознаки.
6. Значення дієприслівників доконаного і недоконаного виду, їх творення і вживання.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Від наведених дієслів утворіть дієприкметники активного або пасивного стану. За допомогою яких суфіксів вони утворені і від яких основ – основи інфінітива чи основи теперішнього часу? Поясніть звукові зміни при формотворенні.

Вжити, переконати, перетворити, збудити, зітліти, пристосувати, перетворювати, набубнявіти, здійснити, оновити, вимостити, заштрихувати, розстелити, відкрити, розпалити, злякати, скосити, сходити, скотити, поставити, скласти, змазати, побити, виходити, вимолотити, викосити, удосконалити, схопити, спостерігати, писати, одержувати, змарніти, схуднути, переконувати, завмирати, проводити, закути, збліднути, вимальовувати, вималювати, обросити, знімати, випоїти, жити, виплекати, розвинути, перемити, виходити, повернути, повертати, розбити, обвітрити, підтримати, збудити, одірвати, одягти.

2. Визначте вид поданих дієслів. Утворіть від них можливі форми дієприслівників. За допомогою яких суфіксів вони утворені?

Спуститися, одержати, спалити, знімати, бити, обвалити, оббити, поважати, зберегти, перемогти, бути, квітнути, нехтувати, зневажати, відзначити, блиснути, залишити, з'являтися, рости, вищати, знімати, шубовснути, ховатися, перевернути, здолати, зоріти, бачити, бігати, виборювати, виполювати, мерзнути, вчити, схилитися, стрепенутися, лишати, ховатися, здаватися, спохмурніти, схаменутися.

3. Випишіть з наведених речень дієприкметники та дієприслівники. Зробіть їхній повний морфологічний аналіз.

І мрію мріяла свою запліднена земля про заколошені поля, про радість врожаю (О. Гончар). Ходить рідна мелодія, в юності znana мені (А. Малишко). Замучені руки Розв'язались – і кров за кров, І муки за муки! (Т. Шевченко). Зорі сплять на холодних, морозами зв'ялених травах (Л. Первомайський). А навкруги вся ніч переповнена розміреним шумом хлібів... (О. Гончар). Розглядаючи минуле, ми бачимо, як народжувалось в ньому наше сучасне, в історичних процесах минулого ми вбачаємо зародки майбутнього (Ю. Смолич). Ти, Вітчизно, ідеш по планеті, підіймаючи серце моє! (А. Малишко). В старім гнізді танцюють лелечатка, і, одірвавши ніжку від землі, немов малі русалоньки, дівчатка гойдаються в зеленому гіллі (Л. Костенко).

Тема 30. Прислівник

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Прислівник як самостійна частина мови, його граматичні ознаки.
2. Групи прислівників за значенням.
3. Ступені порівняння означальних прислівників.
4. Способи творення прислівників, їх правопис. Адвербіалізація. Вживання прислівників у значенні прийменників (препозитивація).
5. Наголос у прислівниках.
6. Проблема граматичного статусу слів категорії стану та модальних слів.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Випишіть прислівники. До якого розряду за значенням вони належать? Поясніть їхній правопис і наголошення.

Швидко, голосно, хоч-не-хоч, навмисне, по-козацьки, помилково, по-перше, ввечері, здавна, змолоду, тут, наперекір, вниз, спересердя, надзвичайно, вгорі, там, змалку, додому, з року в рік, навздогін, неначе, всюди, спочатку, зранку, біля, зопалу, віч-на-віч, гуртом.

2. Які з наведених ступеньованих форм прислівників утворені правильно? виправте помилки.

Зручніше, краще, ближче, найгірше, ясніше, веселіше, привітніше, найбільше, дорожче, найголосніше, сумніше, найяскравіше, найдужче, вижче, тепліше, більш досконало, найбільш досконаліше, досконаліше, найдосконаліше, вагоміше, найвагоміше, якнайвагоміше, більш вагомо, найбільш вагомо, вдаліше, більш вдало, менш вдало, найменш вдало, найбільш вдало.

3. Від котрих прислівників можна утворити форми ступенів порівняння? Виділіть у похідних словах суфікси і поясніть можливі фонетичні зміни.

1. Весело. 2. Добре. 3. Надвечір. 4. Стократ. 5. Забагато. 6. Трохи. 7. Голо. 8. Тихо. 9. Довго. 10. Здалеку. 11. Далеко. 12. Ледве. 13. Щільно. 14. Височенько. 15. Високо.

4. У котрому реченні підкреслене слово є прислівником? Зробіть морфологічний розбір встановлених прислівників.

1. Назустріч котились широкі, як море, степи (О. Гончар).
2. Чужинець, видно, теж ніяк не сподівався на зустріч і зупинився з розгону, важко дихаючи (О. Гончар).
3. Багато бачив Луцьк на своєму віку (І. Вихованець).
4. Багато слів написано пером (Л. Костенко).
5. Вранці, зі сходом сонця, Ждан і Любава по кризі перебралися через Дніпро (В. Малик).

Тема 31. Прийменник

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Прийменники як службові слова, що виражають відношення між повнозначними словами.
2. Уживання прийменників з певними відмінками іменників та субстантивованих слів.
3. Синонімія прийменників. Прийменники-антоніми.
4. Морфологічний склад прийменників. Первинні і вторинні прийменники.
5. Перехід самостійних слів і словосполучень у прийменники. Відприслівникові та відіменні прийменники.
6. Складні випадки вживання і правопису прийменників.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Розподіліть подані прийменники у дві колонки – похідні та непохідні. Визначте їхню семантику. З якими відмінками вони можуть уживатися?

На, навколо, з-за, поміж, посеред, до, під, з-над, за, понад, попід, із-за, про, край, обабіч, з-поміж, над, на, між, від, коло, через, без, в(у), до, для, з, об, при, з-посеред, з-під, поза, проміж, край, коло, по, навколо, круг, о, про, кінець, близько, крізь.

2. У котрому реченні вжито похідні прийменники, однозвучні з іменниками або прислівниками. Зробіть їхній граматичний розбір?

1. Лічу в неволі дні і ночі (Т. Шевченко).
2. Коло Гуці скупчилась молодь (М. Коцюбинський).
3. Мені аж страшно, як згадаю оту хатину край села (Т. Шевченко).
4. Стоїть гора високая, попід горою гай (Л. Глібов).
5. Мов пущене ядро з гармати, земля круг сонця творить цикл (П.Тичина).
6. Сидить батько кінець столу... (Т. Шевченко).
7. Він стояв, а хвиля гралась навкруги нього (М. Коцюбинський).
8. Кипариси од ночі і до ранку все шумлять і шумлять навкруги (В.Сосюра).
9. Ми пливли вздовж сірих скель (М. Коцюбинський).
10. Не спинить людину, що одвіку мріє про казкові далі, душу не спинить (М. Терещенко).
11. Усередині атома діють свої особисті закони (З підручника).
12. справа, і зліва, і спереду стояли озерця й озерця (М. Шиян).

3. Доберіть точні відповідники до російських прийменникових конструкцій. З якими відмінками іменників вжиті прийменники?

По моей вине, по последней моде, по свидетельствам, отпуск по болезни, пришел по такому поводу, по случаю, экономист по образованию, по поручению, по просьбе, по требованию, по ошибке, по понедельникам, по воскресенье включительно, около двух километров, возле университета, рядом со мной, рядом с домом, по возвращении, комиссия по составлению резолюции, гуляют по городу, скучать по дому, по моему мнению, по моим сведениям, по виду

молодой, пособие по философии, товарищ по школе, старший по возрасту, по почте, по целым дням, по принуждению, пятерка по математике, знать по газетам, смотря по погоде, мероприятия по сохранении, комитет по делам молодежи, ходит по аллеям, видно по глазам, русский по происхождению, по закону, не по силам, из-за границы, из-за отсутствия денег, из-за болезни, из-за тебя, писать на украинском языке, перевести на украинский язык, вспомнил о той встрече.

Тема 32. Сполучник

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Поняття про сполучник, його функціональна характеристика.
2. Сурядні сполучники, їхні типи та особливості вживання у простому і складному реченні.
3. Сполучники підрядності, їхні семантичні класи.
4. Критерії розмежування омонімічних підрядних сполучників та сполучних слів.
5. Морфологічний склад сполучників. Прості, складні та складені сполучники.
6. Характеристика сполучників за способом уживання (одиничні, повторювані, парні).

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Розмежуйте сполучники сурядності і підрядності. Визначте їхню морфологічну структуру (прості, складні чи складені) та семантику.

Чи...чи. Однак. Наче. Немов. Якби. Але. Неначе. Тому що. Та. Щоб. Проте. Дарма що. Хоч...хоч. Зате. Через те що. Ні...ні. Бо. Не то...не то. Аби. Якщо. Оскільки. У зв'язку з тим що. Або. Поки. Хоч і. Мов. Як тільки. Чи. А. Начебто. Й. Дарма що. Щоб. Як. Що. Коли б. Дарма що. Начебто. Так що. Хоч. Через те що. Незважаючи на те що. Для того щоб. Попри те що. Позаяк. Немовбито. Задля того щоб. Неначебто. То...то. Не лише...а й. Не тільки...але й. Не так...як. Не стільки...скільки.

2. У котрих складнопідрядних реченнях для поєднання предикативних частин використано сполучники, а в котрих – сполучні слова? Визначте семантичні типи сполучників, а також частиномовну належність і синтаксичну роль сполучних слів.

1. Було видно, було чути, як реве ревучий (Т. Шевченко).

2. Здавалосьь, що ось незабаром має обірватися його життя (М. Стельмах).

3. А можливо, під вами буде спочивати на валуні той геолог, що знайде руди в Чуна-тундрі на глибині (П. Дорошко).

4. У квітні Григорій добився, щоб землю орали на пар трактором (М. Стельмах).

5. Горе жінці, яка пов'язала життя з п'яницею (І. Цюпа).

6. Навіть до хвіртки підійшла, біля якої підіймалася стара, з потрісканим стовбуром і гіллям слива (М. Стельмах).

7. Коли приходить старовинна шхуна, А в небі серпень розкида зірки, Охриплу мову сивого Нептуна В його хатині чують моряки (М. Рильський).

8. Оддалік, де жита вигинались на рівнинах, плив комбайн (О. Довженко).

9. І привітають ту ясну країну, де прожила я не одну днину (Леся Українка).

10. Вся вулиця перерита свіжими вирвами, на дні яких ще сивіє встояний дим (О. Гончар).

3. Напишіть твір-мініатюру на вільну тему з використанням сурядних і підрядних сполучників різних семантичних груп.

Тема 33. Частка

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Частки як службові слова, їхні функціональні ознаки. Класифікація часток.

2. Формотворчі і словотворчі частки.

3. Модальні (фразові) частки.

4. Заперечні частки *не і ні*, їх вживання та написання разом або окремо з іншими словами.

5. Препозитивні й постпозитивні частки. Основні й варіантні форми часток. Правопис часток.

6. Зв'язок часток з іншими частинами мови. Партикуляція як перехід інших частин мови у частки.

Виконайте практичні завдання до теми.

1. У наведених реченнях виділіть частки, а також однозвучні з ними інші частини мови. Визначте розряд часток за значенням.

Як тебе на голос не впізнати? Серце, і життя моє, і кров... (А. Малишко). Як парость виноградної лози, плекайте мову (М. Рильський). Чи ви чули, як у досвітній млі десь курличуть журавлі? І тоді ми обоє помічаємо, що надворі вечір чи ніч (М. Стельмах). Чого це хмурнішає літо, в гаю замовка соловей? (В. Сосюра). Невже це осінь, осінь, о! – та сама (Л. Костенко). Хай вам буде все до речі, Нехай вас сонце не пече, І дощ буйненький ваші плечі Не полива і не січе (М. Зеров). Невже не можна ради дати серцю, страждання втихомирити нестримні? (Д. Павличко). Хай шумить єдиним світлим шумом синій Дніпр і срібновода Вісла (М. Рильський).

2. Які з наведених слів є частками? Розподіліть їх на групи за функційним призначенням: формотворчі, словотворчі, фразові (заперечні й модальні). Які семантичні відтінки вони виражають? Виділіть частки, однозвучні з іншими частинами мови. Уведіть їх в речення.

Невже. Так. Ось. Авжеж. Саме. Же. Аякже. Таки. Еге ж. Все. Мабуть. Навряд. Може. Навряд чи. Ледве чи. Ось. От. Це (оце). Ото. Он. Онде. Тільки. Лише. Лиш. Же. Хоча. Майже. Зате. Не. Але. Через. Же. Тому що. Коло. Ні. Проте. Хіба. Або. За. Лише. Під. Доки. Ані. Би. Хіба ж. Хай. Тільки. Атож. Аж. Невже ж. Проте. Що за. Еге. Навіть. Ж. Якби. Біля. От. Може. Не. Хай. Нехай. Бодай. То. Бо. Б. Таки. Ані. Би. Но. Чи.

3. Доберіть з поетичних текстів речення з різними типами часток. Зробіть їх морфологічний аналіз.

Тема 34. Вигук

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Вигуки як слова, що виражають емоції та волевиявлення.
2. Первинні та похідні вигуки.
3. Групи вигуків за значенням.
4. Звуконаслідувальні слова.
5. Інтер'єктивация як перехід інших частин мови у вигуки. Субстантивация вигуків (перехід в іменник).

Виконайте практичні завдання до теми.

1. Котрі з поданих вигуків виражають волевиявлення, спонукання до дії, а котрі емоції?

1. О. 2. Гей. 3. Ох. 4. Ай. 5. Агей. 6. Марш. 7. Ага. 8. Стоп. 9. Ех. 10. Тпру.

2. У яких реченнях вжито звуконаслідувальні слова, а в яких вигуки? Визначте їхні модальні функції.

1. Коли це гусак як закричить: – Ге-ге-ге! Та крилами по воді ляп-ляп-ляп (Остап Вишня).
2. Тпру, стій, моя люба, прив'яжу тебе до дуба! (Народна творчість).
3. А з степу, з долини, як відгук: – Му-у (А. Головка).
4. Агов! Чи чуєш? Щось тріщить у лісі (І. Франко).
5. – Гу-у! – диким звіром вило надворі, гуло в комині (С. Васильченко).
6. Ох, і шука була! Ех, і шука (М. Стельмах).

3. У яких реченнях підкреслені слова є вигуками і виділяються комою, а в яких іншими частинами мови? Зробіть їхній граматичний розбір.

1. Ой там гуляв козак Голота (Народна творчість).
2. Ой та й гарно ж тут як! (Панас Мирний).
3. Геть пішла луна в заснулому саду (С. Васильченко).
4. Ах як не хотілось йому падати, як не хотілось кидати автомата (О. Довженко)

5. Мусив шапку зняти, “день добрий” сказати (Народна творчість).
6. Добривечір дівчино, бо я ще не спав (Народна творчість).
7. А йди, Лукашу (Леся Українка).
8. А і ви тут, Оресте Михайловичу (Леся Українка).
9. І пала широчінь у осіннім огні, а яка ж глибина у ясній далині (М. Нагнибіда).

Підсумкові завдання до змістового модуля

1. У поданому тексті визначте усі прислівники та службові частини мови. Зробіть їхній повний морфологічний розбір.

Коли лежиш в полі лицем до неба і вслухаєшся в многоголосу тишу полів, то помічаєш, що в ній щось є не земне, а небесне.

Щось наче свердлить там небо, наче струже метал, а вниз спадають тільки дрібні, просіяні згуки. Ниви шумлять навколо і заважають. Жену від себе голоси поля, і тоді на мене, як дощ, спадають небесні. Тоді пізнаю. Се жайворонки. Се вони, невидимі, кидають з неба на поле свою свердлячу пісню. Дзвінку, металеву й капризну, так що вухо ловить і не може зловити її переливів. Може, співає, може, сміється, а може, зайшлося від плачу.

Чи не краще сісти тихенько й заплющити очі? Я так і зроблю. Сідаю. Круг мене темно. Блискають тільки гострі, колючі згуки, і дрібно сиплеться регіт на металеву дошку, як шріт. Хочу спіймати, записати у пам'яті – і не виходить. от-от, здається... Тью-і, тью-і, ті-і-і... Ні, зовсім не так. трійю-тіх-тіх... І не подібно.

Як вони оте роблять, цікавий я знати? Б'ють дзьобами в золото сонця? Грають на його проміннях, наче на струнах? Сіють пісню на дрібне сито і засівають нею поля? (*Михайло Коцюбинський*).

2. Із поданого поетичного тексту виписіть усі іменні частини мови, зробіть їхній повний морфологічний розбір.

Сеньйорито акаціє, добрий вечір.
Я забув, що забув був вас,
Але осінь зійшла по плечі,
Осінь, ви і осінній час,
Коли стало любити важче,
І солодше любити знов...
Сеньйорито, колюче щастя,

Хто воно за таке – любов?
Вже б, здавалося, відболіло,
Прогоріло у тім вогні,
Ступцювало і душу, й тіло,
Вже б, здалося, нащо мені?
У годину суху й вологу
Відходились усі мости,
І сказав я – ну, слава Богу,
І, нарешті, перехрестивсь...
Коли ж – здрастуйте, добрий вечір.,
Ви з якої дороги, пожежо моя?..
Сеньйорито, вогонь по плечі –
Осінь, ви і осінній я...

Микола Вінграновський

3. Випишіть із наведеного поетичного тексту усі іменні частини мови, зробіть їхній повний морфологічний розбір.

Сосна із ночі випливала, як щогла,
грудей торкнулась, як вода – весела
і уст – слова. І спогади знесла,
мов сонну хвилю. І подушка змокла.
Сосна із ночі випливала, мов щогла,
і просвітилась болем далина.
Кругом – вона, геть доокруж – вона,
та тільки терням поросла дорога.
Сосна росте із ночі. Роєм птиць
благословенна свінула Софія,
і галактичний Київ бронзовіє
у мерехтінні найдорожчих лиць.
Сосна пливе із ночі і росте,
як полохке вітрило все чекання.
А ти уже – по той бік, ти – за гранню,
де видиво гойдається хистке.
Там – Україна. За межею. Там.
Лівіше сонця. З горя молодого
сосна спливає ніччю, ніби щогла,
а Бог шепоче спрагло: Аз воздам!

Василь Стус

Змістовий модуль III. Синтаксис української мови

Тема 35. Словосполучення як одиниця синтаксису

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Словосполучення в синтаксичній системі української мови:
 - а) історія та сучасний стан учення про словосполучення;
 - б) поняття про словосполучення, його місце в системі синтаксичних одиниць української мови;
 - в) типи словосполучень за видом синтаксичного зв'язку.
2. Підрядні словосполучення, принципи їх класифікації. Різновиди підрядних словосполучень за категорійно-морфологічним характером головного компонента.
3. Форми підрядного зв'язку в словосполученні: а) узгодження; б) керування; в) прилягання.
4. Типи семантико-синтаксичних відношень у підрядних словосполученнях.
5. Сурядні словосполучення, семантико-синтаксичні відношення між їхніми компонентами. Відкриті та закриті сурядні словосполучення.
6. Прості та складні словосполучення. Вільні (синтаксичні) і зв'язані словосполучення. Питання про стосунок фразеологічних сполук до словосполучень.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. Виділити синтаксичні словосполучення з речень, охарактеризувати смислові відношення та форми синтаксичного зв'язку.

Як тебе, мій краю, не кохати! За твої смерекові ліси, за повиті думами Карпати у розповні величі й краси, за твої барвисті вишиванки, за минув шість, славному дотепер, й чарівні в народженні світанку, Бистрицю, Черемош і Дністер(С.Пушик); Навчити дітей вірити в людей, приготувати їх до життя – нелегка справа (О.Сухомлинський); Хай разом розум і рука живуть у нашій домі (М.Рильський); Батьківщина починається для людини з шматка неба

і ниви пшениці з лісової галявини і блакитного неба над колискою (О.Сухомлинський).

Завдання 2. Охарактеризуйте способи вираження головного компонента підрядних словосполучень, виділених з поданих речень.

Летять, аж поки тиху річ Хтось серпиком зітне (Н.Гуменюк); І хтось між нами жовту нить невидимий пряде (Н.Гуменюк); Він боронити волю буде, Священне слово і зело! (П.Мах); У досвітках він сонце відшукав – Воно таке ще заспане, рум'яне (П.Мах); Розбила б я у відчаї цю казку (Н.Гуменюк); Не сотвори собі кумира, А сотвори себе в собі (Н.Гуменюк); Антонівки в саду Щемко пахнуть стиглими медами (Н.Гуменюк); Спалахнула ружа полум'яна (Н.Гуменюк); В зіницях ночі світиться вокзал (Н.Гуменюк); Наче сонце у висях, пломеніти я стану...(П.Мах); Помолодіє і моє лице – І срібло тінь заграє в інших барвах (П.Мах); ...Серпень...яркіш палає на вітрах (В.Гей); Зеленіє Волинь полинами Гіркої Полонки (В.Гей).

Завдання 3. У поданих реченнях виділіть словосполучення, зробіть їх повний синтаксичний розбір.

Ще з ночі впала рос на кожную стеблинку, на кожний листочок і лежить там холодною окрасою. Застигли в палісаднику повні махрові жоржини. Поплелися вздовж тину кручені паничі. Ось-ось прокинуться вони від сну, розплющать повіки назустріч світанкові і заграють барвами свого цвітіння – синім, рожевим, фіалковим. Їм не поступляться ані кольорами, ані ряснотою квіток славнозвісні ружі (А.Шиян).

Завдання 4. Утворіть по три словосполучення з атрибутивними семантико-синтаксичними відношеннями за схемою: а) прикметник + іменник; б) іменник + іменник; в) іменник + прислівник; г) іменник + інфінітив. Введіть їх у речення.

Тема 36. Граматична основа простого двоскладного речення

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Поняття про двоскладне речення, вираження предикативності в ньому.
2. З історії вчення про головні члени речення.
3. Диференційні ознаки головних членів речення. Зв'язок підмета з присудком.
4. Простий підмет і способи його вираження.
5. Складений підмет і його структурні типи.
6. Простий присудок, його вираження.
7. Типи складених присудків:
 - а) дієслівний складений присудок;
 - б) іменний складений присудок;
8. Структурно-семантичні особливості складного (подвійного) присудка.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. Визначте прості підмети у поданих конструкціях.

1. Пісню калинову я складаю знову (В. Сосюра).
2. Відкрите серце народного співця щедро ввібрало в себе могутній волелюбний дух українського народу (О. Гончар).
3. На передньому, помальованому зеленою фарбою возі, серед дорожніх клунків сиділо троє молодих хлопців (М. Коцюбинський).
4. Я люблю свою хату поліську. Я люблю свій зажурений ліс (Д. Фальківський).
5. Серпень з вереснем стискають один одному правиці (М. Рильський).

Завдання 2. Вкажіть морфологічні способи вираження складених кількісних підметів.

1. Невеликіі три літа марно пролетіли (Т. Шевченко).
2. Тут буває по дві-три посівні кампанії на рік без єдиної збиральної (О. Довженко).
3. Справді, кілька машин під'їхало до хати (О. Довженко).
4. Дві хмароньки плили кудись в убранні золотім (О. Олесь).
5. І хліб, і першу радість, і сльозу По-братньому ми порівну ділили (Д. Луценко).

Завдання 3. Вкажіть морфологічні способи вираження складених соціативних підметів.

1. Там над водою купка людей лагодилась сідати у човен (М. Коцюбинський).

2. Петро з ним ділився своєю працею (Панас Мирний).

3. Блаженко з Хаєцьким справді звідкись привели Чернишеві коника (О. Гончар).

4. Данько з Васильком, зачувши весну, повилазили з хати на сонечко, прокопують попід повіткою рівчаки для перших молодих струмків (О. Гончар).

5. Яблука доспілі, Яблука червоні. Ми з тобою йдемо стежкою в саду (М. Рильський).

Завдання 4. Знайдіть прості присудки, з'ясуйте їх спосіб вираження.

1. М'який ліризм становить особливу рису байок Глібова (М. Рильський).

2. Слабий та малий – то найстарші в хаті (Народна творчість).

3. Я на гору круту крем'яную Буду камінь важкий підіймать, І, несучи вагу ту страшную, Буду пісню веселу співать (Леся Українка).

4. Я буду жити в хмарі, в шумі беріз під вітром у гаю (Л. Первомайський).

5. Нам не дрімать на тихому причалі, Не виливать в кімнатній тишині Свої дрібненькі втіхи і печалі В меланхолійні вірші і пісні (В. Симоненко).

Завдання 5. Охарактеризуйте допоміжні частини складених присудків (слова- зв'язки та напівзв'язки).

1. Земля батьків нам битись допоможе за щастя всіх, хто хоче жить, як ми (В. Сосюра).

2. Стугоніла земля від розривів снарядів (А. Мокренко).

3. Сьогодні сніг іти вже поривавсь (Л. Костенко).

4. Книги – моя найбільша пристрасть (І. Цюпа).

5. Для кожної людини центр землі – це те місце, де вона живе (Ю. Збанацький).

6. Двадцять років відтоді минуло (Є. Гуцало).

7. Як романтично він умів оповідати про норів лебедів і звичаї гусей (М. Рильський).

8. Рад би ще раз він побачить отаку зиму (П. Тичина).

Завдання 6. Визначте морфологічні способи вираження іменної частини складеного присудка.

1. Люд без мови – то глина безлика, Без'язика отара овець (В. Забаштанський).
2. Ніч – мов криниця без дна (М. Рильський).
3. Ранок наступного дня був сповитий шовками небесної блакиті (Є. Гуцало).
4. Пісня – це ж саме здоров'я (П. Тичина).
5. Еней був парубок моторний (І. Котляревський).
6. Україна – це тихі води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці, медовії та молочні ріки (С. Васильченко).
7. Лаврінове молоде довгасте лице було рум'яним (І. Нечуй-Левицький).
8. Тепер дійсність дивніша за сни (М. Коцюбинський).
9. Мій перший вірш написаний в окопі (Л. Костенко).
10. Геометрія була ахіллесовою п'ятою в його знаннях.
11. Ми до всіх народів – у добрі й привіті (П. Тичина).
12. Восени Віталік буде студентом (О. Гончар).
13. Вчорашній раб всесильним став (М. Рильський).
14. Згадайте – був я вам за тата (Д. Павличко).
15. Дуб був гіллястий, міцний, поважний, з товстелезним стовбуром (О. Іваненко).
16. Я співець степів широких, краю вільного співець (Г. Чупринка).
17. Добрі діти – потіха, а злі – гризота (Народна творчість).

Тема 37. Система і структура другорядних членів речення

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Короткі відомості з історії вчення про другорядні члени речення. Сучасний стан учення про члени речення. Омонімія другорядних членів речення.

2. Прямі й непрямі додатки, способи їх вираження. Придієслівні та приіменникові додатки. Розмежування приіменникових додатків і неузгоджених означень.

3. Узгоджені й неузгоджені означення, способи їхнього вираження.

4. Прикладка як особлива форма означення.

5. Обставини, типи обставин за значенням. Способи їх вираження.

6. Нове функціональне вчення про другорядні члени речення в українській граматиці. Поняття про прислівні, детермінантні члени речення та дуплективи.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. Виділіть означення, з'ясуйте їхні різновиди (узгоджені/неузгоджені означення) та специфіку морфологічного вираження.

У тім селі, де я не був ніколи, і де його шукати – я не знаю, є хата в яблунях, поріг якої я часом лиш у сні переступаю (Василь Гей); Давно те минуло, як тими шляхами, де йшли гайдамаки, малими ночами ходив я і плакав та людей шукав, що добре навчили (Тарас Шевченко); Вночі налітав з півночі холодний вітер, інколи крутило білосніжною крупною в повітрі, ранками густий туман уставав з яруг та заплави Десни, а десь під сніданок уже вигулювало сонце, земля починала парувати, дерева повільно розпускали бруньки, а лугові озера непомітно наливалися і ясніли під небом синявою (Ю.Збанацький); Народе мій, до тебе я ще верну і в смерті обернуся у життя своїм стражденним і не злим обличчям, як син, тобі доземно уклонюся і чесно гляну в чесні твої вічі, і з рідною землею поріднюся (В.Стус).

Завдання 2. Виділіть у поданих реченнях додатки, визначте їх різновиди (прямі / непрямі додатки) та специфіку морфологічного вираження.

Найбільше і найдорожче добро в кожного народу – це його мова, ота схованка його духу, його багата скарбниця (П.Мирний); З-поміж безлічі книг, з якими має справу історія світової літератури, поодинокі виділяються ті, що ввібрали в себе науку віків і мають для

народу значення заповітне (О.Гончар); Звертаючись до образу Лесі Українки, до цього феномена людської стійкості, можемо бачити, якою силою може ставати в людині високість помислів, значність життєвого ідеалу, безмір любові до свого народу (О.Гончар); Далека красо моя! Щасливий я, що народився на твоєму березі, що пив у незабутні роки твою м'яку, веселу, сиву воду, ходив босий по твоїх казкових висипах, слухав рибальських розмов на твоїх човнах і казаннях старих про давнину, що лічив у тобі зорі на перекинутому небі, що й лосі, дивлячись часом униз, не втратив щастя бачити оті зорі навіть у буденних калюжах на життєвих шляхах (О.Довженко).

Завдання 3. Визначте типи обставин за значенням (способу дії, міри і ступеня дії, місця, часу, причини, мети, умови, допусту, наслідку).

Якби я була навіть сивим евенком, А юрта стояла в подільському житі, Я б вивчила мову Шевченка, – Бо як би змогла я тужити?! (А.Листопад); Якщо ти втратив мужність, ти можеш втратити все: честь, повагу, довір'я, споконвічний зв'язок з родом, з якого ти вийшов і який дав тобі прізвище і ім'я (О.Сухомлинський); Минають роки і сторіччя, відходить у небуття покоління людей, змінюються їхні звичаї, вірування та погляди, а великі мистецькі надбання залишаються, надовго переживають свої творців, по-новому розмовляють з кожним віком (М.Рильський); Був прозорий сонячний ранок, і мовчазні навколишні простори, дбайливо устелені сріблястим сніговим килимом, так ясніли напроти сонця, що аж сліпило очі (В.Дарда); А вечір палить вікна незнайомі, а синя хмара жаром пройнялася, а синій ліс просвічує огнем, а вітер віти клонить і співає (М.Рильський); Промчала та буря-негода палка наді мною, але не зломилася мене, до землі не прибила, я гордо чоло підвела, і очі, омиті сльозами, тепер поглядають ясніше, і в серці моїм переможній співи лунають (Л.Українка).

Завдання 4. Визначте у поданих конструкціях другорядні члени речення.

Коли в бою спиню свою ходу і на ріллю промерзлу упаду, мов для обіймів розпростерши руки; коли на дальніх пагорбах мене вогка земля навіки поглине, як знак любові, відданості й злуки, у вічному сні, в моїм останньому сні, на серці похололому нетлінно лежатиме не спалений в огні шматок землі твоєї, Україно! (Л.Первомайський);

Класична українська література, починаючи від Шевченка чи навіть ще й від Котляревського, показала нам приклад того, як треба ставитись до народної мови, цього ясного і справді цілющого для художника джерела (О.Гончар); Від матері починається все на землі – і ласка, і тепло, і хліб насущний, і добро, і правда, і сама людина (В.Бичко); У моїй полтавській стороні – безмежна широчінь степу, розгаптована гаями і дібровами, і тихі голубі ріки оперізують плоскогірними підсиненими рушниками зелені пагорби і доли (І.Цюпа); Так недавно дихало в мої думки студеним пахом зів'ялого листя, а вже сьогодні – лагідне, шовковисте повітря весни купає мої очі, вся земля наче випромінює благодатну снагу, що помагає рости не тільки траві, квітам, деревам, а й мріям людським (Є.Гуцало).

Тема 38. Односкладні речення. Неповні речення

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Розвиток учення про односкладні речення.
2. Поняття про односкладне речення. Типи односкладних речень.
3. Особливості означено-особових, неозначено-особових та узагальнено-особових односкладних речень, їх кваліфікація у сучасній лінгвістиці.
4. Безособові речення.
5. Інфінітивні речення.
6. Номінативні речення.
7. Специфіка вокативних речень. Питання про слова-речення в лінгвістичній літературі.
8. Генітивні речення, кваліфікація їх у традиційній та сучасних синтаксичних теоріях.
9. Основні питання теорії неповних речень. Класифікації неповних речень.
10. Контекстуальні та ситуативні неповні речення.
11. Неповні речення в структурі діалогу.
12. Еліптичні речення.
13. Приєднувальні неповні речення. Парцеляція.
14. Проблеми граматичного статусу слів-речень.

15. Синтаксичні особливості нечленованих речень.
16. Принципи класифікації слів-речень.
17. Семантичні групи нечленованих конструкцій.
18. Нечленовані речення, виражені частками.
19. Нечленовані модальні речення.
20. Нечленовані вигуківі речення.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. З наведених простих речень виписати односкладні конструкції, підкреслити в них головний член і вказати спосіб його вираження.

Сьогодні чогось не спалося хлопцеві (М.Стельмах). Чи, може, це приснилось нам купання в річці Геракліта? (Л.Костенко). Утрачено останні сподівання... (В.Стус). Іще не всі проспівані пісні. Кулями косило нас... (Б.Олійник). Не маю зла до жодного народу (М.Вінграновський). Проса покошено (М.Рильський). Спустило тихе поле (М.Рильський). Можна все на світі вибирати, сину... (В.Симоненко). Вітер віє-повіває, по полю гуляє (Т.Шевченко). Пахне м'ятою (М.Хвильовий). До жодного народу в світі зла не маю (М.Вінграновський). Вибрати не можна тільки Батьківщину (В.Симоненко). Ще з пелюшок дитину привчали любити й шанувати хліб (В.Скуратівський). І дощ, і сніг, і віхола, і вітер (Л.Костенко).

Завдання 2. З наведених простих речень виписати означено-особові односкладні конструкції, підкреслити в них головний член і вказати спосіб його вираження.

Ранком вивели їх з казарми на двір (П.Мирний). Люблю зими живі картини (В.Масик). Але було темно, як у льоху (М.Коцюбинський). Куди мені діватись? (І.Котляревський). Сплю солодко, міцно і навіть сон бачу (М.Коцюбинський). На Україну повернувся через роки, через віки (З пісні). Люби завжди мене, люби в негоду грізну, аж поки промінь сонця не схолов (В.Сосюра). Я вранці голос горлиці люблю (Л.Костенко). Світи, світи, місяцю (О.Довженко). Я не самотній, є з ким вік дожить (Т.Шевченко).

Завдання 3. З наведених простих речень виписати неозначено-особові односкладні конструкції, підкреслити в них головний член і вказати спосіб його вираження.

У піснях тебе називали зіркою (Г.Латник). Будуть стояти до загину в непохитній боротьбі (Т.Масенко). Нас зустрічають хлібом-сіллю (В.Скляренко). Усяка пора року по-своєму хороша (В.Пархоменко). Людей як підмінили (М.Потупейко). Багатим та скупим вливали розпечене срібло в рот (І.Котляревський). Висунули мене кандидатом у депутати (Ю.Яновський). Співають ідучи дівчата (Т.Шевченко). Як у селі співають! (М.Стельмах). Ми не забули нічого, але багато чому навчилися (О.Гончар).

Завдання 4. З наведених простих речень виписати узагальнено-особові односкладні конструкції, підкреслити в них головний член і вказати спосіб його вираження.

Радій хлібові не в полі, а в стодолі (Народна творчість). Від добра добра не шукають (Народна творчість). Не вчи рибу плавати (Народна творчість). Гордістю проймаєшся за наших людей – високообдарованих, всевміючих, всеперемагаючих (О.Гончар). Ти зрікся мови рідної (В.Симоненко). Дивишся й не надивишся тим чистим, гарячим та пахучим повітрям (І.С.Нечуй-Левицький). Не в свої сани не сідай (Народна творчість). Бракує арфі струн, співцеві слів (Леся Українка). Підеш тією стежкою, глянеш кругом себе і скрізь бачиш зелене море верб, садків, конопель...(І.Нечуй-Левицький). Прожекторами небо пописано (П.Тичина).

Завдання 5. З наведених простих речень виписати безособові односкладні конструкції, підкреслити в них головний член і вказати спосіб його вираження. Зробити повний синтаксичний розбір цих речень.

В хаті все темнішало та темнішало (Марко Вовчок). Нема числа прекрасним сценам і почуттям (О.Довженко). Одного разу почулося Олені серед ночі сюрчання польового коника (І.Вільде). Пахне гіркотою осені (А.Малишко). Пахне ніжністю березня обрій (А.Малишко).

Завдання 6. Визначте тип односкладного речення.

1. Поставлю хату і кімнату, садок-райочок насаджу (Т.Шевченко).
2. Снігом замело всі шляхи-дороги.
3. Панська пшениця. І потріскані до крові, обвуглені губи женців (М. Стельмах).

4. Зранку захмарило і довго сіяло на землю холодну, дрібну мжу (Г. Тютюнник).
5. Люблю пісні мого краю, Та не спинюсь на тім лишень: з любов'ю вухо прикладаю До братніх на землі пісень (М. Рильський).
6. Вік живи – вік учись (Народна творчість).
7. Бездонної бочки не наллєш (Народна творчість).
8. Люди, обеліски ставлять не для мертвих, обеліски ставлять для живих (П. Ребров).
9. І передзвони косовиці, і житні золоті коржі, і запах в'ялої копиці... (М. Рильський).
10. Згаяного часу і конем не доженєш (Народна творчість).
11. Боюсь безлюддя вулиць велелюдних, самотності в життєвому бою, суцільної святковості без буднів і крапки без продовження – боюсь! (І. Муратов).

Завдання 7. Визначте односкладні та неповні двоскладні речення, з'ясуйте їхні відмінності. До якого типу вони належать?

Високі сосни. Серпень. Спека. Усе так звично. Синь ріки. Летять над Ворсклою лелеки. А ген над гаєм – літаки (І. Муратов).

Завдання 8. Виділіть контекстуальні неповні речення. Яким способом можна встановити пропущені члени речення?

У Києві на Подолі козаки гуляють. Як ту воду, Цебром-відром вино розливають (Т.Шевченко). Письменників називають інженерами людських душ (П.Панч). Осіннє сонце сідало за хмари. Прощаючись з землею, заливало хмари й небо огняним світлом (П.Мирний). Григорієве поголене обличчя почорніло. Одразу випростався і прожогом вибіг з дому (О.Десняк). Бесараби здригнулися. Покаменіли (В.Стефанік). Нас розлучали з рідними, з життям... (Б.Олійник).

Тема 39. Однорідні члени речення

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Історія та сучасний стан учення про однорідність.

2. Диференційні ознаки однорідних членів речення.
3. Засоби вираження однорідності. Характер семантико-синтаксичних відношень у межах однорідних членів речення.
4. Прийменники при однорідних членах речення.
5. Узагальнюючі слова при однорідних членах речення.
6. Питання про речення з однорідними присудками в лінгвістичній літературі.
7. Принципи розмежування простих ускладнених речень з однорідними присудками та складних поліпредикативних конструкцій.
8. Однорідність головних членів односкладних речень як лінгвістична проблема.
9. Однорідність підметів. Координація присудка з однорідними підметами.
10. Розмежування однорідних та неоднорідних означень.
11. Однорідні прикладки.
12. Однорідність додатків та обставин.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. Підберіть з художньої літератури десять речень з однорідними означеннями. Поясніть причину їхньої однорідності: 1) характеризують предмет з одного боку; 2) входять до складу іменного присудка; 3) називають видові поняття, які можна об'єднати родовим; 4) характеризуються відповідною інтонацією та ін.

Завдання 2. Спишіть речення, ускладнені однорідними компонентами. Зверніть увагу на місце та роль узагальнюючого компонента, вкажіть його морфологічне вираження. Поясніть розділові знаки.

1. Виховані на гуманних почуттях справедливості, наші учні стануть людьми, які наділені найкращими якостями: добротою, щедрістю, вимогливістю до самих себе і до своїх товаришів... (В.Сухомлинський).
2. Місто спало. Темрява всюди: і на вулицях, і в провулках, і на широких міських площах (М.Карплюк).
3. І в кораблях, керованих теплом, і в надрах гір, і в тісних глибинах руд, ще й у полях — між хлібом і зелом — він скрізь у нас — людини цінний труд (П. Тичина).
4. Тиша була переповнена всякими звуками: і дзвінкою піснею

жайворонка, і дзижчанням польових мух, і тихим мелодійним шелестінням стиглого жита (М.Коцюбинський). 5. Усе в дитячій бібліотеці: і гарно оформлена вітрина, і плакати, і виставлені новинки — захоплює маленького читача (3 газети). 6. Подяка вам за все: і за довір'я, й за любов (П.Тичина). 7. Все навколо: дерева, птахи, люди — сповнене весняної, пружної, нестримної сили (В.Собко). 8. Ні спека дня, ні бурі, ні морози — ніщо не вб'є мою любов живу (В.Сосюра.). 9. У щастя людського два рівних є крила: троянди й виноград, красиве і корисне (М.Рильський). 10. І на тім рушникові оживе все знайоме до болю: і дитинство, й розлука, й твоя материнська любов (А. Малишко).

Завдання 3. Виділіть однорідні члени речення. Укажіть, якими засобами вони поєднуються (інтонація, сполучники тощо), яку синтаксичну роль виконують та якими частинами мови виражені.

1. Та, на щастя, Я чую і землю, і квітку, і траву, і дерева... То я проростаю (М. Сингаївський). 2. Небо глибокеє, сонце ласкавеє, пурпур і злото на листі в гаю, пізніх троянд процвітання яскравеє осінь віщує — чи то ж і мою? (Леся Українка). 3. А ще провадить школа весняні свята птахів і квітів, день сінокосу і першого снопа, свято першого хліба... (І. Цюпа). 4. Життя — не прогулянка, не забава, а важка праця (І. Цюпа). 5. Нас не спинять ні холод, ні спека, ані куля, ні яд, ні багнет (І.Франко). 6. ...І Франко, й Шевченко, і Федькович з нами У піснях і сонці — з нами, як живі (В.Сосюра). 7. Виговський щиро любив Україну, встоював за її політичні й національні права, дбав про науку й просвіту на Україні...(І.Нечуй-Левицький). 8.Братерство, Дружба, Єдність і Рідня — Слова — знамена віку, року, дня... (П. Воронько). 9. На нашій високій, палкій любові, на праці, на битві, на лагіднім нашім слові стоять Україні — допоки стоїть земля! (І. Жиленко). 10. Матері й батьки уважно слухали Василя Олександровича. Він говорив і як лікар, і як психолог, і як педагог (І.Цюпа). 11. Ані при хатньому багатті привітному, Ні на землі, ні в пеклі, ні в раю Він не забув своєї Беатріче (Леся Українка).

Завдання 4. Спишіть речення. Визначте, у яких випадках сурядним зв'язком пов'язуються однорідні підмети чи присудки двоскладного речення або ж головні члени односкладних речень.

1. Навчити дітей вірити в людей, приготувати їх до життя — не легка справа (В.Сухомлигнський). 2. Бережи матір, оберігай її здоров'я,

дорожи її надіями. Нічим не захмарюй її життя. Буть таким, щоб мати пишалася тобою (В.Сухомлигнський). 3. Чорніє поле, і гай, і гори (Т.Шевченко). 4. Щастя і долі нам не чекати — ми їх самі знайдемо, здобудем (В.Лучук). 5. Як парость виноградної лози, Плекайте мову, Пильно й ненастанно Політь бур'ян, Чистіше від сльози вона хай буде (М.Рильський). 6. Та захлинулися, пішли на дно і цісарі, й царі, і лжепророки... (Р.Третьяков.). 7. Є у нас і слова-новобранці. Та не скориш суворий край, Не збудуєш електростанцій із словами «шуруй», «давай». Тут потрібні високі і щирі, Що до серця знаходять шлях. Ми не маємо права на сірість В наших помислах і словах! (Р.Третьяков). 8. На старість починають більше думать і менше мовлять (В.Коротич). 9. Тут ні сонця, ані зірниць, Ані берега сірих брил, Тут лиш спалах твоїх зірниць Та стрімке коливання хвиль. І ні ліку їм, ні числа (Т. Коломієць).

Завдання 5. Спишіть речення, розставивши відповідні розділові знаки. Поясніть розділові знаки при однорідних членах речення. Зробіть повний синтаксичний розбір одного простого речення.

1. Батьківщина починається для людини з шматка неба і ниви пшениці з лісової галявини і блакитного неба над колискою (В.Сухомлинський). 2. І навшпиньках входить в хату теплий добрий вечір (В.Бичко). 3. Слова твої лилися як потічок і колисали і вселяли спокій... (Н.Кащук). 4. А дерева... а дерева — наче люди,— Так поети визначають їхню суть. Вони плачуть, вони падають і люблять і сміються і вмирають і ростуть (Б.Олійник). 5. Мудрість народної поезії прозорість її слова і таємний чар мелодії, що відразу ж поведе твою душу на береги історії на тихі води і ясні зорі і на жалі чи теж одразу викреше з серця іскри завзяття й веселоців, — це стало його смутком і радістю (М.Стельмах).

Тема 40. Відокремлені члени речення

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Розвиток учення про відокремлені члени речення у вітчизняній лінгвістиці.
2. Відокремлення як багатоаспектне синтаксичне і значеннєво-стилістичне явище.
3. Напівпредикативні відношення при відокремленні.
4. Причини та умови відокремлення другорядних членів речення.
5. Синтаксичні особливості речень з відокремленими дієприкметниковими означеннями.
6. Семантико-граматична характеристика речень з відокремленими прикметниковими означеннями.
7. Умови відокремлення узгоджених означень.
8. Правила відокремлення неузгоджених означень.
9. Відокремлені прикладки.
10. Синтаксичні ознаки відокремлених обставин, виражених дієприслівниками і дієприслівниковими зворотами.
11. Умови відокремлення обставин.
12. Питання про речення з відокремленими додатками в лінгвістичній літературі. Особливості відокремлення додатків.
13. Розвиток граматичного учення про уточнення членів речення. Сучасні погляди на уточнення.
14. Розмежування уточнювальних членів речення і напівпредикативних зворотів.
15. Уточнення другорядних членів речення.
16. Уточнення підмета і присудка.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. Схарактеризуйте умови відокремлення прикладок: 1) займає позицію означуваного іменника; 2) ускладнюється додатковим обставинним відтінком значення; 3) відноситься до особового займенника; 4) має уточнююче значення; 5) стосується пропущеного в реченні іменника тощо.

1. Байраками їхав до війська Григорій Триволя — козак молодий, що дубок, та бувалий в боях (М.Стельмах). 2. Нема без кореня рослини, А нас, людей, без батьківщини (М.Чернявський). 3. А де ж твої думи, рожеві квіти, Доглядані, смілі, викохані діти, Кому ти їх, друже, кому передав? (Т.Шевченко). 4. Прикордонням трьох держав — Росії, Беларусі та України — плине річка Жеведа. На

її зелених берегах споруджено величний Монумент Дружби (З газети). 5. Твій син — горджуся, Земле, я тобою. Ти сяєш в небі зіркою ясною. Мій зір твоя чарує голубінь (М. Томенко). 8. Вірний син трудової поневоленої України, Шевченко став найглибшим виразником народних дум і надій (О.Гончар). 9. Співучий край, Ічня здавна славилася голосами (О.Гончар). 10. Пішов степом, сіромаха, сльози утирає (Т.Шевченко).

Завдання 2. Спишіть речення, пояснюючи умови відокремлення (невідокремлення) прикладок із сполучником як.

1. Як творець, Шевченко може бути для нас взірцем у всьому (О.Гончар). 2. Ім'я Івана Андріановича Багмута, як своєрідного талановитого художника, вже давно сягнуло за межі України... (К.Гордієнко). 3. Звичайно, було б наївним вважати, що поетичне натхнення приходить до дитини як чудесний дар (В.Сухомлинський). 4. У свідченнях сучасників він (Т.Шевченко) постає як людина високоосвічена, багато ерудована (О.Гончар). 5. Як учитель і вихователь я прагнув до того, щоб перекласти в юні серця моральні цінності, створені й завойовані людством протягом багатьох століть... (В.Сухомлинський). 6. Як член комнезаму Юркович близько стикався з людьми (Ю.Бедзик). 7. Близький і дорогий нам Христо Ботев і як поет-громадянин, і як полум'яний патріот, борець за щастя і свободу трудящих усього світу (П.Тичина).

Завдання 3. Доберіть з художніх чи газетних текстів десять речень з відокремленими узгодженими означеннями, вкажіть засоби їх вираження та умови відокремлення. Зробіть повний синтаксичний розбір одного простого речення.

Завдання 4. Визначте відокремлені обставини, вкажіть засоби їхнього вираження та поясніть умови відокремлення.

1. Затамувавши подих, Максим Нерчин уважним зором стежив за всім, що відбувалося навколо. Пам'ять на якусь часинку вернула його у той далекий червневий ранок, коли мати, обнімаючи його, ледве чутно, крізь гіркі сльози мовила: — Іди, синку... І, вже одриваючись од нього, наче одштовхуючи од себе, щоб краще бачити, мати по хвилинному мовчанні зазирнула йому в очі своїми затуманеними

сльозами очима і попросила: — Бережися, сину! (Н.Рибак). 2. Любила Галинка сімейні вечори, коли мама, примружуючи очі, вишивала біля вікна (Л. Тараненко). 3. Крізь материк і океан, Від заповітного порога, Прослався мій меридіан, Моя судьба, моя дорога (Л.Дмитерко). 4. Хустину кинувши на плечі, надівши плаття весняне, Берізка вибігла надвечір І жде чи вітру, чи мене (С.Будний). 5. Хто в край свій не прийде з великої бурі? Без кого вже нині печалиться дім?.. І Зайцев, підвівшись, закрив амбразуру І тілом, і серцем нетлінним своїм... (М.Стельмах).

Завдання 5. У наведених реченнях виділіть відокремлені додатки із значенням включення, виключення та заміщення. Зверніть увагу на їх структуру, поясніть розділові знаки.

1. Мусим добре знати: крім весни й літа, Є ще в нашій світі осінь і зима (М.Ткач). 2.— Щоб вам цвісти, сяяти, чарувати і перемагати на всіх фронтах, включаючи і... поетичний (Я. Гримайло). 3. Крім щастя, в житті людському є горе, біда, страждання, розпач, тривога, біль душі (В.Сухомлинський). 4. Всі, за винятком Бойчука, здивовано дивилися на свого шкіпера (М.Трублаїні). 5. Крім того, при обговоренні земельного Закону я вважав за потрібне внести принципову поправку (Б.Олійник). 6. Занедужав Микола – і Іван, замість нього, пильнує ватри (М.Коцюбинський). 7. Мав рацію Альберт Ейнштейн, сказавши, що новий вогонь спочатку обпалив людство, замість того щоб зігріти його (Н.Рибак). 8. Ні птиць, ані людей, Опріч ясної зірки в високості (В.Малик). 9. Замість виснаженої, смертельно втомленої колони, пролітали перед ним зараз лави інших, мовби окрилених людей (О.Гончар).

Завдання 6. Визначте синтаксичні функції і морфологічне вираження відокремлених уточнювальних компонентів поданих конструкцій. Які члени речення вони пояснюють?

1. Низько, над самою землею, висить велика голуба вранішня зоря (В. Скляренко).
2. Коло самого дому, під вікнами, росли кущі жовтої акації (І. Нечуй-Левицький).
3. Там, за річкою, сплелися парубочі дзвінки, розгонисті, гарячі голоси (М. Рильський).
4. Рано, за холоду, з росною добре жати (І. Франко).

5. Під синім склепінням високого неба розкинувся широкий, аж до самого обрію, степ (Ю. Бедзик).
6. Людина розкладає розумом на найпростіші елементи все довкола, навіть саму себе (Ю. Мушкетик).
7. Там, за перелазами, три верби схилилися (Т. Яковенко).
8. Там, далеко, на Вкраїні, сяє сонечко ясне (П. Грабовський).
9. Пізніше, в 1911 році, цей привабливий образ Леся Українка втілила в драмі-феєрії “Лісова пісня” (Д. Міщенко).

Тема 41. Вставні та вставлені компоненти речення. Звертання

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Виникнення і розвиток учення про вставні та вставлені компоненти речення у вітчизняній граматиці.
2. Поняття про вставні одиниці (слова, сполучення слів, речення).
3. Морфологічні засоби вираження вставних слів і сполучень.
4. Синтаксичні особливості вставних одиниць. Розмежування вставних речень, словосполучень та вставних слів.
5. Семантичні групи вставних компонентів.
6. Принципи розмежування категорій вставності і вставленості.
7. Синтаксична будова вставлених одиниць. Поняття про вставлений текст.
8. Історія і сучасний стан вчення про звертання.
9. Способи вираження звертання.
10. Місце і функції звертання у структурі простого ускладненого речення.
11. Вокативні речення (кличні комунікати) та їх модифікації.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. У поданих конструкціях підкресліть вставні слова однією лінією, а однозвучні з ними слова – двома. Якими членами речення є ці слова?

1. Звісно, то скрипіли охоплені полум'ям осені дерева (М. Стельмах).
2. Він все може зробити, сучасний шахтар (В. Собко).
3. Було це, здається, учора (В. Сосюра).

4. Дуби ростуть поволі, неквапливо; Хто садить дуба, той його, можливо, і не побачить вищим, аніж сам (М. Рильський).
5. Іванов прощається з дружиною звичайно, як і більшість простих людей, що йдуть на війну (О. Довженко).
6. Сушилось сіно в покосах, – світ сіном, здавалось, пропах! (І.Нехода).
7. Веселеє колись село чомусь тепер мені, старому, здавалось темним і німим (Т.Шевченко).
8. Сподіваюсь від моря дуже багато ...(Леся Українка).
9. Тоді, сподіваюсь, і безсоння лине (Леся Українка).
10. Можливо, вночі буде гроза (А.Шиян).

Завдання 2. У реченнях зі вставними словами розставте, де необхідно розділові знаки. Правильно проінтонуйте подані конструкції.

1. – Здається ти позаторік тут був та капості мені робив (Л. Глібов).
2. В серцях уже росло передчуття, що може, завтра, може ще й раніш, настане мирне на землі життя (О. Підсуха).
3. І справді оптимізм – невід’ємна сила трудового народу (М. Рильський).
4. Життя кажуть прожити – не поле перейти (Панас Мирний).

Завдання 3. Вкажіть морфологічне походження та семантику вставних слів (словосполучень, речень)?

1. Видко, серце розлуки не знає, коли вміє співати пісні (Г. Чубач).
2. Причепився, диви, як смола, ще з тих пір, як потрапила в сіті (В. Лазарук).
3. Ще й, звісна річ, розказую не все я (Л. Костенко).
4. По-моєму, жінка – це ніжність, яку ти назавжди зберіг (В. Густі).
5. Любов відкрити важче, ніж Америку, по-перше, чи до неї допливеш (Л. Костенко).

Завдання 4. У яких реченнях з пропущеними розділовими знаками є вставні слова, а в яких – однозвучні з ними дієслова, іменники та прислівники? Зробіть висновки про морфологічне походження вставних слів.

1. Того можливо не знайду я слова, щоб наш прекрасний оспівати світ (М.Рильський);
2. Все нам під силу, все можливо, бо ми молоді і дужі (З газети);
3. Мені осіння ніч короткою здається (Леся Українка).
4. Морозний сніг, блискучий та легкий, здається падає на серце прямо... (М.Рильський).
5. Стало зовсім видно (І.Нечуй-Левицький).
6. Фронт тут видно недавно пройшов (О.Гончар).
7. Почув він мабуть од Сороки, що Соловейка хвалить всяк (Л.Глібов).
8. Шкода той час не вернеться ніколи (Леся Українка).
9. Здавалось заgrimів десь на небі грім (С.Васильченко).
10. Здається вічністю буття маленька мить... (Л.Дмитренко).
11. Буває часом сліпну від краси (Л. Костенко).
12. Диво дивнеє на світі з тим серцем буває (Т.Шевченко).

Завдання 5. Виділіть вставлені компоненти. За моделями яких речень вони побудовані?

1. Мої сестри (їх у мене три) покажуть Вам всю околицю, побачите вже таку Україну, що “українішої” й нема (Леся Українка).

2. У нас писатель, коли хоче, аби про нього більше говорили, то мусить вмерти, тоді його з великим гуком поховають і почнуть писати по всіх усядах, що “вся Україна плаче” за своєю славною дитиною і т. і. (Леся Українка).

3. Погрівши над багаттям руки, що затерпли од лантуха, та коліна (вони в нього завжди мерзнуть), Данило виймає сітку і йде на рів ставити (Гр. Тютюнник).

4. Назавтра (це була, пам’ятаю, неділя) мати підвелася раніше за мене (хоч і я на війні прокидався о п’ятій) і заходилася коло пічки готувати сніданок (І. Муратов).

5. За Прагою дуже не жалуйте – хто може не їхати на чужину, хоч би й прекрасну, той щасливий, хоч не завжди тямить своє щастя (Леся Українка).

6. Уже, либонь, після Покрови Вертався з Дону я, та знову (Бо я вже двічі посилав До дівчини за рушниками) Послать і втретє міркував (Т. Шевченко).

Завдання 6. У поданих реченнях визначте звертання, які стосуються співбесідника, і риторичні, що відносяться до неістот. Поясніть, яку роль у мовленні відіграють ці звертання.

1. Я спекався тебе, моя тривоже.
Немає світу. Я існую сам (В. Стус).
2. Миколо Зерове, втративши сина,
Ти спромігсь написати сонет (Є. Маланюк).
3. Власним потом покропиш, то й виросте
Біля кожної слободи...
Ти прийди до нас, справедливосте,
Невмолима, нарешті прийди (В. Бровченко).
4. Пробач мені, кохана Прикраїне,
І, матере, не проклени мене (В. Стус).
5. Оце ти є, дорого почезань,
Стежо народжень і тропо омани (В. Стус).
6. Не спіши, не лети по сьайних світах,
Мій малий ненадійний човне! (Є. Плужник).
7. Починається сніг,
Починаєм сивіти...
Заболи мене, сніже,
Заболи мене гостро та біло (Р. Кудлик).
8. Чи на весіллі, чи в дні поминальні скорботи,
Ти споконвіку на покуті, хлібе, у нас (Б. Олійник).

Завдання 7. З'ясуйте способи вираження звертань у наведених конструкціях.

1. О пісне, сповнена любові, лети у небо, вся в огнях (В. Сосюра).
2. Україно моя, Україно, я для тебе на світі живу (Д. Павличко).
3. Зоре моя вечірняя, зійди над горою (Т. Шевченко).
4. Рости ж, серце тополенько, все вгору та вгору (Т. Шевченко).
5. Прийми мене, весно рожева, Слугою твоєї краси (О. Олесь).
6. – Здорова була, чорнобрива! – гукнув з-за стола мірошник. –
А ходи до нас та сідай коло нас (І. Нечуй-Левицький).
7. Може, маленьким Добрим зерном Я повернуся до тебе, Земле
родюча моя (Г. Чубач).
8. Слово, чому ти не твердая криця, Що серед бою так ясно
іскриться (Леся Українка).

9. Мово рідна, світи в ріднім домі Крізь зболений час і духовні руїни (А. Демиденко).

Тема 42. Складносурядні речення

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Поняття про складносурядне речення, його основні ознаки.
2. Розвиток граматичного вчення про складносурядне речення.
3. Засоби вираження синтаксичних зв'язків і змістових відношень між частинами складносурядного речення.
4. Семантико-синтаксичні відношення між частинами складносурядного речення.
5. Структурно-семантичні типи складносурядних речень.
5. Складносурядні речення відкритої та закритої структур.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. У наведених реченнях підкресліть сполучники сурядності. З'ясуйте, в яких випадках вони сполучають члени речення, а в яких — предикативні частини складного речення.

1. Натхнення охоплює душу, і згадка про ці хвилини залишається в серці невмирущою (В.Собко). 2. Чи то людина зітхає, як річка, чи річка, як людина (М.Стельмах). 3. І стеляться обрії милі, і вечір в ясній далині, і карії очі, і рученьки білі Ночами насняться мені (А.Малишко). 4. А літо йде полями і гаями, і вітер віє, і цвіте блакить (М.Рильський). 5. Були в Максима і свої хлоп'ячі ідеали: побороти не лише всіх учнів у своєму класі, а й стати чемпіоном своєї вулиці, серед однолітків (В.Козаченко). 6. Промчала та буря-негода палка наді мною, Але не зломила мене, до землі не прибила, Я гордо чоло підвела, і очі, омиті сльозами, тепер поглядають ясніше, і в серці моїм переможній співи лунають (Леся Українка). 7. Так, беремо ми в юності супругу, Проте її не знаємо тоді, І лиш в тривогах, втратах і біді На схилку днів пізнаємо в ній друга (І.Кочерга). 8. Розвивайся й далі, мово наша рідна, І про нас нащадкам вістку донеси (О.Підсуха).

Завдання 2. Наведені складносурядні речення схарактери-

зуйте з погляду їхньої структури (відкрита структура — предикативні частини становлять незамкнений ряд; замкнена структура — предикативні частини становлять замкнений ряд).

1. Дівчина троянди поливала, і кудись котилась хмар навала, і сміялась осінь за вікном (В.Сосюра). 2. А темна ніч узори сині пише, А гості веселяться, А чарки круг столу ходять, А Густав меткий нові до жартів прикладає жарти (М.Рильський). 3. Дорога снується, і стежечка в'ється. Дорога — в роздоли, а стежечка — в гай (В.Швець). 4. Чи справді до щастя веде ся дорога, Чи гідне є муки і болю й розпуки Се щастя, що я його жду (О.Маковей). 5. Треба любити що робиш, і тоді труд, навіть найважчий, підноситься до творчості (М. Горький). 6. То не від сонця урожай доспів — То спів про щастя затвердів у зерні (Є.Летюк). 7. Трави свіжістю пахли в літеплі літа, і сходила мрія під віями вечора (В.Лучук). 8. А Прометей приніс вогню людині — й багато що змінилося у світі (В.Бровченко). 9. Мікроби страху — убиває глузд, але живе носій їх — боягуз (М.Тарновський).

Завдання 3. Спишіть складносурядні речення зі сполучником і, схарактеризуйте їх структуру. Які смислові відношення встановлюються між предикативними частинами цих речень (єднальні, присднувальні, зіставні, умовно-результативні, причиново-наслідкові тощо)?

1. Неси до людей всі думки, почуття і слова, І серце твоє не згорить, не змовкне, не згасне (М.Рильський). 2. І зашумує наша нива, І знову виросте наш дім, І пам'ятника бронза сива Засяє золотом новим (М.Рильський). 4. Спитайте — і розкажуть старожили Про вік старий... недолю і п'їтму (Т.Масенко). 5. Дзвонив за вікном льодяними крем'ярами грудень, і голос Степана дзвенів, аж співав (Р.Лубківський). 6. Слово полонило мене, і я став поборником, носієм, коли хочете — слугою (В.Сухомлинський). 7. Меланія не могла похвалитися своєю вродою, і фотокореспонденти, мабуть, немало потрудилися, відшукуючи для неї позу, в якій дівчина виступала б кращою, ніж була насправді (О.Гончар). 8. Може, квіти зійдуть — і настане ще й для мене весела весна (Леся Українка). 9. І Дерева мене чекають, І падає листя на стежку, І падають зорі в долоні, І падає сон у траву (І. Драч).

Завдання 4. Перепишіть та схарактеризуйте складносурядні речення із сполучниками а, та. Вкажіть, які відношення

встановлюються між предикативними частинами в кожному конкретному випадку.

1. Не встигнеш надивитися на сонце, а вже вечірня зоря темніє тобі в постарілих очах... (М.Стельмах). 2. Літа ніколи не повертаються до людини, а людина завжди повертається до своїх літ... (М.Стельмах). 3. В озерах купаються хмари, а ріки пливають в берегах, мов потоки музики (Л.Первомайський). 4. Будемо ж гідні себе й вчителів, а для цього — Будьмо собою! (В. Коротич). 5. Люблю весну, та хто її не любить На цій чудесній, радісній землі (В.Сосюра). 6. Може, це — архаїка, дурниці, Атавізм, дикунство, примітив, Та сьогодні голосок синиці Душу всю у мене оновив (М.Рильський). 7. Хоч січень, а снігу нема (О.Гончар). 8. Ще тільки благословлялось на світ, а вже чутка прудконогим зайчням котилась від хати до хати (М.Стельмах). 9. А в кузні готують чересла вчорашні повстанці, А в небі зоря озуває червоні сап'янці. 10. Та тільки серце не кричало, Та тільки кроку не стачало, Та тільки сили не було (З тв. А. Малишка). 11. Співало все, сміялося, бриніло,— А я лежала хвора й самотна. 12. Прилинув вітер, і в тісній хатині Він про весняну волю заспівав, А з ним прилинули пісні пташині, І любий гай свій відгук з ним прислав (З тв. Л. Українки). 13. Мене недуга гне додолу, А я встаю і жду вітрів (Будн.). 14. Я кличу, я жду, я вірю, А час все іде і йде, А осінь в далекий вирій Вже сірі ключі веде (В.Соколов).

Завдання 5. Проаналізуйте складносурядні речення з розділовими сполучниками. Як впливає сполучник на смислові відношення між частинами складного речення? У яких випадках між предикативними частинами встановлюються відношення взаємовиключення, чергування подій, невпевненості, запитання?

1. То не хвилі котить вітер, не розбурхались моря — то шумить по всьому світу славне ім'я Кобзаря (В.Лагода). 2. Чи то війнув снігами небосхил, Чи то так сумно розкричалась галич (Г.Світлична). 3. А чи мені рушнички давати, А чи мені іншого шукати (Народна творчість). 4. Хто чув, як рано навесні Земля пробуджується в сні, Або — як в літні місяці Колишуть жито вітерці? Хто бачив, як увосени Сумують голі ясени, Або — коли у грудні десь Гай запорошується весь? (О.Підсуха). 5. То мати гукає, ти мати шепоче, Мене виряджаючи в дальню дорогу... (П.Воронько). 6. То Катря усе хвалить, то Катря усе ганить...(М. Вовчок). 7. Чи то мені здається, чи то справді свист тихшає (М.Коцюбинський). 8. Ні, серйозно, се ви або

жартуєте зі мною, або просто перевтома винна (Леся Українка). 9. Чи то настане нічка темна, Чи то веселий день шумить (Л.Глібов). 10. Чи то зір підвів, чи серце чекати втомилося (З журналу).

Завдання 6. Добудуйте складносурядні речення відкритої та закритої структури, використовуючи різні сполучники. Визначте смислові відношення між частинами складного речення.

1. Материнська пісня в сон прийшла до мене... 2. Слова журби не згоять... 3. Прийшли мої друзі... 4. Легенда стежкою біжить поміж полями... 5. Дивлюся вранці у вікно... 6. Лелеки кликали в політ... 7. Верба стояла край воріт... 8. Вернусь до тебе чайкою з обпаленим крилом... 9. Я поспішав до мами... 10. Я люблю своє рідне місто... 11. Сад зацвів... 12. Тут юність протекла... 13. Весна струмоче в небі синім... 14. Летять літа... 15. Ген Дніпро, могили... 16. І співає скрипка... 17. Я ішов з тобою...

Тема 43. Складнопідрядні речення

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Поняття про складнопідрядне речення, історія його вивчення.
2. Синтаксичне значення понять “головна частина” та “підрядна частина”, засоби їх зв’язку.
3. Критерії розрізнення сполучників та сполучних слів як основних засобів зв’язку предикативних частин.
4. Принципи класифікації складнопідрядних речень в історії синтаксичної науки. Сучасна функціональна класифікація складнопідрядних речень в українській граматиці.
5. Лінгвістичні ознаки розмежування складнопідрядних речень нерозчленованої та розчленованої структур.
6. Характеристика основних типів складнопідрядних речень: а) складнопідрядне речення з підрядним означальним; б) складнопідрядне речення займенниково-співвідносного типу; в) складнопідрядне речення з підрядним з’ясувальним; г) складнопідрядні речення з підрядними обставинними частинами;

- д) складнопідрядні речення з підрядними супровідними як перехідний тип речення.
7. Функціональне співвідношення другорядних членів речення та підрядних частин складнопідрядних речень.
8. Класи неелементарних (багатокомпонентних) складнопідрядних речень.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. Знайдіть складні речення з підрядними означальними, в яких підрядна частина відноситься до іменника в головній частині. Схарактеризуйте сполучні засоби. Яку роль виконують вказівні займенники, що стоять біля означуваного займенника?

1. Але таку цінити треба старість, Яку тривога точить, а не задрість! (Р.Третяков). 2. Нема в житті такої сили, Щоб ми з шляху свого зійшли, Щоб ми забули ті могили, де наші друзі полягли (Л.Первомайський). 3. Як рвалася ти з рідного села у далину від отчого тепла! Тепер шукаєш з даліни ту стежку, яка б тебе додому привела (Г.Тарасюк). 4. Не світ рожевий мене вабить, А дух, що рветься напролом (О.Підсуха). 4. Сміливість — одна з найбільших якостей душі людської, без якої неможливі ні благородна діяльність, ні порядність думок, ні самостійність характеру (К. Ушинський). 5. А я стою у білому плащі під чорним деревом, на котрім птиці сниться весна (І. Жиленко). 6. Згадується школа край узлісся, Біла хата й батьківський поріг, Звідки у життя пішов колись я, Ніжна земле, цвіт надій моїх (К. Дрок). 7. Благословенна та свята хвилина, Коли в тобі прокинулось чуття, Що ти — Вітчизни-матері дитина, її боржник і страж її життя (Т.Севернюк).

Завдання 2. Спишіть та схарактеризуйте складні речення з підрядними означальними, визначивши головну й підрядну частини, сполучні засоби. Яку синтаксичну роль виконують сполучні слова?

1. Згадати тільки всі тяжкі муки, Що завдали борцям за правду вороги,— Кому ж не стиснуться раптово руки Від помсти лютої жаги? (Леся Українка). 2. Що краще є від простих слів, Коли вони із серця ллються. 4. Як сумно тій людині жить, яка в житті не знала суму. 5. Ні! Сили на землі нема І сили на землі не буде, Щоб потягти

нас до ярма, Щоб потоптати наші груди... (З тв. М.Рильського). 6. В знаменах вічна слава поколінь, Що здобули найбільшу перемогу (П. Воронько). 7. Це дуже тяжко — написати пісню, Що, мов колиска, йде із роду в рід, Від маминих очей до зір гойдає (Д.Павличко). 8. Ніколи не забуду того березневого вечора 1958 року, на якому Степан Будний читав свою «Марічку» і сивий Тичина не зводив з нього погляду (Р.Лубківський). 9. Є штрих, без якого немає картини... 10. Мій батько, що загинув у боях, Своєю кров'ю окропив знамена... 11. То не любов, яка не вміє бажати іншому добра (З тв. Р. Третьякова).

Завдання 3. Якими членами речення і частинами мови виступають сполучні слова?

1. У кожного люду, у кожній країні Живе такий спогад, що в його в давнині Були золотії віки... (Леся Українка). 2. Двоє старих, чий син десять літ тому загинув в авіаційній катастрофі, колишуть немовля (В. Стус). 3. А я від тебе рушити не можу, Непоказна і непривітна в літі Блакитна квітко — диво між снігами, Яку усі вдовичкою зовуть (Н.Кашук). 4. В дощові осінні вечори, коли в гості до мене приходила нудьга і не хотілось ні робити нічого, ні думати, я мимоволі діставав цей школярський збірник і брався його читати... (С.Васильченко). 5. Він жив між нас, найкращий серед нас, Серед людей, у кого зброя — слово (М.Рильський). 6. Оце і є ота межа, Яку на місці не спинити, Оце і є ота межа. Задля якої варто жити! (Л.Дмитерко). 7. Ці п'єси були написані Котляревським для Полтавського театру, що ним він керував від 1817 до 1821 року (О.Гончар). 8. Не могла вона знайти жодного свідка, хто б розповів про його бойовий шлях... (Л.Дмитерко). 9. Ми в світ прийшли успадкувати справу, діла, і думи й чесні мозолі, батьків велику полум'яну справу, що захистили правду на землі (В.Симоненко). 10. Чи спалені, може, мости До нашого рідного краю, Де зникла у загравах ти (Г. Донець).

Завдання 4. Визначте різновиди складнопідрядних конструкцій з підрядними обставинними частинами. Сполучники чи сполучні слова в них вжито?

1. Тільки вийшов він, як на порозі коректорської стала чорнокоса молода дівчина (М. Сиротюк).

2. Дома Федір Сидорович довго нишпорив у коморі, доки знайшов старенькі, ще госпітальські милиці (Г. Тютюнник).

3. І куди було в садку не глянеш, десь поміж кущів порічки неодмінно біліла і його сива голова (О. Довженко).
4. А де нема любові і страждання, Там не живе, не б'ється і життя (О. Олесь).
5. Де кров текла козацька, трава зеленіє (Т. Шевченко).
6. Сім'ї у нас такої нема і не було, де б слави бойової проміння не лягло (М. Рильський).
7. Щоб тих щасливих днів не загубити, потрібно працювати цілий рік (Д. Павличко).
8. Він розіслав своїх синів і дочок по всіх світах, щоб вони ті світи здобували, щоб ті світи будували, а сам лишився, всіма забутий (І. Багряний).
9. Дідона вигадала грище, Еней щоб веселіший був (І. Котляревський).
10. Перекидались словами, аби подати один одному голос.
11. Хотіла б я піснею стати у сюю хвилину ясну, щоб вільно по світу літати, щоб вітер розносив луну (Леся Українка).
12. Які б то звуки розітнулись, Коли б ви дивних струн торкнулись!.. (О. Олесь).
13. Якби ви вчилися так, як треба, то й мудрість би була своя (Т. Шевченко).
14. І якщо впадеш ти на чужому полі, прийдуть з України верби і тополі (В. Симоненко).
15. Хоч не одного там калічили ті скали, ми далі йшли (І. Франко).
16. Молоді, чорняві скрипалі позакидали назад голови, так що на їх ледве держалися шапки (І. Нечуй-Левицький).
17. Теплий туман слався по полю і наливав балку по самі вінця, так що дерева потопали в ньому (М. Коцюбинський).
18. Не злякать вам нікого, холодні сніги, Бо розтопить вас сонце блискуче (О. Олесь).
19. Вартовий мовчить, ніби не чує і не бачить бабусі (В. Барка).

Тема 44. Безсполучникові складні речення

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Поняття про безсполучникове складне речення. Засоби синтаксичного зв'язку в ньому. Роль інтонації.
2. Питання про семантико-синтаксичні співвідношення між безсполучниковими, складносурядними та складнопідрядними реченнями.
3. Семантико-синтаксичні відношення між частинами безсполучникових складних речень.
4. Структурно-семантичні типи безсполучникових складних речень:
 - а) безсполучникові речення з однотипними частинами;
 - б) безсполучникові речення з різнотипними частинами.
5. Розвиток теорії безсполучниковості у вітчизняному мовознавстві. Сучасні погляди вчених на граматичний статус і класифікацію безсполучникових складних речень.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. Визначте семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами безсполучникових конструкцій.

1. Бувають дивні на землі діла: серед зими черешня зацвіла (Д. Павличко).
2. Раніше встанеш – більше діла зробиш (Народна творчість).
3. Багато снігу – багато хліба (Народна творчість).
4. Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою (Т. Шевченко).
5. Знав: закінчиться перша зміна – до мене прийде Ярина (Ю. Збанацький).

Завдання 2. Вкажіть структурно-семантичні типи поданих безсполучникових речень. З якими складними конструкціями вони вступають в синонімічні відношення?

1. Защебетав соловейко – пішла луна гаєм (Т. Шевченко).
2. Підніми всяк колосок – з колосків росте мішок (Народна творчість).
3. Дзвонять дзвони, сніг блискоче, сонце світить молоде (П. Тичина).
4. Учись – на старість буде як знахідка (Народна творчість).
5. Весною сій – восени збереш (Народна творчість).

6. Мрія ставала дійсністю, дійсність була схожа на сон (Л. Дмитерко).

7. У мужички руки чорні, в пані рученька тендітна (Леся Українка).

Завдання 3. Охарактеризуйте інтонаційні особливості безсполучникових конструкцій. Поясніть розділові знаки в них.

1. Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють; між ярами над ставами верби зеленіють (Т. Шевченко).

2. Догралися з природою: літо зійде - дощ не покрапає, взимку снігу не побачиш (О. Гончар).

3. Зійшли сніги, шумить вода, весною повіва, земля квіточки викида, буяє травка молода, все мертве ожива (П. Грабовський).

4. Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє... (Т. Шевченко).

5. Небо раптом нахмурилось, місяць ліг за хмару, засіяв тихий сніг (Г. Тютюнник).

6. Поглянь у себе: море там вирує, міниться і грає (Л. Горлач).

7. Гляне – холодною водою обіллє (Марко Вовчок).

Завдання 4. У яких безсполучникових реченнях правильно вжиті пунктуаційні знаки?

1. Мені снилось – я мельник в старому млині. 2. Ще сонячні промені сплять: досвітні вогні вже горять. 3. Дружба, кажуть, як скло: розіб'єш – не складеш, не полагодиш. 4. Слово – не горобець – випустиш: не спіймаєш. 5. Зрозумів: починається гарячка.

Завдання 5. Випишіть з художніх текстів 10 безсполучникових речень з однотипними і різнотипними частинами. Визначте характер змістових відношень у них, поясніть розділові знаки. Вкажіть стилістичні функції безсполучниковості (асиндетону).

Тема 45. Багатокомпонентні складні речення

Використовуючи рекомендовану літературу і лекції, опрацюйте теоретичні питання:

1. Поняття про ускладнене складне речення. Типи багатокомпонентних складних речень.
2. Характеристика багатокомпонентних складносурядних, безсполучникових конструкцій.
3. Складнопідрядні багатокомпонентні речення, їх різновиди.
4. Варіанти поєднання сурядно-підрядних конструкцій в українській мові.
5. Складні багатокомпонентні речення з різними видами зв'язку (сполучниковим і безсполучниковим).
6. Період як багатокомпонентна синтаксична структура. Стилiстична роль періоду.

Виконайте практичні завдання до теми.

Завдання 1. Визначте види синтаксичних зв'язків у поданих багатокомпонентних складних реченнях. Побудуйте їхні лінійні або вертикальні схеми.

1. Розум людину розбестив, зніжив, створив стійку ілюзію всесилля й зверхності над середовищем, а дух веде у поле, на річку, в ліс, а серце просить пахощів трави й землі, мелодії струмка й жайвора, шугання в небі ластівки і філософської ходи по лузі бусла (В. Шевчук).
2. Є прадавні скарби, що намертво лежать у землі, і є живі скарби, що йдуть по землі від покоління до покоління, огортаючи глибинним чаром людську душу (М. Стельмах).
3. Хто крився по обозах, коли ми йшли в походи; хто нас хапав за руки, коли ми йшли на бій; хто плутався між ногами, тих звільнені народи зметуть з дороги, знищать на всій путі своїй (М. Бажан).
4. Кожний народ доти народ, доки він володіє власною мовою, і в цьому – його культурна суверенність; як тільки з тих чи інших причин він позбавляється можливості застосовувати й культивувати свою мову, він перестає бути тим, ким він був і мусить бути (Ч. Айтматов).
5. Є догадки, що степу вони не покидають, бо як тільки пригріє перше сонце, так вони вже й задзвеніли скрізь поза селом, співаючи свою пісню і землі, і небу, і людям (О. Гончар).

6. Туман почав розходитись, і крізь його тонкий просинюватий серпанок виступили по горі бузкові вали, і яблуні старі, похилені ще замолоду буйними вітрами з Дніпра, і вишневі чагарі з молодого пагіння, а над кручею з червоної глини цвіли терни (Г. Тютюнник).
7. І стало легше дихати, і серце забилося радісно у молодих, ще дужих грудях, і шлях йому прослався, найлегший шлях, додому, на Україну, між люд простий, трудящий та нелукавий; і не було такої сили в світі, яка б його спинила на цім шляху (В. Шевчук).
8. Минає літо, осінь вже бреде, лісів багрець торкнувся вересневий, і пахне чебрецем, і листя де-не-де, кружляючи, лягає під дерева (Л. Тендюк).
9. В залитій сонцем далечі аж у самому небі виблискували хрести та бані храмів, довкруг над кручами стояли вежі та заборона міста, по схилах купками ліпилися церкви й двори, а ген внизу над річкою, також за валом з вежами, лежав Поділ (В. Шевчук).
10. Наступила та вечірня пора, коли повітря стає джерельно-прозорим, коли якісь не помітні досі тоненькі дубчики, що там і сям стриміли у заплавах, набрали соковитих контурів і непорушно відбилися на воді, створюючи враження бездонної глибочини (Г. Тютюнник).

Завдання 2. Побудуйте моделі багатокomпонентних конструкцій з однорідною, неоднорідною супідрядністю, послідовною підрядністю.

1. Навколишніх ти вже будеш цікавити насамперед тим, наскільки надійний ти, щоб тобі можна доручити важливу справу (О. Гончар).

2. Ми ніколи не забудемо тих днів, коли смолоскипами палали наші міста і села, коли земля судомилася страшними вирвами снарядів, коли зникали цілі ліси, коли скрізь, мов чорна чума, панувала смерть і руїна (Ю. Збанацький).

3. Там, де пропускають гори Тису, де коріння має біла піна, на зелену гімнастюрку лісу ягоди розвішує калина (М. Ткач).

4. Яка б течія крутила, яка б крутія носила, згубити мене несила, бо маю і крила і корінь (Р. Лубківський).

5. Якби на квіти та на морози, якби на мене любов твоя, – на ясні зорі, на чисті роси прийшла б до тебе край світу я (М. Ткач).

6. Вічна пам'ять усім, хто за правду поліг, хто зустрів не здригнувшись останню хвилину (О. Доріченко).

7. Неначе хтось її поставив на сторожі, щоб душу в кожний день будить від сна, щоб не заглухли в серці дикі рожі, поки нова не зацвіте весна (Леся Українка).

8. Шумлять гомінливі міста, неначе співає небес висота, де линуть хмарки пурпурові (В. Сосюра).

9. Коли ми йшли удвох з тобою вузькою стежкою по полю, я гладив золоте колосся, як гладить милому волосся щаслива ніжна наречена (Д. Павличко).

10. Про що їй очерет шепоче тихо, де жолудь золотий додолу опада і ходить по гриби старенька лісничиха?(Л. Тендюк).

11. У городі, де грають струни п'яні, де вічний шум, де вічна суєта, я згадую слова твої неждані (М. Рильський).

12. В Академії, де він живе, ще хтось з художників при світлі свічки прагне знайти оте своє, єдине, що винесе його колись до сонця слави й визнання (В. Шевчук).

13. Там, де Ятрань круто в'ється, де холодная вода, там дівчина воду брала, чорнобрива, молода (Народна творчість).

Завдання 3. Визначте різновиди багатокomпонентних складнопідрядних речень. Побудуйте їх вертикальні схеми.

1. Я бачив, як зірниця впала, як на снігу вона палала, як сніг, біліший від лілеї, вночі іскрився біля неї (Д. Павличко).
2. Донеччино моя... Ти з піснею мене, коли гули гармати, послала, щоб тебе прославив я в піснях (В. Сосюра).
3. Як тільки смеркне і чорне небо щільно укриє землю, далекий обрій враз розцвітає червоним саявом (М. Коцюбинський).
4. Кажуть, що там, де побуваєш, лишається частка твого серця (О. Гончар).
5. Живу я правдою тією, що птах не може стать змією, що маску будь-який лакей бере, бо все йому о'кей (Д. Павличко).
6. Земле моя, всеплодющая мати, сили, що в твоїй живе глибині, краплю, щоб в бою сильніше стояти, дай і мені! (І. Франко).
7. І кожний з нас те знав, що слави нам не буде, ні пам'яті в людей за сей кривавий труд, що аж тоді підуть по сій дорозі люди, як ми проб'єм її та вирівняєм всюди, як наші кості тут під нею зогниють (І. Франко).

8. І коли приходить оце відчуття повторюваності буття, то стає на душі спокійно і водночас байдуже, наче ти зрозумів щось більше, ніж здатен висловити (Є. Гуцало).
9. Коли мені не дано крил міцних, щоб я змогла орлицею підбитись геть високо понад найвищі гори, то прагну я собі потоків сліз, гарячих сліз, нестримних, раптових, що рвуться з глибини самого серця джерелами цілющої води (Леся Українка).
10. Не поет, хто забуває про страшні народні рани, щоб собі на вільні руки золоті надіть кайдани (Леся Українка).
11. Змалку ми б хотіли приквапити час, щоб швидше стати дорослими, на старості – уповільнити його чвал, щоб не летіли літа, як стріла біля скроні, щоб можна було передумати все побачене й пережите (В. Яворівський).
12. Легка й тому робота і навіть найважча, хто її робить по своїй волі залюбки, хто пестить у серці надію, що немарно вона йде, що через ту роботу він досягне свого щастя, котре ще й не видне, котре десь далеко-далеко (Панас Мирний).
13. Хто йшов до Перемоги по дорогах, встелених вогнем, крізь люті заметілі й спеку, крізь концтабори, партизанські ліси і героїчні піхотинські окопи, той знає, якою ціною дісталася перемога, скільки чесної героїчної крові запеклось у її підвалинах (О. Гончар).
14. Тільки той може осягнути своїм серцем і розумом красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки й пахощі рідного слова, дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини (В. Сухомлинський).
15. Лише той гідний світлого майбутнього, хто свято шанує минуле, пишається героїчною історією свого народу і все робить для того, щоб сучасне було не менш славне, щоб уписалося воно золотими сторінками на скрижалі історії (І. Цюпа).
16. Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш, з чого їх почать, бо всі слова були уже чиїмись (Л. Костенко).
17. Від саду рукою подати до вигону, де був колись ярмарок, де стояли тисячі возів, де зранку й до пізньої ночі висіло гелготання, дзвеніли коси й серпи, видзвонюваали горщики, висвистували іграшкові коники в руках щасливої дівчорки (В. Слабошпицький).

18. Крізь сон віків, що в праці відгули, я чую подих древнього Полісся, де з неоліту трави проросли і в чуб зеніту гордо заплелися (О. Богачук).
19. Давно те минуло, як тими шляхами, де йшли гайдамаки, – малими ногами ходив я, та плакав, та людей шукав, щоб добру навчили (Т. Шевченко).

Завдання 4. Зробіть повний синтаксичний розбір наведеного багатокomпонентного складного речення.

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
на Україні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий (Т. Шевченко).

Методичні вказівки для виконання практичних завдань

Метою практичних занять і самостійної роботи є закріплення теоретичних знань студентів з тем курсу, вироблення в них умінь і навичок граматичного аналізу різнотипних мовних одиниць, який потрібно виконувати з дотриманням поданих нижче зразків.

Морфемний розбір слова

1. Слово.
2. Закінчення, його значення (вказівка на граматичне значення роду, числа, відмінка, особи).
3. Основа, її характеристика (з яких значущих частин — морфем — складається).
4. Корінь (визначаємо, підібравши 2-3 спільнокореневі слова).
5. Префікс, його значення (при можливості), 2-3 слова з тим же префіксом.
6. Суфікс(и), їх значення (при можливості), 2-3 слова з тими ж суфіксами.

Словотвірний розбір

1. Слово в початковій формі.
2. Слово, від якого утворене дане слово.
3. Твірна основа.
4. Словотворчі засоби.
5. Спосіб творення.
6. (Якщо вимагається) словотвірний ланцюжок.

Розбір іменника як частини мови

1. Іменник для розбору, на яке питання відповідає.
2. Початкова форма (називний відмінок однини).
3. Лексичне значення:
 - назва загальна чи власна;
 - назва істоти чи неістоти;
 - іменник конкретний чи абстрактний;
 - іменник одиничний чи збірний;
 - іменник предметний чи речовинний.

4. Граматичні ознаки: рід, число (вживається в однині й множині, тільки в однині чи тільки в множині), відмінок.
5. Відміна, група (для іменників I та II відміни).
- 6.Спосіб творення (якщо іменник похідний).
- 7.Вимова та написання.
- 8.Синтаксична роль.

Розбір прикметника як частини мови

- 1.Прикметник для розбору, на яке питання відповідає.
- 2.Початкова форма (називний відмінок однини чоловічого роду).
- 3.Розряд за значенням: якісний, відносний чи присвійний (або перехідний з одного розряду в інший).
- 4.Ступінь порівняння (для якісних прикметників):
 - вихідна форма (нульовий ступінь);
 - вищий;
 - найвищий.
5. Граматичні ознаки: рід, число, відмінок (визначаються за граматичними ознаками того іменника, з яким прикметник узгоджується).
- 6.Форма: повна чи коротка (для прикметників чоловічого роду), стягнена чи нестягнена (для прикметників жіночого і середнього роду).
- 7.Група (за кінцевим приголосним основи): тверда чи м'яка.
- 8.Спосіб творення (для похідних прикметників);
- 9.Вимова та написання.
- 10.Синтаксична роль.

Розбір числівника як частини мови

- 1.Числівник для розбору, на яке питання відповідає.
- 2.Початкова форма (називний відмінок), для порядкових (називний відмінок однини чоловічого роду).
- 3.Розряд за значенням (кількісний чи порядковий); якщо кількісний, то який саме (власне кількісний, дробовий, збірний, неозначено-кількісний).
- 4.Граматичні ознаки: рід і число (якщо є), відмінок.
- 5.Група за будовою: простий, складний, складений.
- 6.Спосіб творення (якщо похідний).
- 7.Вимова та написання.

8. Синтаксична роль, зв'язок з іменниками.

Розбір займенника як частини мови

1. Початкова форма (називний відмінок), на яке відповідає.
2. З якою частиною мови співвідносний?
3. Розряд за значенням (особовий, питальний, відносний, неозначений, заперечний, вказівний, означальний).
4. Відмінок.
5. Число (якщо є).
6. Рід (якщо є).
7. Спосіб творення (якщо похідний).
8. Вимова і правопис.
9. Синтаксична роль.

Розбір дієслова як частини мови

1. Початкова форма, на яке питання відповідає.
2. Дієслівна форма: інфінітив, особова форма, родова, безособові дієслова, дієслова на *-но*, *-то*, дієприкметник, дієприслівник.
3. Перехідне чи неперехідне.
4. Вид: доконаний, недоконаний.
5. Спосіб: дійсний, умовний, наказовий.
6. Час: теперішній, минулий чи майбутній (проста чи складена форми).
7. Якщо теперішній чи майбутній час, то треба визначити особу і число: I-а, II-а, III-я особа однини чи множини.
8. Якщо минулий час або умовний спосіб, то треба визначити рід в однині.
9. Дієвідміна: I чи II.
10. Якщо дієприкметник, то назвати такі граматичні ознаки: активний чи пасивний, вид, час, число, рід (в однині), відмінок.
11. Якщо дієприслівник, то назвати такі граматичні ознаки: вид, час.
12. Особливості творення і правопис.
13. Синтаксична роль.

Розбір прислівника як частини мови

1. Визначити, на яке питання відповідає.
2. Розряд за значенням: означальний (якісно-означальний, кількісно-означальний, прислівник способу дії), обставинний (місця, часу,

- мети, причини).
3. Дві якісно-означальних—ступінь порівняння.
 4. Спосіб творення, від якої частини мови утворений.

Розбір прийменника як частини мови

1. Службова частина мови.
2. Група за походженням: первинний (непохідний) чи вторинний (похідний).
3. Група за будовою (простий, складний чи складений).
4. З якою частиною мови сполучається.
5. З якою відмінковою формою вжитий.
6. Особливості правопису (для вторинних прийменників).

Розбір частки як частини мови

1. Службова частина мови.
2. Група за значенням і вживанням.
3. Правопис, синтаксична роль.

Розбір сполучника як частини мови

1. Службова частина мови.
2. Розряд за значенням і синтаксичною роллю: сурядності (єднальний, протиставний, розділовий), підрядності (часовий, причиновий, умовний, мети, допустовий, порівняльний, міри і ступеня, з'ясувальний).
3. Група за будовою: простий, складний, складений.
4. Правопис. Синтаксична роль.

Розбір вигука

1. Первинний чи вторинний (похідний).
2. Розряд за значенням: емоційні, волевиявлення, спонукання до дії, етикет, звуконаслідування.
3. Роль у реченні, правопис, розділові знаки при вигуку.

Послідовність синтаксичного розбору сурядного словосполучення

1. Початкова форма виділеного з речення словосполучення (встановлюється за початковою формою компонентів).
2. Тип словосполучення за будовою (просте, складне).
3. Відкрита чи закрита структура.

4. Морфологічне вираження компонентів.
5. Семантико-синтаксичні відношення між компонентами (єднальні, зіставно-протиставні, розділові, градаційні та ін.).
6. Засоби синтаксичного зв'язку компонентів (сполучники та інтонація; лише інтонація).
7. Синтаксична функція в реченні.

*Послідовність синтаксичного розбору
підрядного словосполучення*

1. Початкова форма виділеного з речення словосполучення (встановлюється за початковою формою головного слова).
2. Структурний тип (просте, складне).
3. Вид словосполучення за ступенем зв'язку компонентів (синтаксично вільне, цілісне).
4. Різновид словосполучення за морфологічним вираженням головного слова: іменне (іменникове, прикметникове, числівникове, займенникове), дієслівне, прислівникове.
5. Форма підрядного зв'язку: узгодження (повне, неповне), кореляція (повна, неповна), керування (сильне, слабе), прилягання (власне прилягання, відмінкове прилягання).
6. Семантико-синтаксичні відношення між компонентами: субстанційні (об'єктні, суб'єктні, адресатні, локативні, інструментальні), атрибутивні, обставинні (часу, мети, умови, способу дії та ін.).
7. Засоби синтаксичного зв'язку компонентів (з'ясувати, як зв'язані між собою головне й залежне слово: а) за змістом і з допомогою закінчення залежного слова; б) за змістом і з допомогою закінчення залежного слова та прийменника; в) лише за змістом.
8. Синтаксична функція головного і залежного слова в реченні.

Послідовність повного синтаксичного розбору простого речення

1. Визначити граматичну основу речення і довести, що воно просте.
2. Установити вид речення за метою висловлювання: розповідне, питальне, спонукальне.
3. Схарактеризувати тип речення за емоційним забарвленням: окличне, неокличне.
4. Вказати на особливості будови простого речення:
 - а) за характером граматичної основи: двоскладне, односкладне (означено-особове, неозначено-особове, узагальнено-особове,

безособове, інфінітивне, номінативне та ін.) чи нечленоване (визначити різновид);

б) за наявністю чи відсутністю другорядних членів речення: поширене, непоширене;

в) за наявністю необхідних для розуміння змісту членів речення: повне, неповне (контекстуальне, ситуативне, еліптичне, приєднувальне);

г) за наявністю чи відсутністю ускладнювальних засобів: неускладнене, ускладнене (однорідними членами; звертаннями; вставними або вставленими словами, словосполученнями, реченнями; відокремленими компонентами); провести детальний аналіз ускладнювальних компонентів (послідовність розборів подано вище);

д) за характером предикативних відношень (стверджувальне, заперечне).

5. Розібрати речення за його членами, вказати їх морфологічне вираження:

а) схарактеризувати граматичну основу:

—форма підмета (проста чи складена);

—тип присудка(простий дієслівний, складений дієслівний, складений іменний, подвійний);

—тип головного члена односкладного речення (якщо речення односкладне);

б) визначити другорядні члени речення (спочатку групу підмета, потім групу присудка):

—означення (неузгоджене, узгоджене, прикладка);

—додаток (прямий, непрямий);

—обставина (місця, часу, причини, умови, мети та ін.).

6. Окреслити семантико-синтаксичну структуру речення (предикат, суб'єкт, об'єкт та ін.).

7. Схарактеризувати комунікативну будову речення (тему, рему).

8. Пояснити розділові знаки.

Послідовність синтаксичного розбору складного речення

1. Довести, що речення складне, знайшовши граматичні основи предикативних частин, що входять до його складу (якщо 3 і більше основ, то речення багатоконпонентне).

2. З'ясувати вид речення за метою висловлювання (розповідне,

питальне, спонукальне).

3. Вид речення за емоційним забарвленням: окличне, неокличне.

4. Вказати тип речення за характером зв'язків у ньому предикативних частин — сполучникове (складносурядне чи складнопідрядне), безсполучникове чи складне речення з різними видами зв'язку.

5. Охарактеризувати названий вид складного речення, засоби зв'язку в ньому:

— якщо речення складносурядне, то визначити смислові відношення між предикативними частинами (єднальні — одночасність, послідовність, перелік, причиново-наслідкові тощо; зіставно-протиставні — протиставні, зіставні; розділові — взаємовиключення, перелік однаковою мірою можливих чи неможливих дій, подій, явищ і станів), вказати засоби зв'язку (єднальні, протиставні, розділові сполучники та ін.) між ними, закрита чи відкрита структура;

— якщо речення складнопідрядне з одним підрядним, то вказати головне речення і вид підрядного, засоби зв'язку предикативних частин, нерозчленована чи розчленована структура;

— якщо речення складнопідрядне з кількома підрядними, то, крім характеристики кожного підрядного, назвати вид підрядності: послідовна, однорідна, неоднорідна або змішаного типу, тобто поєднання цих видів;

— якщо речення безсполучникове, то визначити: однорідні чи неоднорідні предикативні частини, смислові відношення між простими реченнями (єднальні, протиставні, часові, умовно-наслідкові, причинові та ін.), засоби зв'язку предикативних частин, закрита чи відкрита структура;

— якщо речення складне з різними видами зв'язку, то назвати, які саме види зв'язку поєднані в ньому:

- сполучниковий сурядний і підрядний,
- сполучниковий сурядний і безсполучниковий,
- сполучниковий підрядний і безсполучниковий,
- сполучниковий сурядний і підрядний та безсполучниковий.

6. Накреслити лінійну чи вертикальну схему речення.

7. Пояснити розділові знаки.

8. Кожну предикативну частину розібрати окремо як просте речення (див. послідовність синтаксичного розбору простого речення).

Зразки синтаксичного розбору сурядного та підрядного словосполучень

У реченні *Обсипався яблуневий цвіт: і стежки засіяв, і доріжки* (Л. Костенко) виділимо сурядне словосполучення *і стежки, і доріжки* та підрядне *яблуневий цвіт* і зробимо їх синтаксичний аналіз. Словосполучення *і стежки, і доріжки* сурядне; початкова форма – *і стежки, і доріжки*; за будовою – просте; відкритої структури; морфологічне вираження – іменники у знахідному відмінку множини; семантико-синтаксичні відношення між компонентами – єднально-перелічувальні; засоби синтаксичного зв'язку – єднальний повторюваний сполучник *і* та перелічувальна інтонація; синтаксична функція в реченні – однорідні додатки.

Словосполучення *яблуневий цвіт* підрядне; початкова форма – *яблуневий цвіт*; головне слово – *цвіт*, залежне – *яблуневий*; за структурою – просте; за ступенем зв'язку компонентів – синтаксично вільне; за морфологічним вираженням головного слова – іменникове; форма підрядного зв'язку – повне узгодження; семантико-синтаксичні відношення між компонентами – атрибутивні; засоби синтаксичного зв'язку – закінчення залежного слова; синтаксична функція в реченні: головне слово – простий підмет, залежне слово – узгоджене означення.

Зразок синтаксичного розбору простого речення

Речення *Осінній день бухикав хрипко, укрившись хутром листяним* (П.Воронько) просте (граматична основа – *день бухикав*); за метою висловлювання – розповідне; за емоційним забарвленням – неокличне; за характером граматичної основи – двоскладне; за наявністю чи відсутністю другорядних членів речення – поширене; за наявністю необхідних для розуміння змісту членів речення – повне; за наявністю чи відсутністю ускладнюючих засобів – ускладнене відокремленою поширеною обставиною, що виконує напівпредикативну функцію в реченні, виражається дієприслівниковим зворотом, перебуває у постпозиції стосовно опорного слова – присудка, за таких умов відокремлюється завжди; за характером предикативних відношень – стверджувальне. Підмет *день* – простий, виражений іменником у називному відмінку однини; присудок *бухикав* – простий дієслівний, виражений дієсловом минулого часу, дійсного способу; група підмета – узгоджене

означення *осінній*, виражене прикметником у називному відмінку однини; група присудка – обставина способу дії *хрипко*, виражена прислівником, та відокремлена обставина *укрившись хутром листяним*, виражена дієприслівником із залежними від нього словами. Семантико-синтаксична структура речення: *бухикав* – предикатна синтаксема, *день* – суб'єктна синтаксема, *осінній* – атрибутивна синтаксема, *хрипко* та *укрившись хутром листяним* – адвербіальні синтаксеми. Комунікативна будова речення: *осінній день* – тема, *бухикав хрипко, укрившись хутром листяним* – рема). Обставина, виражена дієприслівниковим зворотом, завжди відокремлюється комами.

Зразок синтаксичного розбору складного речення

Якби мої думи німії та піснею стали без слова, тоді б вони більше сказали, ніж вся оця довга розмова (Леся Українка).

Речення складне, розповідне, неокличне, багатоконпонентне, сполучникове, складнопідрядне з кількома підрядними, з неоднорідною супідрядністю. Головна частина *тоді б вони більше сказали*; підрядна – *якби мої думи німії та піснею стали без слова* – розчленованої структури, відповідає на питання за якої умови? (підрядне обставинне речення умови), поєднується з головним сполучником *якби*; підрядне речення *ніж вся оця довга розмова* розчленованої структури, відповідає на питання наскільки? (підрядне міри і ступеня), поєднується з головною частиною сполучником *ніж*. Коми поставлено згідно з правописом на межі частин складнопідрядного речення.

Речення *тоді б вони більше сказали* двоскладне, поширене, повне, неускладнене, стверджувальне. Підмет *вони* виражений особовим займенником у називному відмінку, присудок *сказали б* – простий дієслівний, виражений дієсловом умовного способу. У групі присудка є другорядні члени – обставина часу *тоді*, виражена прислівником; обставина міри і ступеня *більше*, виражена якісно-означальним прислівником у формі вищого ступеня порівняння.

Речення *Якби мої думи німії та піснею стали без слова* двоскладне, поширене, повне, неускладнене, стверджувальне. Підмет *думи* простий, виражений іменником у називному відмінку, присудок *стали піснею* іменний складений, складається з іменної частини *піснею*, вираженої іменником в орудному відмінку, і дієслівної зв'язки

стали. У групі підмета наявні два узгоджені означення *мої* і *німії*, виражені відповідно займенником і прикметником. У групі присудка наявний непрямий додаток *без слова*, виражений іменником у поєднанні з прийменником.

Речення *ніж вся оця довга розмова* двоскладне, поширене, неповне контекстуальне (пропущений присудок *казала б*, що встановлюється з головного речення). Підмет *розмова* виражений іменником у називному відмінку. Від нього залежить узгоджене означення *довга*, виражене прикметником, і означення *вся оця*, виражене займенниками.

Термінологічний словник

Вигуки — особливі, морфологічно незмінні слова, які виражають почуття, емоції, волевиявлення людини.

Відмінок — властива іменним частинам мови граматична (морфологічна) категорія слів, яка виражає різні синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення між словами в словосполученні й реченні.

Дієслово — повнозначне слово, яке позначає дію, стан предмета як процес.

Займенники — слова, які вказують на предмети, ознаки і кількості, але не називають їх.

Звертання — інтонаційно виділене в реченні слово або сполучення слів (не член речення), що ним називається істота або персоніфікований предмет, до якого адресується мовлення в його усній і писемній формах.

Іменники — слова самостійної частини мови, назви предметів, істот, явищ тощо.

Інтонація (грец. *intonare* — голосно вимовляти) — обов'язковий елемент і засіб мови під час її реалізації в усному мовленні; постійний засіб вираження не тільки певного змісту, а й експресивно-емоційних відтінків сказаного окремою особою, певне стилістичне спрямування сутності її мовлення. Формується інтонація такими засобами, складовими мовлення, як його мелодика, інтенсивність, тривалість звучання, наголошене виділення певного складу в слові, логічний наголос, ритм, тембр, темп, пауза.

Контекст (лат. *contextus* — тісний зв'язок, з'єднання) — частина тексту, в якій будь-яке слово чи речення реалізується сповна, виявляє свій комунікативний (спілкувальний) потенціал, конкретизується, індивідуалізується семантично й стилістично.

Культура мови — високий рівень розвитку, нормативності мови, всі її усталені ресурси — фонетико-орфоепічні, лексичні, фразеологічні, граматичні й стилістичні.

Культура мовлення — найраціональніше, стилістично вмотивоване користування усіма мовними одиницями, тобто тим, з чого витворилась культура мови.

Лексика (грец. *lexikos* — словесний) **української мови** — вся сукупність наявних в українській мові слів — літературно-нормативних і діалектних.

Мова — особлива специфічна система знаків, з допомогою яких люди спілкуються, обмінюючись з іншими своїми думками й почуттями.

Мовні одиниці — різнотипні елементи мови, кожен з яких представлений певною мовною матерією і виконує тільки йому властиву стилістичну функцію.

Неповні речення — речення, одна з ланок внутрішньосинтаксичної будови яких (один чи кілька членів речення, навіть частина одного з членів речення) не вимовляється (не пишеться), але усвідомлюється, повністю чи достатньо зрозуміла.

Норма, нормативність мови й мовлення (лат. norma — правило) — найважливіша сутність, ознака всенародної літературної мови і мовлення окремої особи; сформоване у кожного вміння всебічно користуватись мовою в її соціально усвідомлюваних і усталених формах, кожна з яких має статус літературної норми.

Однорідні члени речення — члени речення, які виконують однакову синтаксичну функцію (певного головного або другорядного члена речення), перебувають у тих самих синтаксичних відношеннях з якимсь іншим членом речення і поєднуються між собою сурядним зв'язком.

Орфограма — це написання, що вибирається з кількох можливих варіантів і ґрунтується на сформульованому й закріпленому в системі орфографії правилі.

Орфографічне правило — це особлива коротка, чітка рекомендація-інструкція, у якій перераховуються умови вибору тих чи інших єдино прийнятих написань як зразкових.

Орфографічні (грец. orthos — правильний і grapho — пишу) **мовні норми** — історично сформоване, усталене написання мовних одиниць, яке представлене всією системою правописних правил: написанням слів з малої літери, з великої, через дефіс і т. ін.

Орфографія — історично сформована, уніфікована система правил, що визначають написання слів згідно з усталеними нормами, яку приймає і якою користується суспільство; розділ мовознавства, який вивчає та встановлює правила написання.

Орфоепічні мовні норми — усталені способи, зразки вимови окремого звука, найрізноманітніших поєднань звуків, які характеризуються, пояснюються у формі мовноорфоепічних правил.

Пауза (грец. pausis — припинення) — тимчасова, але завжди стилістично вагома зупинка, перерва у мовленні.

Прийменники — службові слова, які в поєднанні з повнозначними словами виражають залежність їх від інших слів у реченні або в словосполученні.

Прикметники — різновид повнозначних слів, які виражають, називають ознаки, якості людей, тварин, речей, явищ.

Прислівники — повнозначні слова, якими виражається якісна або кількісна ознака дії чи стану, ознака іншої ознаки (тобто ступінь або міра вияву іншої ознаки). Вони виконують доповнювальну, проте дуже важливу стилістичну функцію.

Пряма мова, пряме мовлення — дослівне відтворення сказаного чи написаного ким-небудь. Стилiстична сутність його (як і непрямого мовлення) завжди визначається змістом, способом реалізації, інтонаційним оформленням тощо.

Пунктуаційні (лат. *punctum* — крапка) **норми мови** — усталені правила вживання розділових знаків.

Пунктуація — це система правил про вживання на письмі розділових знаків; розділ мовознавства про використання розділових знаків. Пунктуацією також називають і самі розділові знаки.

Речення — основна комунікативна мовна одиниця, для категоріальних ознак якої характерні предикативність, модальність, відносна закінченість змісту, логічна сутність, структурно-синтаксична організованість, інтонаційна оформленість.

Слово — найпоширеніша одиниця мови й мовлення з певним лексичним значенням (повнозначні слова), або із значенням релятивним, відносним (службові слова), або слова із здатністю виражати певне волевиявлення людини, її почуття, яке при цьому не називається (вигуки). Стилiстично найважливішими є слова повнозначних частин мови.

Словосполучення — лексико-семантична й граматична цілість щонайменше двох повнозначних слів, поєднаних підрядним або сурядним зв'язком. З погляду стилістичного тільки потенційно вагоме, комунікативної функції воно не виконує.

Службові слова — неповнозначні слова (прийменники, сполучники, частки), які по-особливому доповнюють, поєднують, уточнюють те, що в реченні виражається повнозначними словами.

Сполучники — неповнозначні (службові) слова, якими поєднуються в одне семантико-синтаксичне ціле однорідні члени речення або предикативні (реченнєві) частини складного речення.

Текст (лат. *textum* — сплетіння, побудова, зв'язок) — писемний або усний мовленнєвий масив, найчастіше багатослівна семантична й граматична єдність, утворена одним чи кількома реченнями, що виражає завершену думку; поєднання слів «від крапки до крапки» або

певний словесний відрізок мовлення, який графічно розчленований кількома чи багатьма крапками.

Український правопис — система загальноприйнятих правил української мови, які визначають способи передавання мовлення на письмі.

Частки — слова, які надають окремим словам, словосполученням, реченням певних додаткових смислових, модальних і емоційно-оцінних відтінків або використовуються для утворення форм слова (наприклад, форм умовного способу).

Числівники — слова із значенням певної, чітко визначеної кількості найрізноманітніших об'єктів дійсності.

Член речення — мінімальна і найпоширеніша синтаксична одиниця, яка виражає в реченні певне поняття, називає якусь особу (особи), предмет, дію, стан людини або явища, ознаку, ознаку ознаки (прислівники) або кількість.

Рекомендована література

до розділів

Орфографія та пунктуація

1. Громик Ю. В. Український правопис: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 140 с.
2. Межов О. Г. Практикум з українського правопису: збірник завдань і вправ для підготовки бакалаврів спеціальності 014 Середня освіта, освітньої програми Польська мова; спеціальності 035 Філологія, освітньої програми Мова та література (польська). Переклад. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 50 с.
3. Стислий огляд основних змін у новій редакції «Українського правопису» (2019). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/osnovni-zminy%202019.pdf>
4. Український орфографічний словник: понад 175 тис. слів / за ред. В. Г. Скляренка. 9-е вид., переробл. і доповн. Київ: Дніпро, 2009. 1011 с.
5. Український правопис / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови. Київ: Наукова думка, 2015. 288 с. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/pravopys/pravopys2015.htm>
6. Український правопис / Національна академія наук України. Київ, 2019. 391 с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
7. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови. Київ: Освіта, 2012. 270 с. Режим доступу: <https://ushchuk.files.wordpress.com/2013/09/dpdf>

Морфеміка, словотвір, морфологія

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова С. О. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія / за ред. К.Г. Городенської. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
2. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна: Близько 140000 тис. слів / відп. ред. Н. Ф. Клименко. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2011. 760 с.

3. Громик Ю. В. Український правопис: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 140 с.
4. Єгорова Т. Д. Практичний курс української мови: навчальний посібник. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 160 с.
5. Межов О. Г. Навчально-методичні матеріали до курсу «Морфеміка, словотвір, морфологія української мови» для підготовки бакалавра спеціальності 014 Середня освіта, освітньої програми Польська мова; спеціальності 035 Філологія, освітньої програми Мова та література (польська). Переклад. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 50 с.
6. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: підручник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
7. Плющ М. Я., Бевзенко С. П., Грипас Н. Я. та ін. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. 7-е вид., стер. Київ: Вища шк., 2009. 430 с.
8. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис : підручник / А. К. Мойсієнко [та ін.]. Київ: Знання, 2010. 374 с.
9. Сучасна українська мова: підручник / за ред. О. Д. Пономарева. 4-те вид. Київ: Либідь, 2008. 488 с.
10. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови. Київ: Освіта, 2012. 270 с.

Синтаксис

1. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навчальний посібник. Київ: Вища шк., 2005. 270 с.
2. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видав. центр «Академія», 2010. 384 с.
3. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
4. Єгорова Т. Д. Практичний курс української мови: навчальний посібник. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 160 с.
5. Межов О. Г. Синтаксис словосполучення та простого речення: навчальний посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 192 с.
6. Плющ М. Я., Бевзенко С. П., Грипас Н. Я. та ін. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. 7-е вид., стер. Київ: Вища шк., 2009. 430 с.
7. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис : підручник / А. К. Мойсієнко [та ін.]. Київ: Знання, 2010. 374 с.
8. Сучасна українська мова: підручник / за ред. О. Д. Пономарева. 4-те вид. Київ: Либідь, 2008. 488 с.

9. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: Видав. центр «Академія», 2004. 408 с.
10. Ющук І. П. Практикум з правопису і граматики української мови. Київ: Освіта, 2012. 270 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. <http://velyka-chy-mala-litera.wikidot.com/>
2. <http://rodovyi-vidminok.wikidot.com/>
3. <http://www.madslinger.com/mova/pravopys-2007/>
4. <http://slovopedia.org.ua/35/53392-0.html>
5. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um.htm>
6. <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
7. <http://litton.org.ua/orfografiya/chochu-buti-gramotnim>
8. <http://osvita.ua>
9. <http://www.mova.info>
10. Блог «Центр культури української мови» Київського університету імені Бориса Грінченка. URL: <http://centrkum.blogspot.com/>
11. Офіційний сайт української мови.
URL: https://ukrainskamova.com/publ/chinnij_pravopis/sintaksis_i_punktuacija/7
12. Сайт електронної бібліотеки «Україніка» НАН України. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/UA/elib.exe>
13. Сайт Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України. URL: <http://www.inmo.org.ua/library.html>
14. Сайт Інституту української мови НАН України. URL: <http://www.nas.gov.ua>
15. Тезаурус з комп'ютерної лексикографії. URL: <http://www.mova.info/Page3.aspx?l1=188&volid=1>
16. Тезаурус з лінгвістичної термінології. URL: http://www.mova.info/mov_thes.aspx?l1=68
17. Українська мова. Енциклопедія. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Rusanivskyy_VM/Ukrainska_mova_Entsyklopedia/

ЗМІСТ

Змістовий модуль I. Українська орфографія та пунктуація

Тема 1. Правила написання апострофа та м'якого знака.....	5
Тема 2. Правопис слів іншомовного походження.....	6
Тема 3. Зміни приголосних при їхньому збігу. Милозвучність мовлення. Правопис префіксів.....	7
Тема 4. Правопис складних іменників та прикметників.....	8
Тема 5. Написання складних і складених власних назв.....	9
Тема 6. Передача російських власних назв українською мовою.....	11
Тема 7. Правопис прислівників та часток.....	12
Тема 8. Правопис та особливості вживання прийменників і сполучників... ..	14
Тема 9. Складні випадки вживання іменників.....	16
Тема 10. Правопис відмінкових форм іменників.....	18
Тема 11. Відмінювання українських імен та прізвищ.....	19
Тема 12. Правопис прикметникових суфіксів. Правопис відмінкових форм прикметників.....	20
Тема 13. Правопис та відмінювання займенників.....	22
Тема 14. Правопис та відмінювання числівників.....	23
Тема 15. Особливості вживання та правопис дієслівних форм.....	25
Тема 16. Правопис та особливості вживання дієприкметників і дієприслівників	27
Тема 17. Розділові знаки у простому реченні.....	28
Тема 18. Розділові знаки при відокремлених членах речення.....	31
Тема 19. Розділові знаки у складному реченні.....	34
Тема 20. Розділові знаки при прямій мові та цитатах.....	37

Змістовий модуль II. Морфеміка, словотвір, морфологія української мови

Тема 21. Морфеміка української мови.....	40
Тема 22. Словотвір української мови.....	41
Тема 23. Іменник як частина мови.....	43
Тема 24. Відмінювання іменників.....	44
Тема 25. Прикметник.....	46
Тема 26. Числівник.....	47
Тема 27. Займенник.....	48
Тема 28. Дієслово.....	49
Тема 29. Дієприкметник і дієприслівник як форми дієслова.....	50
Тема 30. Прислівник.....	52
Тема 31. Прийменник.....	53
Тема 32. Сполучник.....	55
Тема 33. Частка.....	56
Тема 34. Вигук.....	58

Змістовий модуль III. Синтаксис української мови

Тема 35. Словосполучення як одиниця синтаксису.....	61
Тема 36. Граматична основа простого двоскладного речення.....	62
Тема 37. Система і структура другорядних членів речення.....	65
Тема 38. Односкладні речення. Неповні речення.....	68
Тема 39. Однорідні члени речення.....	71
Тема 40. Відокремлені члени речення.....	74
Тема 41. Вставні та вставлені компоненти речення. Звертання.....	78
Тема 42. Складносурядні речення.....	82
Тема 43. Складнопідрядні речення.....	85
Тема 44. Безсполучникові складні речення.....	88
Тема 45. Багатокомпонентні складні речення.....	90
Методичні вказівки для виконання практичних завдань.....	96
Термінологічний словник.....	106
Рекомендована література.....	110

Для нотаток

Навчальне видання

Межов Олександр Григорович

«Українська мова. Практикум із правопису та граматики»

навчальний посібник

для підготовки бакалаврів спеціальностей
035 Філологія освітньої програми
Мова та література (польська). Переклад.
та 014 *Середня освіта*
освітньої програми *Польська мова*

Друкується в авторській редакції

Формат 60x84 ¹/₁₆.. Обсяг 6,74 ум. друк. арк., 6,55 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 9. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.